

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**JOHN L. AUSTIN'IN SÖZ EDİMLERİ KURAMI
HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Fatih Mehmet ŞEKERCİ**

Enstitü Anabilim Dalı : Felsefe

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Fatma Berna YILDIRIM

EKİM – 2016

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

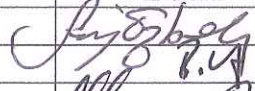
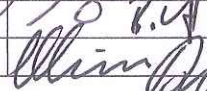
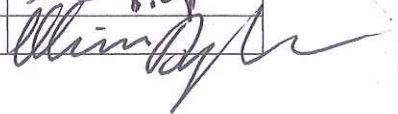
JOHN L. AUSTIN'İN SÖZ EDİMLERİ KURAMI
HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatih Mehmet Şekerci

Enstitü Anabilim Dalı: Felsefe

“Bu tez 04/10/2016 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ	İMZA
PROF. DR. H. SİNAN ÖZDEK	Başarılı	
YRD. DOÇ. DR. FATMA İZBERNA YILDIRIM	Başarılı	
DOÇ. DR. İBRAHİM SAFA DAĞKAYA	Başarılı	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Fatih Mehmet Şekerci

04/10/2016

F. Şekerci

ÖNSÖZ

Bu tezin yazılma aşamasında, çalışmamı sahiplenerek titizlikle takip eden, her durumda desteğini eksik etmeyen danışmanım Yrd. Doç. Dr. Fatma Berna Yıldırım'a ne kadar teşekkür etsem azdır. Bu çalışmanın ortaya çıkma sürecinde geçirdiğim sıkıntılı dönemlerde yanımda olan, yardımlarını esirgemeyen arkadaşlarımı anmamak olmaz. Fatih Altıntaş, M. Zahit Böcek, Mehmet Sıddık Özmen, Uğur Yassıbaş, Ömer Faruk Peksöz, Cem Kotan, Muhammed Özbey, Furkan Taşlıca, Çetin Şahin, Mert Erçetin, Tahsin Ulutaş ve Ahmet İlker Pekgöz'e şükranlarımı sunarım.

Tübitak'ın lisans ve yüksek lisans dönemi boyunca şahsıma sağladığı burs eğitim hayatımın en önemli şanslarından biriydi. Bu çalışmanın yapılmasında da Tübitak'ın katkısı azımsanmayacak kadar fazladır. Bundan dolayı verdiği destek için Tübitak'a teşekkür ederim. Ayrıca yüksek lisans bursunu almam için bana kefil olan Cihan Şekerci ve eşi Hülya Şekerci'ye minnettarlığımı belirtmek isterim.

Son olarak, hayatım boyunca karşılaştığım her zorlukta yanımda olan, aldığım kararları saygıyla karşılayıp, her koşulda bana destek veren, emeklerinin karşılığını hiçbir zaman ödeyemeyeceğim aileme teşekkür ederim.

Fatih Mehmet Şekerci

04/10/2016

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
SUMMARY	iv
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: AUSTIN VE ANALİTİK FELSEFE.....	6
1.1. Austin Öncesi Analitik Felsefe ve Betimleyici Yanılgı.....	6
1.1.1. Frege’de Anlam, Gönderim, Düşünce ve Fikir	9
1.1.2. Russell’ın Betimlemeler Kuramı	12
1.1.3. Wittgenstein'in <i>Tractatus</i> 'u ve Dünyanın Betimlenmesi	15
1.1.4. Viyana Çevresi ve Ayer'in Doğrulanabilirlik Ölçütü	18
1.2. Betimleyici Yanılgıya Tekrar Bakmak	21
BÖLÜM 2: AUSTIN’IN SÖZ EDİMLERİ KURAMI.....	25
2.1. Gündelik Dil Felsefesi	25
2.2. Dilci Fenomenoloji ve Austin'in Tekniği.....	27
2.3. Söz Edimleri Kuramı	30
2.3.1. Söz Edimleri	30
2.3.2. Edimsel - Saptayıcı Ayrımı	32
2.3.3. İsabetsizlikler Öğretisi	34
2.3.4. Edimsel - Saptayıcı Karşıtlığının Çözülmesi.....	37
2.3.5. Söz Edimleri Kuramının Temelleri: Düz söz Edimi, Edimsöz Edimi, Etkisöz Edimi	42
2.3.5.1. Düz söz Edimi	43
2.3.5.2. Edimsöz Edimi	45
2.3.5.3. Etkisöz Edimi	47

2.3.6. Edimsöz Gücü Sınıfları.....	49
2.3.6.1.Hüküm-Belirticiler (<i>Verdictives</i>)	50
2.3.6.2. Erk-Belirticiler (<i>Exercitives</i>)	51
2.3.6.3. Sorumluluk-Yükleyiciler (<i>Commissives</i>)	51
2.3.6.4. Davranış-Belirticiler (<i>Behabitives</i>)	52
2.3.6.5. Serimleyiciler (<i>Expositives</i>)	53
BÖLÜM 3: SEARLE AÇISINDAN AUSTIN'İN SÖZ EDİMLERİ KURAMINI DEĞERLENDİRMEK	55
3.1. John R. Searle	55
3.1.1. Searle'ün Söz Edimleri Kuramı	56
3.1.1.1. Edimsöz Edimleri Oyunu Nasıl Oynanır?	57
3.1.1.2. Edimsöz Edimlerinin Yerine Getirilme Koşulları ve Kuralları	62
3.1.1.3. Searle'ün Edimsöz Edimleri Sınıflandırması	67
3.1.2. Searle'ün Austin'in Söz Edimleri Kuramı Hakkındaki Eleştirileri ve Değerlendirme	70
SONUÇ.....	77
KAYNAKÇA	95
ÖZGEÇMİŞ.....	99

Tezin Başlığı: John L. Austin'in Söz Edimleri Kuramı Hakkında Bir Değerlendirme**Tezin Yazarı:** Fatih Mehmet ŞEKERCİ **Danışman:** Yrd. Doç. Dr. Fatma Berna YILDIRIM**Kabul Tarihi:** 04/10/2016**Sayfa Sayısı:** iv (ön kısım) + 99 (tez)**Anabilimdalı:** Felsefe

Bu çalışmanın amacı John L. Austin'in söz edimleri kuramını incelemek ve değerlendirmektir. Söz edimleri kuramı Austin tarafından edimsel olarak tarif edilen dilsel ifadelerin felsefi bir analizini sunmaktadır. Bu analiz aracılığıyla Austin betimleyici yanlış adını verdiği ve kendinden önceki analitik felsefenin Frege, Russell, ilk dönem Wittgenstein, Ayer ve Viyana Çevresi gibi önemli figürlerinin düşüncelerine de sirayet etmiş olan anlayışa karşı farklı bir bakış açısı sunmaktadır.

Gündelik dil felsefesi akımının önemli figürlerinden biri olan Austin gündelik dilin kendine özgü mantığına dikkat çekmiş ve bu tarz bir bakış açısı ile söz edimleri kuramını ortaya koymuştur. Bu kuram bir şey söylemenin bir şey yapmak olduğu kabulünden hareket etmektedir. Sözcelemde bulunarak bir şey yapmamızı sağlayan dilsel ifadeler edimseller diye adlandırılmış ve saptayıcı olarak tanımlanan, doğru ve yanlış olabilen ifadelerin karşısında konumlandırılmıştır. Austin'in isabetsizlikler öğretisine göre edimseller isabetli ya da isabetsiz olabilen ifadelerdir. Bu noktadan sonra Austin edimsel-saptayıcı karşıtlığını temellendirmek için belirli ölçütler arar. Fakat bu ölçütleri bulamaz. Bundan dolayı saptayıcıların da aslında bir şey yapmaya yaradığını söyleyerek başlangıçta kurduğu karşıtlıktan vazgeçer. Böylece genel bir söz edimleri kuramına giriş yapmış olur. Söz ediminin temelde üç edime yani düzsöz edimi, edimsöz edimi ve etkisöz edimine dayandığını söyleyen Austin bu üç edimi açıklar. Sonrasında ise incelemenin esas odak noktası olan edimsöz edimleri, edimsöz gücü türleri açısından sınıflandırarak kuramını sonlandırır.

Çalışmamızın kapsamı Austin'in en önemli takipçisi sayılan John Searle'ün kendi söz edimleri kuramını ve Austin'e getirdiği eleştirileri de içermektedir. Bu sayede Austin sonrası dönemde söz edimleri kuramı konusunda ne gibi gelişmeler olduğu Searle'ün kuramı aracılığıyla söz konusu edilmiştir. Sonuç bölümünde de Kıta Avrupası felsefesinin önemli temsilcilerinden biri olan Jacques Derrida'nın Austin hakkındaki görüşlerine kısaca değinilmiş ve genel bir değerlendirme ile çalışma nihayetlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: John L. Austin, Söz Edimleri Kuramı, Edimsel Sözcelem, Analitik Felsefe, Gündelik Dil Felsefesi

Title of the Thesis: An Evaluation About John L. Austin's Speech Act Theory

Author: Fatih Mehmet ŞEKERCİ

Supervisor: Assist. Prof. Fatma Berna YILDIRIM

Date: 04/10/2016

Nu. of pages: iv (pre-text) + 99 (main body)

Department:Philosophy

The aim of this study is to examine and evaluate John L. Austin's Speech Act Theory. Speech Act Theory performs a philosophical analysis of expressions called performatives by Austin. By conducting such analysis, Austin offers a different kind of view against descriptive fallacy, that is a term invented by him, which affects thoughts of important figures of Analytic Philosophy such as Frege, Russell, early Wittgenstein, Ayer and the Vienna Circle.

Austin is one of the important figures of Ordinary Language Philosophy movement. He emphasizes unique logic of ordinary language and with this point of view he introduces Speech Act Theory. This theory takes its beginning from the assumption that to say something is to do something. Linguistic expressions named performatives, which makes us doing something by uttering some words, is positioned opposite pole of expressions identified as constatives which can be true or false. Performatives can be felicitous or infelicitous with regard to Austin's doctrine of infelicities. After this point, Austin seeks definite criteria to base contradiction of performative-constative on a firm ground. However, he cannot find any particular criteria. For this reason, he comes up with the idea that doing something by uttering words is also applicable to constative utterances and puts away the contradiction between performative and constative made in the beginning. Thus, he paves the way for speech act theory. Austin asserts that speech acts basically rely on three acts which includes locutionary, illocutionary and perlocutionary act, then, he explains these three acts. After that, he concludes his examination about speech acts by defining and making classification of illocutionary acts, which are focal point of his theory, with respect to classes of illocutionary forces.

Speech Act Theory of John R. Searle, who is the most important follower of Austin, and his criticisms about Austin's theory is also included in the scope of our study. Thus, developments in Speech Act Theory in post-Austinian period is mentioned by referring the example of Searle's theory. In conclusion, we finalize our discussion by emphasizing main lines of Jacques Derrida's views about Austin's theory and making a general evaluation.

Key Words: John L. Austin, Speech Act Theory, Performative Utterance, Analytic Philosophy, Ordinary Language Philosophy.

GİRİŞ

Dil İlkçağdan beri felsefenin konusu olagelmıştır. Platon'un *Kratylos* diyalogu dil konusunda yazılmış ilk eserlerden biri sayılmaktadır. Bu diyalogunda Platon adlar ile onların adlandırdığı şeyler arasında nasıl bir ilişki olduğunu incelemektedir. Platon sonrası felsefede de dil her zaman felsefi incelemenin konularından biri olmuştur. Aristoteles'in *Yorum Üzerine* adlı eseri, Ortaçağda yazılmış ve daha çok gramer araştırmalarını kendine odak alan eserler bu konuda örnek olarak verilebilir. Daha sonraki yüzyıllarda ise Leibniz, Descartes, Rousseau, Herder gibi filozofların dil üzerine felsefi anlamda kafa yorduğunu görmekteyiz. Bu açıdan bakıldığında, dil uzun yüzyıllar boyunca felsefenin konusu olmakla beraber asli manada merkezi bir rol oynar hale gelmesini 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başındaki felsefi ve mantıksal gelişmelere borçludur.

Geçtiğimiz yüzyıl, özellikle Anglo-Sakson dünyada, dilin felsefenin merkezine taşındığını bize göstermektedir. Bu durumun birçok nedeni vardır. Fakat bizim burada anmak istediğimiz önemli nedenlerden biri Gottlob Frege ve Bertrand Russell'in çalışmaları sonucunda sembolik mantığın geliştirilmesi ve çoğu dilsel ifadenin mantık diline çevrilerek incelemeye tabi tutulabilmesidir. Bu gelişmenin sonucunda bugün analitik felsefe olarak andığımız felsefi akım ortaya çıkmış ve dil ile ilgili felsefi çalışmalar daha önce görülmemiş bir biçimde artmıştır. Analitik felsefe geniş manada dilin incelenmesiyle felsefi problemlerin çözüme kavuşturulabileceğini savunmaktadır. Bu önceki yüzyıllarda görmediğimiz bir yaklaşımdır.

Analitik felsefenin sunduğu imkânlar dahilinde filozoflar önceki yüzyıllarda tartışılan felsefi meseleleri mantıki kesinlik açısından sonuca bağlama şansına ulaşmışlardır. Bu sayede dilin önümüze koyduğu felsefi problemlerin aşılabileceği yönünde bir umut hâsıl olmuştur. Öteden beridir felsefenin konusu olmuş bilimlerin, etiğin ve metafiziğin önermeleri analitik felsefenin ışığında yeniden değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu değerlendirme sürecinde analitik felsefenin içinde de değişik yönelimler ortaya çıkmıştır. 20. yüzyılın ilk yarısı daha çok Bertrand Russell, G.E. Moore ve Ludwig Wittgenstein gibi filozofların etkisiyle mantıksal atomculuk, mantıksal pozitivizm gibi akımlara sahne olmuştur. Bu akımlar her ne kadar aralarında farklılık arz etse de mantıksal analizin dile uygulanması konusundaki ortak çerçeveyi incelemelerinin

merkezinine taşımışlardır. Çağdaş dil felsefesi açısından bu elli yıl yukarıda saydığımız akımların üst düzeyde etkili olduğu bir zaman dilimi olmuştur. Analitik felsefe içinde bulunan akımlardan bir diğeri olan gündelik dil felsefesi akımı ise kendisinden önce gelen analitik geleneğin bir nevi eleştirisi olarak ortaya çıkmıştır. Bu akım hakkında Wittgenstein'ın ikinci döneminden başlatarak bir tarihlendirme yapabileceğimiz gibi Oxford Üniversitesi'nde ders veren Gilbert Ryle, Peter Strawson, John L. Austin gibi filozofların 20. yüzyılın ikinci yarısında daha bilinir olan çalışmalarını da bu akımın başlangıcı sayabiliriz.

Gündelik dil felsefesi kendinden önceki gelenek ile belirli noktalarda çatışma halinde olan bir akım olarak ortaya çıkmıştır. Bu noktalardan en önemlisi dile bakış açısındaki farklılıktır. Gündelik dil felsefesi kendinden önceki analitik akımların paylaştığı dilin aldatıcılığı fikrini savunmamaktadır. Onlar da gündelik dilin bize felsefi anlamda problemler çıkarttığını kabul ederler. Fakat bu problemlerin gündelik dili mantıksal bir dizgeye dayandırarak aşılamayacağını savunurlar. Gündelik dilin kendine özgü yapısı çözümlenirse problemlerin de giderilebileceğini iddia ederler. Ayrıca gündelik dil felsefesi içinde sayılan filozoflara göre, kendilerinden önceki analitik gelenekte bazı dilsel ifadeler görmezden gelinmiş ve incelemeye dahi tabi tutulmamıştır. Dil aslında ilk dönem analitikçilerin zannettiğinden daha zengin bir yapıya sahiptir. Dil sayesinde duygularımızı, inançlarımızı, belirli tutumlarımızı ifade ederiz. En önemlisi dili kullanarak diğer insanlarla iletişime gireriz. Dilin bu yönlerini göz ardı etmek demek dilin, daha doğru bir ifade ile gündelik dilin nasıl işlediğini görmezden gelmek demektir. Bundan dolayı gündelik dilci filozoflar gündelik kullanımların nasıl bir yapıda olduğunu araştırarak bunları felsefi incelemenin konusu haline getirmişlerdir. Böylece dilsel ifadelerin sadece doğru, yanlış ve anlamsız olmak üzere sınıflandırılamayacağını ortaya çıkarmışlardır.

Gündelik dil felsefesi akımı içinde yukarıda saydığımız üç filozof da önemli çalışmalara imza atmıştır. Bu felsefecilerden görece daha az bilineni John Langshaw Austin'dir. Austin'in çağdaş dil felsefesine en önemli katkısı geliştirdiği söz edimleri kuramıdır. Felsefi kariyerine 1930'larda Oxford Üniversitesi'nde başlamış olan Austin'in en önemli eseri *How to Do Things With Words* (Söylemek ve Yapmak adıyla Türkçeye çevrildi) Harvard Üniversitesi'nde 1955 yılında verdiği bir dizi dersin daha sonradan derlenmiş halidir. Austin edimsel sözcelem adını verdiği dilsel ifadeleri tanıtarak

başladığı derslerini tamamıyla nihayete erdirememiş olsa da bir söz edimleri kuramı ortaya koyarak bitirmektedir. Söz edimleri kuramı en basit haliyle “bir şey söylemenin bir şey yapmak” olduğu iddiasından hareket eder. Bu noktadan başlayarak kuram dilde değerlendirilmeye değer ifadelerin sadece bildirimler –Austin’in deyiimiyle saptayıcılar– olmadığını söyleyerek adım adım ilerlemektedir. Austin edimsel sözcelem adını verdiği ifadelerin doğru ve yanlış olamayacaklarını fakat kendilerine has bir değerlendirmeye tabi tutulabileceklerini söyler. Sonrasında edimsel sözcelemlerin kendi deyiimiyle başarı koşullarını sıralar. Bunun ardından edimsel sözcelemlerin kendilerine has belirli ölçütlere sahip olup olmadıklarını araştırır ve söz ediminde bulunmanın aslında hangi parçalardan oluştuğunu anlatır. Edimsöz edimi adını verdiği ve emretmek, soru sormak, bahse girmek, rica etmek gibi örnekler üzerinden anlattığı dilsel ifadelerin hangi sınıflara ayrıldığını açıklayarak derslerini bitirir. İlerleyen yıllarda felsefe, dilbilim, edebiyat kuramı gibi alanlar açısından önemli hale gelecek bir kavram olan edimsel kavramını dil açısından incelemesi ve daha önce çağdaş dil felsefesinde görülmemiş şekilde bu kavramı dilsel analizin bir parçası haline getirmesi Austin’in temelde yaptığı en büyük katkı olarak görülebilir.

Çalışmanın Konusu

Çalışmamız yukarıda kısaca özetlemeye çalıştığımız gibi John L. Austin’in söz edimleri kuramı ile ilgilidir. Bu kuram, ortaya çıktığı dönem itibari ile analitik felsefe geleneğinin ikinci dönemi olarak görülebilecek 1945 sonrasına aittir. Gündelik dil felsefesi akımı içinde geliştirilen önemli kuramlardan biri olan söz edimleri kuramı dilsel ifadelerin çeşitliliğine vurgu yapması ve dilsel iletişimin daha önce dikkat edilmemiş boyutlarını işin içine katması ile çağdaş dil felsefesi içinde kendine has bir yere sahiptir. Biz de bu çalışmada Austin’in söz edimleri kuramını konu edinerek bu özel yere dair açıklamalarda bulunacağız.

Çalışmanın Önemi

Türkiye’de analitik felsefe hakkında yapılan çalışmalar son yıllarda artsa da ilgili çalışmaların sayısının çok fazla olduğu söylenemez. Bu açıdan bakıldıkta, analitik felsefe geleneği içinde daha az bilinirliğe sahip olan John L. Austin hakkındaki çalışmalar da bu durumdan nasibini almıştır. Bundan dolayı yaptığımız çalışmanın hem

analitik felsefe hem de Austin ile ilgili sınırlı Türkçe literatüre bir katkı sağlamasını umuyoruz. Ayrıca çalışma felsefe dışında sosyal bilim disiplinleri açısından da belirli bir önem arz eden söz edimleri kuramının ne olduğunu inceleme fırsatı sağlamak ve çağdaş dil felsefesine yapılan Austin öncesi ve sonrası kimi katkılardan bahsetmektedir.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışma ile amaçladığımız şeylerden ilki söz edimleri kuramının nasıl bir arka plan sayesinde ortaya çıktığını açıklamaya çalışmaktır. Böylece söz edimleri kuramının analitik felsefe açısından nasıl bir yer işgal ettiği gösterilmiş olacaktır. İkinci olarak, söz edimleri kuramını belirli bir düzen içinde açıklamak ve hangi saiklerden hareketle bu kuramın ortaya konduğunu incelemek amaçlanmaktadır. Son olarak ise Austin sonrası dönemde kuramın aldığı bazı eleştirileri konu ederek, kuram hakkında bir değerlendirme yapma gayesi güdülmektedir.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmanın amacıyla alakalı olarak şunu söyleyebiliriz. Çalışmamızın yöntemi literatür taramasına dayanmaktadır. Dolayısıyla literatür taraması kapsamında dergi ve kitaplardan oluşan birincil ve ikincil kaynaklar incelenmiştir. Bu inceleme hem Austin'in söz edimleri kuramıyla hem de Austin öncesi analitik felsefenin önemli figürleriyle alakalı olarak gerçekleştirilmiştir. Bu incelemeye Austin sonrası dönemin konumuzla ilgili eser vermiş bazı filozofları da dahil edilmiştir. Ayrıca eleştirel kaynak taraması yapılmıştır.

Tezin ilk bölümü Austin öncesi analitik felsefe geleneğinin başat figürleri ve onların dil hakkında ortaya koyduğu düşünceler ile Austin'in kullandığı betimleyici yanlış tabirini ilişkilendirmeye ayrılmıştır. Bu kapsamda ilk olarak “betimleyici yanlış”ın ne olduğundan bahsedilmiştir. Sonrasında Frege'nin anlam, gönderim, düşünce ve fikir hakkındaki felsefi mülahazaları konu edilmiştir. Bunu Russell'ın betimlemeler kuramı, Wittgenstein'in *Tractatus*'taki dil görüşü, Viyana çevresi ve Ayer'in doğrulanabilirlik ölçütü hakkındaki görüşleri takip etmiştir. Birinci bölüm, betimleyici yanlışın bahsettiğimiz filozofların düşüncelerindeki yansımalarıyla son bulmaktadır. İkinci bölüm Austin'in söz edimleri kuramını açıklamaya ayrılmıştır. Bunun için öncelikle Austin'in önemli üyelerinden biri olduğu gündelik dil felsefesi akımının ne olduğu

incelenmiş ve bununla bağlantılı olarak Austin'in felsefi çalışmalarında kullandığı teknik hakkında izahatta bulunulmuştur. Sonrasında ise başlıklar halinde söz edimleri kuramı açıklanmıştır. Bölüm Austin'in edimsöz edimleri sınıflandırması ele alınarak bitirilmiştir. Üçüncü bölümde de Austin'in en önemli takipçisi sayılan John R. Searle'ün söz edimleri kuramı anlatılmış, bu kuram ışığında Searle'ün eleştirileri ele alınmış ve bu eleştiriler aracılığı ile Austin'in kuramı değerlendirilmiştir. Sonuç bölümünde ise önceki üç bölümde anlatılanlar özetlenmiş, bu arada analitik felsefe alanında çalışmadığı için alan içi problemlere eğilmeyen ama eleştirileriyle farklı bir bakış açısına işaret eden Jacques Derrida'nın Austin'in kuramına dair düşünceleri ana hatları ile açıklanarak genel bir değerlendirme yapılmış ve çalışma noktalanmıştır.

BÖLÜM 1: AUSTIN VE ANALİTİK FELSEFE

1.1. Austin Öncesi Analitik Felsefe ve Betimleyici Yanılgı

John Langshaw Austin 26 Mart 1911 tarihinde İngiltere’de doğmuştur. 1924 yılında klasikler üzerine eğitim almak için Shrewsbury School’da burs kazanmış ve 1929 yılına kadar eğitimine burada devam etmiştir. 1929 yılında da Oxford Üniversitesi Balliol Koleji’ne girmiş, burada klasikler üzerine eğitime devam etmiştir. 1933 yılında bu okuldan mezun olan Austin ilk öğretmenlik görevini aldığı Oxford Üniversitesi Magdalen Koleji’ne üye olarak seçilmiş ve buradaki görevine 1935 yılında başlamıştır (Longworth: 2015).

Austin’in erken dönemlerinde felsefeye olan ilgisinin önemli bir bölümünü Aristoteles, Kant, Leibniz, Platon ve özellikle onun *Theaetetos* diyalogu oluşturmaktadır. Daha sonraları ise G. E. Moore, John Cook Wilson ve H. A. Prichard etkilendiği felsefeciler arasına girmiştir. Austin, Prichard’ın lisans düzeyindeki öğrencilere verdiği derslerde bulunmuştur (Longworth: 2015).

Austin İkinci Dünya Savaşı süresince İngiliz istihbaratında çalışmıştır. 1945 yılında ordudan yarbaylık rütbesinde iken ayrılmıştır. Savaş sonrası Oxford Üniversitesi’ne geri dönen Austin 1952 yılında ahlak felsefesi profesörlüğü unvanını almıştır. 1955 yılında daha sonradan *How to Do Things With Words* (Türkçe çevirisi *Söylemek ve Yapmak*) adıyla basılacak William James derslerini vermek üzere Amerika’ya gitmiş, ve seri halindeki bu dersleri Harvard Üniversitesi’nde vermiştir (Longworth: 2015).

Savaş sonrası dönemde Austin, H. W. N. Joseph’in *Lectures on the Philosophy* adlı eserinin editörlüğünü yapmıştır. Ayrıca Frege’nin *Aritmetiğin Temelleri* isimli eserini de İngilizceye çevirmiştir. Austin az yazmış ve hayattayken de yazdıklarının ancak belirli bir bölümü basılmıştır. Onun felsefi etkisi daha çok verdiği dersler aracılığıyla ortaya çıkmıştır. Austin 8 Şubat 1960 tarihinde Oxford’da hayata gözlerini yummuştur (Longworth: 2015).

Austin’in felsefede faaliyet gösterdiği alan analitik felsefedir. Neredeyse filozofun adıyla özdeşleşmiş olan betimleyici yanılgı terimi ve meselesine geçmeden önce analitik felsefenin ne olduğuna ana hatlarıyla değinmek yerinde olacaktır.

“Analitik felsefe terimi, yirminci yüzyılın başından itibaren, özellikle Anglo-Sakson coğrafyada, hepsi de, değişik adlar altında, dilin analizine dayanan felsefi araştırmaları belirtmek için yaygın olarak kullanılmıştır.” (Rossi, 2001: 1)

Bu durumda analitik felsefenin tanımını kabaca şöyle yapabiliriz: Dili felsefi incelemenin temel konusu yaparak onu çözümlemeye tabi tutmak. Dili merkeze oturtma ihtiyacı, ilk anda, yapılan şeyin dil felsefesi olduğunu akla getirebilir. Fakat analitik felsefenin çerçevesi dil felsefesinden geniştir. Bu genişliği anlatmak için analitik geleneğe mensup filozofların ahlak veya etik alanında ya da bilim felsefesi alanında yazdıklarına bakmak yeterlidir. Bizim analitik felsefe açısından dilin merkeze alınmasına vurgu yapmamızın nedeni, dilsel analizin bu gelenek içerisinde öncelikli olmasıdır. Felsefi problemlerin giderilmesinin dilin çözülmesi sayesinde gerçekleştirilebileceği inancı, felsefi araştırmada dilin merkezi bir yere oturtulmasını sağlar. Bu bakış açısı analitik felsefeyi dil felsefesinden ayırır. Dil araştırma konusunun nesnesi olmaktan ziyade, dile dair anlayışın gelişmesi ile muhatap olduğumuz felsefi sorunların çözüme kavuşturulması istenmektedir.

Austin’in analitik felsefe geleneği içinde gösterilmesi onu doğru ama fazla genel bir sınıfa dahil eder. Bu genelliği biraz sınırlandırmak için analitik felsefe içindeki önemli akımlardan biri olan ve Austin denince ilk akla gelen akım olan gündelik dil felsefesinden bahsetmeliyiz. Gündelik dil felsefesi geniş anlamda dili felsefi araştırmanın asli konusu olarak alan bir akımdır. Dar anlamda ise gündelik dilin araştırılması üzerinden felsefenin geleneksel problemlerini çözüme kavuşturmayı amaçlamaktadır (Bunnin-Yu, 2004: 389-90). Geniş anlama baktığımızda gündelik dil felsefesinin analitik felsefe ile aynı şey olduğu sanılabilir. Fakat onu genel olarak analitik felsefeden ayıran özelliği gündelik dile verilen değerdir. Aşağıdaki satırlarda göreceğimiz gibi erken dönem analitik felsefe geleneğindeki düşünürler gündelik dilin aldatıcılığına vurgu yapmışlardır. Gündelik dil felsefesinde ise bu tarz bir bakış yoktur. Orijin açısından, analitik felsefenin erken dönemine damgasını vuran Russell’in ideal dil felsefesi, Wittgenstein’in erken dönem felsefesi ve mantıkçı pozitivist olan Viyana Çevresine karşı yapılan eleştiriler gösterilebilir (Bunnin-Yu, 2004: 494).

Gündelik dilci filozoflar açısından dilin asli işlevi insanlar arasındaki iletişimi sağlamaktır. Bu açıdan yukarıda andığımız erken dönem analitik felsefenin gördüğü gibi dilin “dünyayı resmetme”, “olguların tasarımını sunma” aracı olarak görülmesini

eleştirir, “olgusal bildirimler dışındaki tümceleri de kapsayacak bir anlam kuramı oluşturmayı hedefler” (Çelebi, 2014: 74-75). İletişimi sağlayan dil, olgusal bildirimler dışında da birçok ifade biçimine sahiptir. Bu farklı ifade biçimleri arasındaki farkları görmeden sadece olgusal bildirimleri felsefi araştırmanın konusu yapmak sorunlara yol açmaktadır. Ayrıca gündelik dil felsefesinin amacı felsefenin araştırma alanını genişletmektir. Sağlanabilecek genişleme ile daha fazla dilsel ifade mercek altına alınabilecek, böylece dilin ana işlevi olan iletişim hakkında daha sağlıklı sonuçlara ulaşılabilecektir.

Austin, gündelik dilin felsefi açıdan ele alınmasındaki öncülerden biridir (Altınörs, 2003: 135). Onun ortaya attığı söz edimleri kuramı (*speech act theory*) bu konudaki ilk ve kapsamlı kuramlardan sayılabilir. Söz edimleri kuramını basitçe anlatmaya çalışırsak, bu kuram temelde bir şey söylemenin bir şey yapmak olduğunu savunur. Analitik felsefe içindeki diğer akımlara nazaran dil hakkında farklı bir bakıştır bu. Söz edimleri kuramı, analitik geleneğe mensup diğer filozoflarının savunduğu gibi dilin araştırılması gereken kısıtlı bir alanı olmadığını göstermeye çalışmaktadır. Austin’in kullandığı betimleyici yanlış terimi ise söz edimleri kuramının hareket noktalarından biri olarak görülebilir. Bu terim ile Austin aslında kendinden önce ortaya atılan kuramları belli bir çatı altında toplamayı başarmıştır diyebiliriz.

Betimleyici yanlış terimi, Austin tarafından 1955 yılında Harvard Üniversite’sinde verdiği derslerde kullanılmıştır. Bu dersler daha sonra *How to do Things With Words* adıyla 1962 yılında kitaplaşmıştır (Aysever, 2009: 10). Kısaca söylenirse, “betimleyici yanlış”, her ifadenin bir betimleme olarak görülmesi ve doğruluk değerleri açısından, yani doğru veya yanlış olarak değerlendirilmesi durumunu anlatmak için kullanılmıştır (Bunnin-Yu, 2004: 174). Austin yukarıda anılan eserinde betimleyici yanlışlığı şöyle tarif eder:

“Geleneksel felsefedeki birçok kafa karışıklığı, bir yanlışdan –ya (dilbilgisinin dışında birtakım değişik nedenlerle) saçma olan ya da çok farklı bir niyetle üretilmiş olan sözcelemleri doğrudan olgu bildirimleri olarak alma yanlışlığından– kaynaklanmaktadır.” (Austin, 2009: 41)

Betimleyici yanlış ile ilgili Austin’in verdiği tanımdan yola çıkarsak onun söz edimleri olarak adlandırılan kuramını ve yapmak istediği şeyi kabaca şöyle tanımlayabiliriz:

İfadeleri yeniden sınıflandırmak ve analitik felsefe geleneğinde doğruluk şartları ile değerlendirilen birçok ifade için farklı değerlendirme şartları oluşturmak. Buna “Austin’in Projesi” diyebiliriz. Bu “projenin” ne olduğunu ikinci bölümde ele alacağız. Bu bölümde yapmaya çalışacağımız şey, betimleyici yanılığı Frege, Russell, Wittgenstein’in *Tractatus*’u ve Ayer ile Viyana Çevresi üzerinden açıklamak olacaktır.

1.1.1. Frege’de Anlam, Gönderim, Düşünce ve Fikir

Friderich Ludwig Gottlob Frege, 1848-1925 yılları arasında yaşamış, Russell’dan Wittgenstein’a analitik gelenek içindeki önde gelen figürler üzerinde önemli etkiler bırakmış bir filozof, mantıkçı ve matematikçidir.

Frege’nin dili anlayış tarzı şöyle özetlenebilir: “Anlam ve Gönderim Üzerine” adlı makalesinde Frege tartışmasına iki eşitlik ifadesini, $a=a$ ve $a=b$, konu ederek başlar. Sonrasında bu iki eşitlik ifadesini Kantçı düşünceye paralel bir şekilde “*a priori*” ve “*a posteriori*” diye ayırır. Kant’ın felsefesine göre eğer bir şey kendisine eşitse bu dış dünyaya dair fazladan bir bilgiye sahip olmamızı gerektirmez, bu yüzden *a priori*’dir. Diğer yandan eğer iki şey birbirine eşitse, yani aynıysa; bu durumda bu eşitliği anlamak için fazladan bir bilgiye sahip olmamız gerekir ki bu da deneysel bilgi, yani dış dünyanın bilgisidir. Bundan dolayı bu eşitlik ifadesi *a posteriori*’dir. Frege, ikinci eşitlik ifadesini, yani $a=b$ ’yi iki nesnenin değil de iki imin eşitliği olarak alırsak $a=a$ ve $a=b$ arasında herhangi bir ayrımın olmayacağını söyler (Frege, 2001a: 7). Kısacası *a priori* ve *a posteriori* arasındaki ayrım ortadan kalkar. Peki, bu ayrımı gözetecek başka bir yol olabilir mi? Frege’nin anlam ve gönderim arasında yaptığı ayrımı bu soruya verilebilecek bir cevap olarak alabiliriz (Frege, 2001a: 7-8).

Frege için anlam (*sense*) herhangi bir işaretin, imin kendini “sunma kipidir” (*mode of representation*); gönderim (*reference*) ise ifadenin veya bir işaretin göndermede bulunduğu şeydir (Frege, 2001a: 7). Bu gönderim bir nesne, kişi veya olayın kendisidir. Bu ayrımı açıklamada bir örnek olarak, üç katlı bir evin orta katı için kullanabileceğimiz iki ifade düşünülebilir: en üst katın bir kat aşağısı ve en alt katın bir kat yukarısı. Bu iki ifade de orta kata gönderim yapmaktadır fakat ifadelerdeki kendini sunma biçimi farklı olduğundan anlam da farklılaşmaktadır (Frege, 2001a: 7-8). Yukarıda geçen $a=b$ eşitliğine bu açıdan bakarsak, a ve b ’nin gönderimleri aynı olmakla beraber anlamlarının farklı olduğunu, kendilerini farklı şekillerde sunduklarını söyleyebiliriz.

Frege anlamın “öznel” olmadığını ve yukarıda bahsettiğimiz gibi onun nesneden farklı olduğunu söyler (Frege, 2001a: 9). Çünkü anlam, hem bir nesneye işaret etmemizi sağlayan gönderimden hem de bu gönderim aracılığı ile kafamızda o nesneye dair oluşan fikirden farklıdır. Daha doğru bir ifade ile anlam, ilerleyen satırlarda değineceğimiz gibi, ne kafamızdaki fikirler gibi öznel ne de buna karşıt olarak “nesnenin kendisidir” (Frege, 2001a : 9). Anlam kendini sunmada açığa çıktığı için onun yeri ifadelendirmededir. İfadeler arasındaki farklar bundan dolayı anlam farklılıklarına yol açmaktadır. Herhangi bir özel ad anlamını ifade eder ve gönderim ise o adın sahibini gösterir, işaret eder (Frege, 2001a: 9). Özel adın anlamını ifade etmesinden kasıt, dilin parçası olan kelimelerin, cümlelerin kullanımı aracılığı ile anlamın ortaya çıkarılmasını sağlamasıdır. Bundan dolayı özel adın anlamı kendini ele verir.

Anlam ve gönderim aynı zamanda bir ifadede farklı iki şeyi daha işaret ederler: düşünce ve doğruluk değeri. Gönderim, bir cümlenin doğruluk değerine denk gelmesi ile o cümlenin doğru veya yanlış olduğunu tespit etmemizi sağlar (Frege, 2001a: 10). Anlam ise, düşünceye denk gelmesi ile bireylerden, olaylardan ve nesnelerden bağımsız olduğunu tasdik eder. Son cümleyi daha açık bir hale getirmek için Frege’nin düşünce tanımını devreye sokmamız gerekmektedir. Düşünce duyular yoluyla elde edilemeyen ancak cümleler yani dil yolu ile elde edilebilen bir şeydir; ayrıca düşünceler bizim onları elde etmemizden bağımsız olarak var olurlar (Frege, 2001b: 20, Dummett, 1993: 22). Buradan da görüldüğü üzere anlam ve düşünce arasında bir denklik kurulabileceğini söyleyebiliriz. Dil bu denkliğin görünür olduğu alan olarak tanımlanabilir. Duyumsama yoluyla herhangi bir şekilde ulaşılamayan ve bizden bağımsız varlıklarını sürdüren düşüncelere dil sayesinde ulaşıp onları ifadelendirebiliriz. İşte bu ifadelerin gönderimde bulunduğu kişiler, nesneler ve olaylar açısından da doğruluk değerleri hakkında karar verebiliriz.

Düşünce (*thought*) fikirden de (*idea*) farklıdır Frege’ye göre. Fikir bize ait olan, bilincimizin ihtiva ettiği, kendine sahip olunması gereken ve sadece bir kişinin sahip olabildiği bir şeydir (Frege, 2001b: 24). Bu açıdan dış dünyanın nesnelerinden farklı fakat düşünce ile de aynı mekânı paylaşmayan şeylerdir fikirler. Frege bunu şöyle ifade eder: “(...) düşünceler ne dış dünyanın nesneleridir ne de fikirlerdir” (Frege, 2001b: 25). Bu dünyaya ait olmayan düşünceyi nasıl elde ederiz? Düşünceyi önermesel bir soru

formunda oluşturma ediminde kavrayarak. Bundan sonra düşüncenin doğruluğunu onaylarız, tanırız, buna yargı edimi denir. En son olarak da yargıyı ortaya koyar, yani görünür hale getiririz. Bu son evre de iddia veya ifade olarak adlandırılır. Ortaya attığımız iddia ya da ifade yalın bir önerme formunda olduğunda da bu düşünce veya düşünce barındıran bir şey olur (Frege, 2001b: 21).

Anlam ve düşünce arasında kurduğumuz denkliği bu açıdan tekrar ele alabiliriz. Anlamlar dilden bağımsız olmalarına rağmen “sözel veya sembolik ifadeler” aracılığı ile kavranırlar (Dummett, 1993: 39). Düşüncenin dilde kavranması gibi anlam da benzer bir yolla elde edilir. Elde edilme yollarına bakarak herhangi bir önermeyi anlamak onun ilettiği düşünceyi de kavramaktır diyebiliriz. Bu manada düşünce ile anlam arasında bir denklik vardır. Ancak bu denklik, düşünce ve anlamın nereye ait oldukları sorulduğunda bozulur. Frege düşüncenin bu dünyaya ait olmadığını söylerken, anlam için bu tarz bir açıklama yapmamaktadır. Bu eksiklik bizi anlam ve düşüncenin aynı şey olduğunu söylemekten alıkoymaktadır.

Frege’nin bağlam ilkesi de onun ortaya koymaya çalıştığımız düşüncelerini anlamada önemlidir. Bağlam ilkesi herhangi bir kelimenin kendi başına anlamlı olmadığını, onun ancak bir cümle içinde anlamlı olabileceğini söyler (Dummett, 2001: 12). Anlamı taşıyan şey kelimelerin kendileri değil, birer parçası oldukları cümlelerdir. Bu açıdan Frege’nin cümle için ne dediğine bakmak gerekir. Eğer cümle anlamın taşıyıcısı ise o nelerden oluşmaktadır? Frege cümlelerin iki şeyden oluştuğunu söyler. Bunlardan biri cümlelerin doymuş olan, diğeri de doymamış olan ögesidir. Doymuş olan öge “kendi üzerine kapanmıştır”, doymamış olan ise “açıktır” (Rossi, 2001: 9). Örneğin “Sokrates ölümlüdür” gibi bir cümlede “(...) ölümlüdür” doymamış olan ögeyi “Sokrates” ise doymuş olan ögeyi temsil eder. Böylece bu cümle, mantık dilinde önerme, iki şeyin birleşimi ile meydana gelen bir yapı halinde ortaya çıkar. Bağlam ilkesi açısından da anlam, bu tarz bir birliktelik sonucu oluşur. Bu anlamın gönderme yaptığı şey ise dünyadaki nesne, olay veya kişilerdir. Gönderimin doğruluk değeri ile olan bağı bu tarz bir bakış açısı ile daha rahat görülebilir. Cümlelerin iki ögesi bu şekilde birleştiğinde ve bunu bir önerme olarak aldığımızda bu önermenin doğruluk değerini gönderimde bulunduğu şey üzerinden tayin edebiliriz. Böylece herhangi bir önermenin doğruluk ve yanlışlığına karar verebiliriz.

Bağlam ilkesinin önemi ayrıca şuradan gelir ki, onun sayesinde biz düşünceleri kavrayabiliriz. Yani, bağlam içinde anlamlarını bulan kelimeler ve ortaya çıkan cümleler sayesinde düşünceye ulaşılabilir. Çünkü “düşüncenin dilsel ifadesi cümledir” (Bor, 2014: 89). Cümleler düşüncelere ulaşmamızı ve onları gönderimler sayesinde doğruluk değerleri açısından değerlendirmemizi sağlayan dilsel araçlardır.

1.1.2. Russell’ın Betimlemeler Kuramı

Frege ile beraber analitik felsefenin başlatıcılarından biri olarak kabul gören Bertrand Russell 1872-1970 yılları arasında yaşamıştır. Analitik felsefe geleneği içinde epistemoloji, matematik felsefesi, zihin felsefesi gibi birçok alana katkı sunmuştur. Bizim için önemli olan ise tezimizin konusu ile bağlantılı olarak ortaya koyduğu betimlemeler kuramıdır. 1905 yılında yazdığı “On Denoting” adlı makalesi bu kuramı açıklayan en önemli kaynaklardan biridir. Bu makalede başlangıç olarak şunu söylemiştir: Bir şeyi gösteren, belirten ifadeler (*denoting phrases*) bunu üç şekilde yapar: Ya belirli bir şeyi gösterir, işaret ederler, ya bir şeyi gösteriyor olsalar bile aslında bir şeye işaret edemezler ya da muğlak bir biçimde belirtir veya işaret ederler (Russell, 2001: 32). Russell bu üç şekilde işleyen gösteren, belirten ifadeler tabirini belirli ve belirsiz betimlemeleri tanımlayacak bir çatı terim olarak kullanmıştır (Bunnin-Yu, 2004: 170). Ayrıca makalede amaçladığı şeyi şöyle tarif eder: “Gösteren, belirten ifadeleri yani yukarıda saydığımız iki türlü betimlemeyi içlerinde yer aldıkları önermelerden elemek” (Russell, 2001: 34, Russell, 1994: 48). Buradan şunu anlayabiliriz ki; Russell betimlemelerin elenmesi sayesinde muğlaklıktan kurtulmak ve daha vazıh ifadeler aracılığı ile önermeleri ele almak istemektedir.

Russell betimlemeyi, anlamı sabit birden fazla kelimedenden müteşekkil ve anlamı da bu kelimelerin birleşimi ile açığa çıkan şey olarak tanımlar (Russell, 1920: 139). Betimlemeler için de bir şablon önerir. “Bir şöyle ve şöyle” kalıbı belirsiz betimlemenin şablonudur ve “şöyle ve şöyle” kalıbı da belirli betimlemelerin şablonudur (Russell, 1994: 45). Örneğin “İran’ın şimdiki şahı şişmandır” önermesindeki “İran’ın şimdiki şahı” ifadesi belirsiz bir betimlemedir; “Ağrı Dağı Türkiye’deki en yüksek dağdır” önermesindeki “Ağrı Dağı” ifadesi ise belirli bir betimlemedir. Betimlemelerin hangi formda olduklarını ve tanımını yaptıktan sonra ortaya konan bu düşüncelerin epistemolojik nedenlerine geçebiliriz.

Russell’a göre bilgi iki türdür: şeylerin bilgisi ve doğruların bilgisi. Russell bilgiyi iki türe ayırdıktan sonra, şeylerin bilgisine ulaşmamızın da iki yol ile mümkün olduğunu söyler: “Ya doğrudan tanışıklık yolu ile ya da betimleme yolunu kullanarak” (Russell, 1994: 40). Doğrudan tanışıklık yolu ile sahip olabileceğimiz şeyler herhangi bir aracı olmaksızın sahip olduğumuz duyu verileri ve zihnimizdeki fikirlerdir. Zihin dışındaki herhangi bir şey ile doğrudan tanışık olmak Russell’a göre mümkün değildir (Russell, 1994: 40-41). Bu durumda benim doğrudan tanışık olmadığım şeyleri bilmem nasıl olanaklı hale gelir? Bunu olanaklı hale getiren şey duyu verileri sayesinde yaptığım çıkarımlardır. Eğer bir masaya dokunuyorsam dokunma sonucu oluşan duyudan hareket ederek masanın önümde durduğunu çıkarabilirim. Bu duyudan hareket ederek çıkarımda bulunmanın olanaklı olmasını sağlayan şey ise, betimleme yapabilmem yani dili kullanabilmemdir (Russell, 2001: 32). Şeylerin bilgisine ulaşabilmede kullanılan ikinci yol olan betimleme yolu ile doğrudan tanışıklığın başlattığı süreçte elimdeki duyu verilerini kullanarak tümellere ulaşma ve dilde bunlara karşılık gelen yüklemeleri kullanıp betimleme yaparak bilgimi genişletme olanağına sahibimdir (İnan, 2011: 62-63). Kısacası, Russell’a göre şeylerin bilgisine ulaşmak için iki şey vardır elimde: Zihnimin bana sunduğu, duyu verilerinden tümellere sıçramamı sağlayan yeti ve bu tümellere karşılık gelen yüklemeler sayesinde tümceler oluşturmamı sağlayan ve betimlemenin önünü açan dil.

Bu noktadan bakıldığında doğrudan tanışık olmadığım şeylerle kurulan ilişkinin bir noktada betimleyici bir niteliğe sahip olması şaşırtıcı değildir. Çünkü herhangi bir erişimim olmayan bir alana dair dolaylı yoldan açıklamalar getirmekten başka bir şansım olamaz. Dil bu açıdan kişi ve dış dünya arasındaki ilişki ortamı olarak, hiçbir bağlantısı bulunmayan iki şeyin –masa tümeli ve masanın kendisi– birbirine çevrimini sağlayan bir kod görevi görmektedir diyebiliriz. Masa tümeli ile masanın kendisi dilin sağladığı betimleme olanağı sayesinde ortak bir noktada buluşabilmektedir. Yani dil az önce bahsedilen iki farklı şeyin aynı türden şeyler olarak bulunabileceği bir alanı temsil eder. Çünkü Russell’ın ifade ettiği gibi sadece betimlemeler vasıtasıyla bir şeyin varlığı öne sürülebilir (Russell, 1920: 141-143). Kendimiz de dahil olmak üzere herhangi bir şeyin varlığı betimlemeler yolu ile önermeler içinde yer aldığından, bu betimlemelerin analizi bizim bahsedilen varlıklar hakkındaki bilgimizin de test edilebilmesini sağlayacaktır. Bu açıdan betimlemeler kuramı önermelerin içinde var olan ve kendi

başlarına herhangi bir anlama sahip olmayan betimlemelerin çözümlenmesinin yolunu açar.

Bu çözümlenmenin Russell'ın işaret ettiği şekliyle bize öğrettiği önemli şeylerden biri de önermelerin veya cümlelerin gramatikal formu ile bunların mantıksal sentakslarının farklılığıdır (Rossi, 2001: 16-17). Örneğin, şu iki önermeye bakalım:

1. "Türkiye'nin İkinci Cumhurbaşkanı kısa boyludur."
2. "İsmet İnönü kısa boyludur."

Birinci önerme ile ikincisi aynı formda görünse bile bunların mantıksal sentaksları farklıdır:

1a- Öyle bir x var ki, bu x Türkiye'nin ikinci cumhurbaşkanıdır ve kısa boyludur ve tüm y'ler Türkiye'nin ikinci cumhurbaşkanı ve kısa boyludur ayrıca x y'ye eşittir.

F: Türkiye'nin İkinci Cumhurbaşkanı

K: Kısa boylu olmak.

1a'daki ifadeyi şu şekilde mantık diline çevirebiliriz:

1b- $\exists x (Fx \wedge Kx) \wedge \forall y (Fy \rightarrow x=y)$

2a- Kısa boylu biri var, o da İsmet İnönü'dür.

K: Kısa boylu olmak.

2b- $K(I)$

Bu iki önermenin sembolik mantık dilinde yazılışı basitçe 1a-2b'de göstermeye çalıştığımız şekliyle farklı olacaktır. Gramatikal formun aldatıcı görüntüye sahip olması onun önermelerin mantıksal değerlendirilmesinde zayıf bir kılavuz olduğuna işaret etmektedir (Hylton, 1989: 98-99). Russell'ın bu söyledikleri ışığında betimlemeler yoluyla elde ettiğimiz bilgileri ifadelendirdiğimiz gündelik dilin aslında aldatıcı ve bizim bilgilendirmelerimizi yanlış yöne sevk eden bir yapıda olduğunu düşünebiliriz. Betimlemeler kuramı bizi bu tarz tuzaklardan korumanın bir yolu olarak geliştirilmiştir. Bu kuram sayesinde herhangi bir önerme içindeki belirli veya belirsiz betimlemeyi

analiz ederek daha basit parçalara ayırabilir ve yeniden kurduğumuz önermenin asli olan mantıksal sentaksına ulaşabilme imkânına sahip olabiliriz.

Gündelik dildeki kullanımlar bizim hataya düşmemize yol açsa da bir yanıyla Russell’ın “On Denoting” makalesinde ortaya koyduğu düşünceler “dil kendi kendini felsefi ilginin odağı haline getirmeye başlamıştır” (Hylton, 1989: 103). Odak noktasına dilin konulmasını yukarıda Russell’ın yaptığı epistemolojik açıklamalardan da anlayabiliriz. Dış dünyanın bilgisinin betimlemeler yolu ile elde edildiği saptaması, dilin bilgi sahasındaki önemli bir alanı incelemek için olmazsa olmaz bir analize tabi tutulmasının yolunu açmıştır.

Betimlemeler kuramı yukarıda açıklamaya çalıştığımız şekli ile dile olan “felsefi ilginin” artmasına yol açsa da, önermelerin veya gündelik dildeki cümlelerin sadece bir şekilde analize tabi tutulmasına yöneltmesi ve gündelik dilin aslında aldatıcı olduğunu göstermesi açısından bazı sorunlara sebep olur. Çünkü ikinci bölümde göreceğimiz ve bölümün başındaki alıntılarda da gördüğümüz gibi tüm önermeler veya cümleler, bu tarz bir analize tabi tutulmasalar bile, doğru veya yanlış olarak değerlendirilemezler. İkinci olarak gündelik dilin altında yatan mantıksal bir yapı olduğu fikri Wittgenstein’in *Felsefi Soruşturmalar*¹ adlı kitabında gösterdiği gibi bizi dil konusunda yanlış bir yola çekebilir.

1.1.3. Wittgenstein’in *Tractatus*’u ve Dünyanın Betimlenmesi

Ludwig Wittgenstein 1889-1951 yılları arasında yaşamış ve analitik felsefe geleneği başta olmak üzere 20. yüzyıldaki felsefi düşünceleri etkilemeyi başarmış Avusturyalı bir filozoftur. Genelde Wittgenstein’in felsefesi onun iki dönemi esas alınarak değerlendirilir. Bunlar *Tractatus Logico-Philosophicus* adlı eseri yazdığı dönem ve sonrası şeklindedir. Sonraki dönemin de en önemli ve önde gelen eseri *Felsefi Soruşturmalar*’dır. Bu eserde Wittgenstein dil hakkında *Tractatus*’ta ortaya koyduğundan farklı bir perspektif ile meseleye yaklaşır. Wittgenstein’in tezimiz açısından ele alacağımız dönemi, daha doğru bir ifade ile söylersek eseri *Tractatus*’tur.

¹ Wittgenstein kitabın 67. paragrafında şöyle söylemektedir: “Ama biri çıkıp da, ‘tüm bu yapılarda ortak olan bir şey var—tüm bu ortaklıkların ayrıklığı’ diyecek olsa—buna yanıtlım şöyle olurdu: ‘Sen sözcük oyunu yapıyorsun. Aynı şekilde şöyle desen de olurdu: Bütün ip boyunca sürüp giden bir şey var – liflerin kesintisiz üst üste binışı.’”

Yapmaya çalışacağımız şey betimleyici yanılığın bu eserde kendine nasıl bir yer bulduğunu göstermek olacaktır.

Wittgenstein'ın *Tractatus*'u “öncelikle dilin iyi işleyişinin imkânının koşulları üzerine bir refleksiyon gibi görünmektedir” (Rossi, 2001: 27). Onun bu eserde savunduğu temel tezinin şu olduğunu söyleyebiliriz: “Felsefî problemlerin nihai çözümü” önündeki engel “dilimizin mantığının anlaşılmasa”dır (Hadot, 2011: 25). Felsefeye dair bu görüş bizi Frege ve diğerlerinde gördüğümüz şekli ile dilsel analizin mevzubahis olduğu bir alana getirmektedir. Wittgenstein bunu şu şekilde dile getirmiştir: “Bütün felsefe ‘dil eleştirisi’dir. (...) Russell’ın başarısı, tümcenin görünür mantıksal biçiminin, gerçek biçimi olmayabileceğini göstermiş olmasındadır.” (Wittgenstein, 2013: 47) Eğer dilin mantığı açık hale getirilebilirse felsefî problemlerin çözüme kavuşmasının önünde hiçbir engel kalmayacaktır. Daha önce de bahsettiğimiz gramatikal sentaks ve mantıksal form arasındaki farklılığı tespit etmenin yol açtığı anlayış Wittgenstein’ın düşüncesinde de kendini göstermektedir.

Dilin bu tarz bir muameleye tabi tutulmasının nedeni onun gerçeklik, daha doğrusu dünya ile arasındaki bağıdır. Kullanılan cümleler gerçekliği ortaya koyabilir çünkü onlar gerçeklik ile ortak bir yapıya sahiptir. Daha doğru bir ifade ile dil ve dünyanın buluşmasını sağlayan şey ikisinde de ortak olan mantıksal yapıdır (Wittgenstein, 2013: 63). Bu “mantıksal yapı iskelesinin yardımı ile tümceler bir dünya kurar” (Wittgenstein, 2013: 51). Diğer bir deyişle mantıksal yapının ortak olması hem dili hem de dünyayı mümkün kılar diyebiliriz. Felsefe olarak dil eleştirisi de böyle bir zemine oturarak mantıksal yapının sağladığı imkânlar üzerinden dili ve ardından dünyayı anlamaya çalışır.

Tractatus'ta yapılmaya çalışılan şey dil eleştirisini belirli bir alan içinde tanımlamaktır diyebiliriz. Dil dünya ile ortak sahip olduğu mantıksal yapıdan dolayı bizim dünya hakkında söz söyleyebilmemizi sağlar. Yani yapılan dil eleştirisi ilkin dilin ne olduğundan bahseder. Buna göre dil dünyadaki şeylerin ifade edilmesidir. Ayrıca dil dünya ile birey arasında kurulan bir köprü vazifesi görevi görmektedir. Ya da şu ifade daha doğru olur ki, dil bir ortamdır. Bu ortam sayesinde bireyler dünya ile muhatap olurlar. Muhataplığı sağlayıcı işlevinden ötürü dil, onunla mantıksal yapı açısından

ortaklığa sahip dünya ve bu ikisinin yanında dili kullanan kişi: *Tractatus* bu üçü arasındaki ilişkinin nasıl olduğunu bize göstermeye çalışmaktadır.

Kurulan üçlü yapıda dil bir karşılaşma alanı olarak tarif edilir. Dili kullanan kişi ve dünya birbirinden ayrı, dilin yokluğunda birbiri ile ilişkiye geçemeyecek iki entitedir. Bu ikilinin karşılaşmasının gerçekleştiği yer olan dil, konuşan kişi ile de bir ortaklığa sahip olmalıdır ki karşılaşma gerçekleşebilsin. Böylece şunu söyleyebilecek duruma ulaşabiliriz: Dil ve onu kullanan arasında da bir ortaklık, daha doğru ifade ile bir mantıksal ortaklık vardır. Bu mantıksal ortaklık sayesinde ki dili kullanabiliyoruz. *Tractatus*, bu minvalde yaklaştığımızda, dil eleştirisinin alanını tanımlamakla beraber dünyayı da tanımlamaktadır. Kitabın ilk cümlesi şudur: “Dünya, olduğu gibi olan her şeydir.” (Wittgenstein, 2013: 15). Dünya içindekilerle beraber olduğu gibi varlığını sürdürmektedir. İçinde olan şeylerden dil ve onu kullanan kişiler de, onunla beraberce sahip oldukları mantıksal yapı sayesinde ilişki kurabilmektedirler ve paragrafın başında karşılaşma olarak tarif ettiğimiz ilişki budur.

Karşılaşmanın imkân dahilinde olmasını sağlayan şeyin mantıksal yapının ortaklığı olduğunu söylemek abes kaçmaz. Eğer bu imkân olmasaydı herhangi bir karşılaşmadan bahsedemezdik. Söylediklerimiz ışığında dil eleştirisi mevzuuna geri dönersek, yukarıda kurduğumuz üçlüde dili ortak olan mantıksal yapının gün yüzüne çıktığı bir olgu olarak görebiliriz. Dil dünya ve dili kullanan kişi arasında ortaya çıkmış bir ortam olarak sağladığı alan ve sahip olduğu ortaklaştırıcılık sayesinde karşılaşmaya olanak tanır. Bu manada onun hakkındaki eleştiri otomatik olarak dünya ve dili kullanan kişi hakkındaki eleştirinin de yolunu açar. Burada şunu da ekleyelim: Dünya hakkındaki eleştiri, olduğu gibi olan olguların toplamı hakkındaki eleştiridir. Yoksa dünyanın ne olduğu hakkındaki eleştiri değildir. Çünkü Wittgenstein’a göre ortak olan mantıksal yapı hakkında konuşulamaz; bunu yapmak için “kendimizi tümceyle [yani dille] birlikte mantığın dışına çıkarabilmemiz gerekirdi, yani dünyanın dışına” (Wittgenstein, 2013: 63). Wittgenstein’ın “bütün felsefe dil eleştirisidir” sözü de karşılaşma ve yukarıda kurduğumuz üçlü açısından anlaşılabilir hale gelmektedir. Çünkü dilin eleştirisini yapmak onun sağladığı olanak sayesinde bizim başka eleştirel yollara açılmamızı da mümkün kılar.

Mantıksal yapının sağladığı yardımları izleyerek yapılan çözümlemede ele geçirilmesi hedeflenen şey dildeki “temel tümceler”dir. Wittgenstein temel tümceyi adlardan oluşan ve bunların “bir bağlamı, bir zincirlemesi” olan şey olarak tanımlar (Wittgenstein, 2013: 73). Wittgenstein’a göre “temel tümce olgu bağlamının varoluşunu savlar” (Wittgenstein, 2013: 73). Yani adların zincirlenişinden oluşan temel tümceler aracılığı ile olgu bağlamlarından bahsedebiliriz. Adlar ise hem “tümce içinde nesnenin yerini tutan” hem de “hiçbir tanımda daha öte öğelerine” götürülemeyen şeyler olduklarından “nesnelerin bir bağlantısı olan” (Wittgenstein, 2013: 15, 33) olgu bağlamlarını temel tümce formu içinde ifadelendirmiş olurlar. Olgular da Wittgenstein’a göre olgu bağlamlarının “öyle varolması” olmalarından dolayı, diğer bir ifade ile olgu bağlamlarının toplamı olmalarından dolayı, temel tümceler zemin alınarak dile getirilirler. Olguların toplamı olan dünya (Wittgenstein, 2013: 15) bu şekilde ifade edilebilmiş olur. Sonuç olarak, ancak “doğru” ve “yanlış” olan “temel tümcelere” ulaşarak dünyayı “tam olarak betimleyebiliriz” (Wittgenstein, 2013: 75). Betimlenebilen dünya da dil aracılığı ile bize kendini vererek dünya hakkındaki önermeleri doğruluk ve yanlışlık açısından değerlendirmeye tabi tutmamızı sağlar.

1.1.4. Viyana Çevresi ve Ayer’in Doğrulanabilirlik Ölçütü

Viyana Çevresi, fizikçi Moritz Schlick’in 1922 yılında birkaç bilim adamı ile buluşması sonucu oluşan topluluğun adıdır (Altınörs, 2003: 123). Alfred Jules Ayer (1910-1989), bu çevrenin bir üyesi olmamasına rağmen, ortaya koyduğu tezlerle çevrenin felsefi duruşuna katkı sağlamıştır (Altınörs, 2003: 123). Viyana Çevresi’nin iki başat hedefinden bahsedebiliriz. Bunlardan ilki “metafiziğin elenmesi”, “mantıksal çözümleme” ve “dilsel analizin” rol oynayacağı ve “bilimin denetleneceği” bir felsefi yol oluşturmak; ikincisi ise “bilimlerin dilinin simgeler aracılığı ile rasyonel bir dizge içinde birleştirilmesidir” (Altınörs, 2003: 123).

Bu iki hedeften de anlaşılacağı üzere çevrenin amacı, felsefedeki metafizik önermelerin temizlenmesi ve bilimsel önermelere çeki düzen verecek bir araç olarak felsefenin konumlandırılmasıdır. Viyana Çevresi’ne göre –ki bu aynı zamanda Frege’nin de görüşüdür– dilin tek hedefi doğruluk değerleri açısından olgusal bilgilerimizi temsil veya nakletmektir (Searle, 1971a: 6). Bu açıdan dil ve felsefe arasındaki ilişki doğruluk değerleri üzerinden kurulur diyebiliriz. Dilin felsefenin asli konusu olması, onun

doğruluk değerleri açısından doğru veya yanlış ile ifade edilebilecek önermeleri üretmesinden kaynaklanır. Metafizik önermeler ise herhangi bir şekilde doğruluk değeri atfedilemeyecek bir yapıya sahiptirler. Bu yüzden onlar “sahte önermelerdir” (Altınörs, 2003: 124). Örneğin “Tanrı vardır” veya “ Tepegöz uzun boyludur” gibi önermeler bu sınıfa girer. Sahte önermeler olgusal herhangi bir şey iletiyor gibi gözükseler de bu görüntü aldatıcı olabilmektedir. Bu aldatıcılığı ortadan kaldırmak isteyen Viyana Çevresi’nin doğruluk değerleri üzerinden felsefe ve dil arasında kurduğu bağın en açık örneklerinden birini, çevrenin bir üyesi olmasa da çevrenin ortaya koyduğu fikirlere katkılar sunan Ayer’in *Dil, Doğruluk, Mantık* kitabında görebiliriz. Ayer bu kitapta “doğruluk ölçütü” (*verification principle*) dediği bir ölçüt tanımlayarak Viyana Çevresi’nin koyduğu hedeflerin gerçekleşmesi yolunda katkısını sunmuştur.

Ayer’in ortaya koyduğu şekli ile doğrulanabilirlik ölçütü önermeleri şöyle sınırlar: Eğer deney aracılığı ile sağlaması yapılabilmek kesinlik kazanıyor ise önerme “güçlü” manada doğrulanabilir; ama sadece olasılık dahilinde kalmış bir önerme ise “zayıf” bir biçimde doğrulanabilir (Ayer, 2010: 14-15). Bununla birlikte, $A=A$ gibi totolojiler haricindeki önermelerin hepsi gerçekleşmesi olası birer varsayımdan ibarettir (Ayer, 2010: 15). Yani herhangi bir şekilde bize bilgi sağlamayan ve dış dünyaya dair bilgimizi artırmayan fakat kendi içinde sağlaması kendini kanıtlayan önermeler olan totolojiler dışındaki önermeler kesin kanıtlanabilir değildirler. Ayer’in bağlı olduğu “deneyci öğretisi” ise onun önerme çeşitlerini, önerme olmaları bakımından –yani analitik, sentetik ve metafizik önermeler olmaları bakımından– birbirinden ayırmasını sağlayan mantıksal bir öğretilerdir (Ayer, 2010: 98). Bu mantıksal öğretinin ışığında Ayer doğrulanabilirlik ölçütünü kullanarak önermeler arasındaki sınıflamayı gerçekleştirir. Bu sınıflama sonucunda da Viyana Çevresi’nin hedeflerinden olan sahte önermeleri eleme yaklaşımı ortaya konur.

Metafizik önermelerin de içinde bulunduğu bir grup olarak felsefi önermeler “karakter yönünden dilseldir” (Ayer, 2010: 34-35). Dilsel olan üzerinde tasarruf etme işinin adı ise “dilsel analiz”dir. Felsefenin dilsel analize eşitlendiği bu vasatta filozofun işi de herhangi bir dilin mantıksal açıdan çözümlenmesidir (Ayer, 2010: 47). Burada yine insanların kullandıkları dillerin farklı farklı olmasına rağmen onları ortaklaştıran bir alt yapı olduğu fikri göze çarpmaktadır. Bu altyapının kendisi bize dünyadaki nesnelere

açısından yeniden revize edilmek isteniyorsa, betimleme kuramı da bu amacın gerçekleşmesi için felsefenin yapması gereken dilsel analizin önemli ayaklarından birini teşkil etmektedir. Bundan dolayı Ayer'in ortaya koyduğu *doğrulanabilirlik ölçütü*, Russell'in *betimlemeler kuramı* ile uyum içindedir demek abartılı olmaz.

1.2. Betimleyici Yanılgıya Tekrar Bakmak

Frege, Russell, Wittgenstein'in *Tractatus*'u, Ayer ve Viyana Çevresi'nin ortaya koyduğu düşünceleri ana hatları ile anlatmaya çalıştıktan sonra bölümün başında yaptığımız betimleyici yanılgı tanımına dönebiliriz. Bu tanımda en önemli nokta herhangi bir konu hakkındaki önermeyi bir betimleme olarak görmek ve doğru ya da yanlış diye sınıflamaktır.

Frege'nin söylediklerine bakarak konuya iki yoldan yaklaşabiliriz: Birincisi düşünce ve betimleyici yanılgı arasında bir bağlantı kurmak, ikincisi ise anlam ve gönderim ayrımı açısından betimleyici yanılgıya bakmak. Düşünce, tekrar edersek, bu dünyaya ait olmayan bir nesnedir. Düşünce bizim tarafımızdan kavranır ve kendini dilde gösterir. Bağlam ilkesi uyarınca kelimelerin ancak bir cümle içinde –daha doğru bir ifade ile kendini kurduğumuz cümlelerde– anlam sahibi olmalarından dolayı, düşünce bunların önermesel karşılıklarında kendini gösterir. Bu manada dilin analizi demek kavranan düşüncenin analizi demektir. Şu noktada, analizi yapılan dilsel ifadelerin betimlemelerden ibaret olduğunu söylemek için pek bir neden yoktur. Fakat düşüncenin ancak kavranabilir olması, yani onu üretmiyor olmamız kavranan şeyin ancak tarif ile aktarılabilceğini akla getirmektedir. Yaptığımız tarifleri de betimleme olarak anlayabiliriz. Dilin bize sunduğu olanak, düşünceyi betimlemeler aracılığı ile aktarabilmektir. Dil, tabii ki bize duygularımızı, korkularımızı ve heyecanlarımızı aktarma imkânı sunar fakat bunlar Frege açısından fikir ile eşdeğer şeylerdir. Kişiseldirler ve doğruluk değerlerinin konusu olamazlar. Estetik yargılar için de aynı şeyi söyleyebiliriz. Öyleyse betimlemeler doğru ve yanlışın konusu olabildikleri sürece dilsel analizin alanına girerler.

Frege'nin anlam ve gönderim arasında yaptığı ayrım açısından betimleyici yanılgıya bakmaya çalışırsak benzer bir tablo ile karşılaşırız. Düşüncenin kavrandığı dilsel form olan bildirimsel önerme formu ve gönderimin doğruluk değerleri ile denkleştirilmesi,

kullandığımız ifadeleri doğru ve yanlış gibi iki kavram açısından sınıflandırmamıza yol açacaktır. Bu da Austin'in yukarıda andığımız kitabında konu edindiği ifadelerin anlamsız veya mantıksız olarak sınıflandırılmasından bizi kurtaramayacaktır. Bununla birlikte, anlam açısından meseleye baktığımızda, düşüncenin tarifi olarak alabileceğimiz bildirimsel önerme formu halindeki betimlemeler anlamlı kategorisine rahatlıkla sokulabilirler. Bu açıdan ikinci bölümde göreceğimiz şekilde Austin'in incelediği ifadeler doğru veya yanlış olamadıkları için anlamsız sınıfına yerleştirilirler.

Russell'ın betimlemeler hakkında söyledikleri ise betimleyici yanlışının farklı bir açıdan nasıl bir altyapıya sahip olduğunu gösterir. Dış dünyadaki nesneler hakkındaki bilginin betimleme yolu ile üretilmesi, dilsel ifadeler olarak betimlemelerin içinde bulunduğu önermelere başat bir rol verilmesine sebep olur. Bu önermelerin de doğruluk değerleri açısından değerlendirilmesi, bizi yine anlamlı ve anlamsız kategorilerine götürür. Bu yüzden dile bakış dar bir alana sıkışır. Çünkü betimlemelerin içinde bulunduğu önermelerin mantıksal değerlendirmesi sadece iki şık sunmaktadır ve anlamsız olan önermelerin gündelik dildeki yeri, anlamlı olanlara göre daha aşağı olmasa gerektir. Austin bu noktada farklı bir bakış açısı geliştirecektir.

Gramatikal form ve mantıksal sentaks arasında yapılan ayrım, gündelik dilin aldatıcı olduğunu söylemektedir. Gündelik dil, altında yatan mantıksal zemini bizden sakladığı için hatalara yol açmaktadır. Felsefe alanındaki yanlış anlamaların sebebi olarak da bu gösterilmektedir. Russell'a göre betimleme yolu ile elde edilen bilginin mantıksal analize tabi tutulması bizi felsefi yanlışlardan koruyacaktır. Asli olan mantıksal sentaksa ulaşıldığında onun üzerinde yapılacak işlemle doğru veya yanlışla daha sağlam bir yoldan ulaşılabilecektir. Anlamsız önermeleri ayıklama işi bu yoldan gidilerek başarılabılır. Russell'ın yaptığı bu ayrım da dilsel bakışı belirli bir alanla sınırladığı ve bu alanda sadece analiz edilmesi gereken betimlemeler gördüğü için betimleyici yanlışla düştükten kurtulamamaktadır.

Betimleyici yanlış açısından Wittgenstein'in *Tractatus*'undaki betimleme anlayışına baktığımızda da şunları söyleyebiliriz: Öncelikle temel tümceler üzerinden dünyanın betimlenebilir olması, dünyaya ait doğruluk değerleri ile değerlendirilebilecek olguların betimlemeler şeklinde ortaya çıktığını gösterir. Bu anlamda bildirimler ve önermeler betimlemeler olarak anlaşılır ve bu minvalde değerlendirilir. Diğer yandan, temel

tümceler doğruluk değerlerine tabi oldukları için onlar açısından doğru, yanlış, saçma veya anlamsız dışında başka bir değerlendirme ölçütü yoktur.

Söylediğimiz bu iki şeyi birleştirirsek Wittgenstein'in *Tractatus*'ta izlediği yol yukarıdaki alıntılarda da gördüğümüz gibi diğer düşünürlerinki ile benzerlik taşımaktadır. Frege'nin dilsel analiz hakkındaki yaklaşımı, Russell'ın gramatikal form ve mantıksal sentaks arasındaki ayrımı *Tractatus*'ta onaylanmaktadır. Ayrıca dil ve dünya arasında ortak bir mantıksal biçim olduğunun savunulması, gündelik dilin aldatıcılığı fikrinin de *Tractatus*'ta işlendiğini göstermektedir. Temel tümceler üzerinden dünyanın betimlenmesi, gündelik dilin karmaşık yapılarının gözden gizlediği şeylere tekrardan ulaşmayı sağlar. Bu anlamda betimlemeler kuramının "betimleyici yanılğı"sına *Tractatus*'ta da düşülmüştür diyebiliriz. Çünkü gündelik dilin altında saklı kalmış mantıksal yapı fikri dilsel çözümleme ve analiz fikrini, bu fikirse her ifadeyi üzerinde mantıksal işlemler gerçekleştirilebilecek ve doğru ya da yanlış olarak sınıflandırılabilir şeyler halinde görmeyi getirir. Bu da betimleyici yanılğı denilen şeyin ne gibi nedenlere dayanılarak ortaya atıldığını göstermesi açısından dikkate değerdir.

Viyana Çevresi'nin yukarıda andığımız hedeflerine betimleyici yanılğı açısından bakarsak şunları söyleyebiliriz: Onların tasarladıkları şekli ile felsefe, dilsel analizi ve mantıksal çözümlemeyi önceleyerek anlamlı ve anlamsız kategorilerini devreye sokmaktadır. Bu manada Frege ve Russell'da gördüğümüz sorunların benzeri Viyana Çevresi'nin çizdiği çerçeve için de geçerlidir diyebiliriz. Bilimlerin dilinin simgeler aracılığı ile oluşturulacak rasyonel bir sisteme dönüştürülmesi fikri ise daha baştan bazı önermelerin irrasyonel görüldüğüne ve anlamsız olarak sınıflandırılacağına işaret eder. Metafiziğin elenmesini hedeflemek de bu söyledığımız sınıflandırma şeklinin başka bir ifadesidir. Anlamsız olarak görülen metafizik önermelerden kurtulmak istenmektedir. Bir önermenin doğrulanması veya yanlışlanmasının, Viyana Çevresi'nin kurmak istediği çerçeveye dahil olmanın en önemli işareti sayıldığını söyleyebiliriz. Buna felsefeye biçilen görev olarak bilimin denetlenmesini de eklersek, ortaya çıkan tabloda, bilimsel önermeler dışındaki önermeler, doğruluk değerleri açısından değerlendirilemeyecekleri için, dilsel analiz ve mantıksal çözümlemenin dışına atılacaklardır.

Ayer de Viyana Çevresi gibi felsefi araştırmayı dilin mantıksal analize tabi tutulması olarak görmektedir. Ayrıca filozofun nesnelerden ziyade onlardan söz ediş biçimlerimizle ilgilenmesi gerektiğini söylemesi de dilsel analizi ne kadar merkezi bir yere koyduğunu göstermektedir. Bunlara ek olarak, Ayer dilde herhangi bir nesneye betimleme dışında işaret edilemeyeceğini söyler. Bu söylediklerini birleştirdiğimizde onun da betimleyici yanılgıdan azade olmadığını iddia edebiliriz. Diğer örneklerde de gördüğümüz gibi, dilsel analiz vurgusu bizi doğruluk değerlerine götüren yolu açar. Betimleme dışında dış dünyaya işaret edemeyeceğimizin söylenmesi ise farklı isimler verilebilecek ifade türlerini tek bir isim altında toplamaya neden olur.

İkinci bölümde Austin'in söz edimleri kuramını açıklamaya geçmeden önce şunu da eklemeliyiz: Onun "projesi" bu bölümde bahsedilen dilsel analizi reddetmekten ziyade bu analize konu olan ifadelerin farklı bir bakış açısı ile incelenmesini amaçlamaktadır. Austin, dile olan ilgisini merkeze almış olan felsefi anlayışı, kendi baktığı yerden revize etmeye çalışmaktadır.

BÖLÜM 2: AUSTIN'İN SÖZ EDİMLERİ KURAMI

Gündelik dil felsefesinin ne olduğu ilk bölümde ana hatlarıyla özetlendi. Bu bölümün asıl konusu olan Austin'in söz edimleri kuramına geçmeden önce gündelik dilci filozofların nasıl bir anlayışa sahip oldukları hakkında bazı eklemeler yapmak istiyoruz. Ayrıca dilci fenomenoloji ve Austin'in felsefi araştırmasında kullandığı teknikten de bahsedeceğiz. Böylece hem Austin'in içinde bulunduğu felsefi akımı daha iyi tanımaya hem de Austin'in kendi felsefi araştırmasını ne şekilde yönlendirdiğini göstermeye çalışacağız.

2.1. Gündelik Dil Felsefesi

Gündelik dilci filozofların büyük bir çoğunluğu felsefi problemlerin çıkış yeri olarak gündelik dili görür (Maxwell-Feigl, 1992: 193). Bu açıdan, ilgili filozoflara göre, eğer felsefi problemler çözüme kavuşturulmak isteniyorsa gündelik dilin önemi göz ardı edilmemelidir. İlk bölümde anlatıldığı gibi Frege, Russell gibi gündelik dilin aldaticılığını öne çıkartan filozofların aksine gündelik dilci filozoflar onu önemli bir yere koymuşlardır. Yani gündelik dil, felsefenin önünde aşılması gereken bir engel ve kurtulmayı gerektiren bir şey değildir. Bu filozoflar açısından gündelik dilin sistematize edilmeye çalışılması veya reformcu bir bakış açısı ile gündelik dile yaklaşılmaması, gündelik dilin sahip olduğu zenginliğe karşı bir tehdit oluşturmaktadır (Maxwell-Feigl, 1992: 196). Gündelik dil bir tehdit olmadığı gibi, felsefi problemlere yol açıyor olsa da, bu problemlerin çözümlerini içinde barındıran bir zemin oluşturur.

Gündelik dili arzuları, inançları, düşünceleri ifade edebildiğimiz, kuramsal bir yapıya sahip olmayan bir şey olarak niteleyebiliriz (Thompson, 1992: 204). “Kuramsal bir yapıya sahip olmamak” ifadesiyle kastedilen, onun herhangi bir kişi veya grup tarafından belirli bir amaca hizmet edecek şekilde oluşturulmamış olmasıdır. Onun aracılığı ile bildirimler haricinde başka şeyleri de ifade edebilmemiz, dile dair felsefi bir araştırmada bunların da hesaba katılması gerektiğini bize göstermektedir. Bu bağlamda, elimizde birbirinden farklı türde olan pek çok ifade ve bunların birbirleriyle ilişkileri bulunmaktadır. Bu ilişkilerin çözümlenmesi ise bizim gündelik dilin kendine özgü mantığını kavramaya çalışmamıza bağlıdır. Gündelik dilci filozoflar, gündelik dili

herhangi bir mantıksal dizgeye tamamıyla bağlı kılmak/oturtmaya çalışmak yerine, gündelik dilin bu “kendine has mantığından söz ederler” (Recanati, 2008: 47).

Gündelik dilci felsefenin ortaya çıkmasının belli nedenleri olduğunu söyleyebiliriz. Bu nedenlerden bizce en önemlisini François Recanati şöyle açıklar:

“(…) dilci filozofları dilin pragmatik veçhelerinin sistematik bir bütünlüğüne sevk eden başlıca etki eski analiz geleneğindeki filozofların bu veçheler karşısındaki sistematik lakaytlıklarının doğurduğu bir tür tepkiden kaynaklanan negatif etkidir.” (Recanati, 2008: 49).

Dilci filozoflar derken gündelik dilci filozofları kasteden Recanati’nin söylediği gibi gündelik dil felsefesi belli bir tutuma tepki olarak gelişmiştir. Bu nedenle onun eski analiz geleneğindeki, Russell ve Ayer gibi filozofların göndermede bulundukları modern sembolik mantığın aksine gündelik dilin has mantığına vurgu yapması şaşırtıcı değildir. Bu alıntıdan şöyle bir çıkarımda bulunmamak gerekir: Gündelik dilci filozoflar modern sembolik mantığı reddederek onun yerine gündelik dilin mantığını koymak istemişlerdir. Gündelik dilci filozofların amacı modern sembolik mantığı reddetmekten ziyade 20. yüzyılın başındaki uygulamalarda görülen şekli ile modern sembolik mantığın gündelik dilin aldaticılığını destekler şekilde kullanımının önüne geçmeye çalışmaktır. Bu açıdan gündelik dilin kendine özgü mantığından bahsetmeleri önemlidir. Bu iki mantık arasında bir çatışma olduğunu savunmaktan çok birini diğerine uydurmanın yanlışlığını göstermek istemişlerdir. Durumun böyle olduğuna dair diğer bir kanıt ise gündelik dilci filozofların, eski analiz geleneği olarak tarif edilebilecek daha geniş bir küme olan analitik felsefe geleneği içinde yer almalarıdır. Sonuçta gündelik dilci filozoflar, bir karşı çıkıştan ziyade, gündelik dilin önemine dikkat çekmektedirler.

Gündelik dil felsefesi hakkında yukarıda söylediklerimizi tamamlayan diğer bir husus da Austin’in belirttiği gibi “gündelik dilde doğruluk değerleri ile değerlendirilemeyecek ifadeler[in] yaygın şekilde kullanılmakta” olmasıdır (Altınörs, 2003: 136). Bu sebeple gündelik dili herhangi bir şekilde doğruluk değerlerine sahip ifadelerin toplamıymış gibi görmek sorunlu sonuçlara yol açar. Örneğin “Ben gidiyorum, hoşça kalın” gibi bir ifadenin doğruluk değerlendirmesine tabi tutulması zordur. Bu ifadeyi gidip gitmemeye bağlı olarak veya konuşan kişi gittikten sonra diğerlerinin duygu durumlarının izlenmesi

sonucu doğrulanabilir görmek, gündelik dilin kullanımlarının sınırlanmasına da neden olur. Bu sınırlamanın zaten gündelik dil felsefesini ortaya çıkaran tepki olduğunu yukarıda belirtmiştik. Ayrıca doğruluk değerlerinin başat rol oynadığı bir değerlendirme ölçütüyle gündelik dile yaklaşmak, gündelik dildeki ifadeler ile bilimsel önermelerin birbirinden nasıl ayrılabilceği konusunda ekstra bir açıklama getirilmesini gerektirir. İlk bölümde gördüğümüz üzere böyle bir açıklama getirmek yerine, gündelik dildeki çoğu ifadenin, doğrulanamayacak olmalarından ötürü, anlamsız diye nitelenmesine karar verilmiştir. Dolayısıyla, anlamsız nitelemesini ayrıma ilişkin bir kriter olarak görmektense bir tür geçiştirme olarak tanımlamak mümkündür. Öyle ki, bu tutum izlenirse kullandığımız ifadelerin çoğunu görmezden gelmemiz, onları nasıl sınıflandıracığımızı bilmeden bir kenara koymamız gerekecektir. Austin'in yaptığı belki de en önemli şeylerden biri doğruluk değerleri ile değerlendirilmeye tabi tutulamayan ifadeler için bazı koşullar geliştirmiş olmasıdır. Bu koşullar sayesinde o ifadeler de anlamlı kategorisine girmişlerdir.

Gündelik dil felsefesini, bu akım içindeki filozofların gündelik dile nasıl baktıklarını ve bu akımın hangi amaç ile ortaya çıktığını ana hatlarıyla özetlemeye çalıştıktan sonra Austin'in gündelik dilci bir filozof olarak nasıl bir yöntem kullandığını açıklamaya geçebiliriz.

2.2. Dilci Fenomenoloji ve Austin'in Tekniği

“Dilci fenomenoloji” tabirini Austin'in felsefi araştırmasının yöntemini tarif ederken kullanabiliriz. Aslında Austin'in bir yöntem üzerinden felsefesini oluşturduğunu söylemek yanlış olur. Çünkü Austin'e göre onun kullandığı şey daha ziyade tekniktir; Austin'de belirli teknikler aracılığı ile felsefi problemlerin çözüme kavuşturulmaya çalışılması esastır (Carrilho, 2008: 121). Bu açıdan dilci fenomenoloji tabiri Austin için onun kullandığı tekniği tanımlayan bir tabirdir.

Austin'in tekniğini açıklamaya geçmeden önce dilci fenomenolojinin ne olduğuna Austin'in sözleri üzerinden bakalım. Austin dilci fenomenolojiyi şöyle tarif etmektedir: “Kelimelere dair keskin bir farkındalığa algımızın farkındalığını artırmak için başvuruyoruz ve bu nedenle bu biçimde bir amacı olan felsefe yapma tarzına dilci fenomenoloji diyebiliriz.” (Austin, 1970: 181-182). Bu tanımdan anladığımız kadarı ile

ilk önce amaçlanan algımızı keskinleştirmek, diğer bir deyişle dünyaya dair farkındalığımızı artırmaktır. İkinci olarak kullandığımız kelimelerin tarafımızdan daha iyi anlaşılması ve küçük de olsa ince ayrımların atlanmaması gerekmektedir. Çünkü kelimeler bizim kullandığımız araçlardır ve onların temiz, düzgün ve güvenilir olması gerekir ki dilin kurduğu tuzaklara karşı kendimizi koruyabilelim (Austin, 1970: 181-182). “Dilin tuzak kurması” tabirinden, önemli bir gündelik dilci olan filozofun gündelik dile tamamıyla güven duymadığı sonucu çıkarılabilir. Fakat bu durum onun eski analizci gelenekteki filozoflar –Russell, Ayer, Frege vb.– ile aynı kategoride sınıflandırılmasına yol açmamalıdır. Yukarıda da söylendiği gibi gündelik dilci filozofların amacı gündelik dilin kendine özgü mantığını kavramaya çalışmaktır. Filozofun kastı, gündelik dilin tamamen aldatıcı olduğu ve modern sembolik mantık gibi belirli yapılara indirgenmesi gerektiği değildir.

Austin’in kullandığı tekniğe gelince: Öncelikle onun tekniğinde indirgeme yoktur (Oishi, 2006: 2). Bu özellik Austin’in gündelik dilci filozofların çizgisinde olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Onun kullandığı tekniğin ilk adımı ise ifadelerin gündelik kullanımlarının çok dikkatli bir analizini yapmaktır (Searle, 2001: 222). Dikkatli bir analiz ince ayrımları ortaya koyması bakımından yararlıdır ve gündelik dildeki kullanımların kendine has işleyişlerini anlamamızda bize yardımcı olacaktır. Austin’in tekniğine dair bu saydığımız iki unsur onun daha geniş bir anlamda analitik felsefe akımına aidiyetini de ortaya koyar. Öncekilerden farklı bir şekilde de olsa dilin analiz edilmesi Austin için de ön plandadır.

Bu tekniğin felsefi açıdan üç getirisi olduğunu söyleyebiliriz. Bunlardan ilki, gündelik dilde kullandığımız ifadeler ile ilgili yapılan hatalar sonucu oluşan felsefi problemleri çözüme kavuşturmadır. İkinci olarak dil ve dünya arasındaki ilişki nedeniyle, yani dilin dünyayı anlamaya ve anlatmaya yaraması sebebiyle, Austin’in tekniği bizim dünyaya dair bilginin artmasını ve daha çok şeyi öğrenmemizi sağlar (Searle, 2001: 222). Üçüncü olarak da herhangi bir dil ile ilgili olabildiğince açık, doğru ve net bir anlayışa sahip olmamızı mümkün kılar (Urmson, 1992: 233). Bu üç kazanım doğrultusunda Austin’in tekniği hem dil hem de dünyaya dair anlayışımızın gelişmesi demektir. Kazanılan bu anlayış sayesinde de en başta geleneksel felsefede gündelik dili tam

manasıyla kavrayamamaktan ya da onu hor görmekten kaynaklanan sorunlardan kurtulma şansı elde edilebilir.

Austin tekniği belli adımlardan oluşmaktadır. Bu adımları şu şekilde sıralayabiliriz:

- “1) İlk önce herhangi bir söylem alanı seçilir. Sonra bu alan ile alakalı olabildiğince çok dilsel ifade, mesela kelimeler, zarflar toplanır.
- 2) İkinci olarak toplanan ifadelerin belli bir bağlam içinde ne şekilde kullanılıp kullanılmayacağını gösterecek kısa hikâyeler üretilir.
- 3) Ortaya çıkan sonuçlara göre genel bir formülasyon geliştirilir. Eğer formülasyon ‘tam ve doğru’ ise belli durumlarda belli ifadeleri neden kullanabildiğimizi veya kullanamadığımızı, o ifadelerin kullanımının hangi durumlarda mümkün olduğunu veya olmadığını açıklığa kavuşturabilecektir.” (Urmson, 1992: 233-235, Austin, 1970: 198).”

Tekniğin üç adımına baktığımızda aslında Austin tarafından bir yeniliğin ortaya konmadığı da belirtilebilir. Çünkü ne incelenecek ifadeleri toplamak ne de genel bir formülasyon aracılığıyla ortaya çıkan sonuçları değerlendirmek yenidir. Burada yeni olan şeyin daha sistematik ve kesin sonuçların üretilmesi için tasarlanmış bir teknikte ısrar olduğu söylenebilir (Urmson,1992: 233). Bu bağlamda yeni olan, tekniğin kendisinde ısrar etmektir. Bu teknik sayesinde Austin, böcekbilimcilerin milyonu aşkın böceği sınıflandırması gibi dildeki sayıları sınırsız olduğu düşünülen ifade biçimlerinin de sınıflandırılabilirliğini düşünür (Austin, 1970: 234).

Sınıflandırmada benzerlikler kadar farklılıklar ve ayrımlar da önemli rol oynar. Bu açıdan dildeki ayrımların ortaya konması önemlidir. Austin’e göre ayrımları ortaya koymak, aynı zamanda bizi dildeki ayrımların gerekçelerine ve daha önemlisi dilin kendine has üstü kapalı (*subtle*) ekonomisine götürecektir (Hampshire, 1992: 242). Bu üstü kapalı ekonomiye ulaşarak da sınıflandırmanın nasıl gerçekleştiğini görebilme şansımız artacaktır. Bu ifade ile gündelik dilin nasıl yapılandığının kesin bir şekilde görülebileceği iddia edilmemektedir. Sınıflandırmanın hangi yollar ile yapıldığını görmek demek dilin nasıl işlediğine daha yakından bakmak demektir. Dilin üstü kapalı ekonomisine ilişkin daha fazla bilgiyle, kendi yaptığımız sınıflandırmaların dildeki sınıflandırmalar ile ne ölçüde çakıştığına da bakabiliriz. Bunun sonucunda da tekniğin kendisi yeniden tasarlanabilir, aksaklığı varsa giderilebilir.

Austin'in açıklamaya çalıştığımız tekniğinin sağladığı yararlar arasında, dilde çok incelenmemiş bazı ifade biçimlerinin de incelenbilmesini sayabiliriz. Austin'in "A Plea For Excuses" adlı makalesi böyle bir çabanın ürünüdür. Austin, bu makalede, özür dilerken veya mazeret bildirirken kullandığımız ifadelerin daha çok zarflardan oluştuğunu söyler. Bu zarf incelemesi bizi dilin sadece belli türdeki ifadelerini ele almaya değil, bazı eylem sınıflarına hatta eylemimizin nasıl organize edildiğine de bakmaya sevk eder (Austin, 1970: 193). Örneğin mazeret belirtirken kullandığımız "yanlışlıkla" ifadesine bakalım. Bu ifade herhangi bir eylemin hangi şartlar altında doğru, hangi şartlar altında yanlış olduğunu açığa çıkarmamıza yardımcı olabilir. Mesela "Üzgünüm, parayı yanlışlıkla ona verdim" cümlesindeki gibi bir ifadede paranın hangi durumlarda yanlışlıkla verildiği göz önüne alınarak, yanlışlıkla ifadesinin bu cümledeki kullanımı, bu cümle içinde kullanılıp kullanılamayacağı veya yanlışlıkla yapılan bir eylem de olsa yapılan eylemin kendisinin nasıl bir şey olduğu anlaşılabilir.

Dilci fenomenoloji sayesinde kelimelere dair farkındalığımızın daha iyi bir seviyeye gelmesiyle, mazeret ifadeleri örneğinde gördüğümüz gibi, eylemlerimizin nasıl bir organizasyon altında gerçekleştirildiği hakkında daha gerçekçi bir bilgi edinilebilir. Bu bağlamda dilci fenomenoloji tabiri dilin iletişimsel yönüne vurgu yaptığı gibi dil ve dünya arasındaki ilişkiye de göndermede bulunmaktadır. Öyle ki, dilci fenomenoloji aracılığıyla kullandığımız ifadelerle ilişkin artan dikkatimiz onları kullandığımız ortam, yani dünya hakkındaki dikkatimize de olumlu biçimde yansıyacaktır.

2.3. Söz Edimleri Kuramı

Gündelik dil felsefesinden, Austin'in tekniğinden ve dilci fenomenolojiden bahsettikten sonra filozofun söz edimleri kuramını açıklamaya geçebiliriz. Bunun için önce söz edimlerinin ne olduğunu açıklamaya çalışacağız.

2.3.1. Söz Edimleri

Söz edimlerini kabaca söz aracılığıyla yapılan eylemler, fiiller olarak tanımlayabiliriz. Diğer bir deyişle, "Biz bazı sözceleri kullanarak bir iş gerçekleştiririz, (...) bazı edimlerin gerçekleşmesi ancak bazı sözlerin söylenmesi ile mümkündür" (Akşehirli, 2011: 148). Söz edimlerine verilebilecek en klasik örnekler söz vermek, iddiaya girmek, birini işten kovmak olabilir. Bu tarz eylemlerin gerçekleştirilmesi için sözcelerin

kullanılması gereklidir. Dilsel herhangi bir şey kullanılmadan bu tarz eylemlerin yapılması söz konusu değildir (Recanati, 2008: 54). Çünkü söz edimlerinin amacı konuşucuların birbirleri karşısındaki durumlarını değiştirmek olarak ifade edilebilir (Çelebi, 2014: 79). Konuşucular kendi durumlarını değiştirmek ya da kendi durumlarında herhangi bir değişikliğe yol açmak için söz edimlerini kullanırlar.

Böylece söz edimleri tanımı bizi eski analiz geleneğindeki filozofların iddiasına, “Dilin kullanmamızın asli amacının içinde bulunulan durumları ‘tanımlamak’ olduğu” savına karşı çıkmaya götürür (Çelebi, 2014: 78). İlk bölümde betimleyici yanılığ diyerek tarif ettiğimiz durumun önemi bu bağlamda ortaya çıkar; “tanımlama”nın, “bildirim”in dildeki tüm ifadeleri içine almadığını göstermesi açısından söz edimleri önemlidir. Onlar aracılığı ile konuşucuların da işin içine olduğunun vurgulanması gözden kaçırılmaması gereken diğer bir yandır. Çünkü eski analiz geleneğindeki filozofların dünyasında, konuşuculara yer yoktur. Konuşan bireylerden ziyade onların sözceledikleri bildirim kalıbına uyacak ifadeler göz önüne alınmıştır.

Söz edimlerinin diğer bir ayırıcı özelliği ise şudur: Söz edimleri sayesinde eylemler yapıyor olmamız dilin nasıl bir işleve sahip olduğunu bize farklı bir açıdan göstermektedir. Dil sadece bildirimsel ifadelerin sözcelendikleri bir araç değildir, aynı zamanda eyleme geçmemizi sağlayan bir şeydir. Dilin bu bakış açısı altında görülmesi konuşan bireyler hakkında söylediklerimizle beraber ele alınırsa, söz edimlerinin bizi dil içinden eyleme sevk eden şeyler olduğu söylenebilir. Dilin içinde ve dil sayesinde yapılan eylemler söz edimleridir. Burada dil içinde derken ne kastettiğimizi açıklamamız gerekir. Dili kullanabilmemize rağmen onu diğer kullandığımız şeyler gibi değiştiremiyoruz. Onun üzerindeki tasarrufumuz sınırlıdır. Bunun nedeni dilin, üzerinde hâkimiyet kurduğumuz bir araç olmamasıdır. Bu açıdan bakıldığında dil daha çok bizim için bir mekân işlevi görür. Farklı bir deyişle, dil bizim elimizde olmaktan çok bizi elinde tutmaktadır. Bu elinde tutulduğumuz, içinde bulunduğumuz mekânda söz edimlerinde bulunuruz. Dil bize söz edimlerinde bulunabileceğimiz zemini sağlar. Örneğin bir şeye ad vermek dilin bize sağladığı imkân dahilinde becerebildiğimiz bir şeydir. Ama ad vererek bir eylemde bulunur ve belirli bir çerçeve ortaya çıkarırız. Bu açıdan dilin bize sağladığı zemin üzerinde nüfuzumuz vardır diyebiliriz. Dil bir mekân olarak hem üzerimizde etkili hem de etkiye açıktır. “Dilin içinde” derken işaret

ettiğimiz anlam budur. Austin’in edimsel dediği şeylerin de bu mekânın içinde, yani dilin içinde ve dil aracılığıyla değişiklik yapabilecek kapasitedeki sözcelemeler olduğu söylenebilir. Bu manada söz edimleri demek ilk bakışta edimsellerin ne olduğunu görmek demektir. Aşağıda değinileceği gibi Austin en son cümlede söylediğimiz şey hakkında *Söylemek ve Yapmak* adlı kitabının ikinci yarısında fikrini değiştirecektir. Fakat bundan önce Austin’in edimsel ve saptayıcı arasında yaptığı ayrımı değinmek faydalı olacaktır, çünkü bu ayrım söz edimlerini açıklamak için uygun ve klasik bir yol sağlamaktadır.

2.3.2. Edimsel - Saptayıcı Ayrımı

Austin betimleyici yanılıgyı tarif ederken, her ifadenin bildirimsel ifade olarak alınmasını eleştirerek ifadelerin aslında iki tür olduğunu söyler: edimsel sözcelemeler ve saptayıcı sözcelemeler. Saptayıcı sözcelemeler veya saptayıcılar bildirimde ya da betimlemede bulunurken sözcelediklerimize denir. Bunlar doğru veya yanlış olma özelliğine sahip bildirimlerdir. Edimsel sözcelemeler ya da edimseller ise kendilerine özgü bir işi yüklenirler ve eylemde bulunmak için sözcelenirler (Austin, 1971: 13, 1970: 131). Yani edimseller hem birer sözcelem hem de onları sözceleyerek eylediğimiz ifade biçimleridir diyebiliriz (Austin, 1971: 15, Searle, 2001: 219-220). Austin *Söylemek ve Yapmak* adlı eserinde edimselleri şöyle tanımlar:

“A. bunlar bir şey ‘betimlemezler’, ‘aktarmazlar’, ya da saptamada bulunmazlar; ‘doğru ya da yanlış’ olmazlar;

B. bunlarda tümceyi sözcelemek, eylemde bulunmaktır, ya da eylemde bulunmanın parçasıdır ve bu eylem de *normal* olarak bir söylemek, ya da “yalnızca” bir şey söylemek olarak betimlenemez.” (Austin, 2009: 42).

Bu alıntıda açık bir şekilde görüldüğü gibi edimseller saptayıcılardan farklı olarak doğru ve yanlış olamayan ifadelerdir. Edimselleri doğruluk ölçütlerine göre değerlendirmek onların saptayıcılardan ayrı bir sınıf teşkil ettiklerini görememeye ve saptayıcılar gibi ele alınmalarına neden olur. Ayrıca edimsel sözcelemelerde bulunmak bize bir eylemde bulunma şansını tanır. Sadece herhangi bir şey söylemekten farklı olarak edimseller aracılığıyla sözcelemde bulunularak bir fiil yerine getirilmiş olur. Örneğin borç aldığımız birine “Söz veriyorum, paranı bir hafta içinde ödeyeceğim” dediğimizde betimleme gibi değerlendirilebilecek bir ifade sunmuş olmayız. Söylediğimiz şey doğru

veya yanlış değildir. O an söz veriyorum diyerek söz verme eylemi yerine getirilmiş olur. Mehmet Büyüktuncay bu durumu şöyle açıklar: “Edimseller söz ediminde bulunmak suretiyle sözün söylenmesinden önce mevcut olmayan bir durum yaratırlar.” (Büyüktuncay, 2014: 94). Yukarıda söz edimlerini dilin içinde ondan etkilenen ve onu değiştiren şeyler olarak tanımladığımızda kastettiğimiz şey ilk olarak edimsellerin bu mevcudiyeti olmayan şeyi gerçekleştirme özellikleriydi. Bu anlamda bildirimlerin sözcelenmelerinden farklı olarak edimsellerle bir işin başarıma ihtimali doğar. Saptayıcılar herhangi bir durumu betimledikleri ya da bilgi aktarmaya yaradıkları için bu ayrımı göz önüne alarak onların edimseller gibi bir iş başarıma kapasitesine sahip olmadıklarını söyleyebiliriz. Saptayıcılar daha çok dilin içinde ve dil aracılığı ile o anki durumu veya geçmişteki bir durumu aktarma araçlarıdır.

Edimsellerin dil içinde ve dil aracılığıyla işlevlerini yerine getirdiğini söyledik. Bu bağlamda onların böyle bir işlevi nasıl yerine getirdiklerine bakmak yararlı olacaktır. Bir edimsel sözcelem bizi sadece söylemekten kurtardığı ve bir eylemde bulunmamızı sağladığı için dil içinde bir işlev taşır. Bizi kurtardığı şey ise saptayıcılar ile ilgili söylediğimiz aktarma ve betimleme sınırıdır – aslında burada “kurtarmak”tansa betimlemenin veya aktarmanın sınırını aşmamızı sağladığını söyleyebiliriz. Betimleme yaparken içinde bulunulan duruma müdahale şansı yoktur. Betimlemede önemli olan şey durumun kendisini en iyi şekilde aktarmaktır. Edimsellerde ise betimlemenin bizi gerisinde tuttuğu müdahale edememe sınırının aşılması ve eyleme geçmenin yolunun açılması söz konusudur.

Böylece edimsellerin neden doğru veya yanlış olarak nitelendirilemeyeceğini daha iyi anlayabiliriz. Çünkü dilsel anlamda saptayıcılarınkinden farklı sınırlara tabi olmaları onların saptayıcılarla aynı şey olarak nitelenemeyeceklerini gösterir. Yani bilgi aktarma veya betimleme yapma bizim herhangi bir durumu ya da olayı tarif etmemizken ve bunun belirli bir sınırı varken edimsel sözcelemler ile bu sınır aşılar. Edimseller bize tarif etmenin yanında bir eylemde bulunmayı, örneğin söz vermeyi, tehdit etmeyi ya da uyarmayı getirir. Bu saydığımız eylemlerin de farklı bir sınır çizgisine sahip olduklarını söyleyebiliriz. Austin edimsellerin özel durumu ile ilgili olarak herhangi bir kanıtlama sunmayacağını söyler; “‘Allah kahretsin!’ ifadesinin doğru ya da yanlış olması ne kadar kanıt istiyorsa, bu da o kadar kanıt istiyor” der (Austin, 2009: 44).

Kanıt verilmemesini şu şekilde açıklayabiliriz: Edimsellerin ne olduğu ve onların saptayıcı ile ayrımları bizim kullandığımız sınır ifadesiyle birlikte değerlendirilirse, onların kanıtlanmaktan çok “görülmesi” gerektiğini söyleyebiliriz. Austin de edimsel sözcelemde bulunmanın bir eylemde bulunmak olmasının kendiliğinden “apaçık bir şey” olduğunu iddia eder (Austin, 2009: 44). Bu apaçıklık nedeni ile edimsellerin ne olduğunun kanıtlanmasından ziyade saptayıcılar ile farklarının görülmesi gerekmektedir.

Edimsellerin doğru veya yanlış olmamaları, bunların değerlendirilebilecekleri herhangi bir ölçütten yoksun olduğumuz anlamına gelmez. Edimseller kendilerince sıkıntıya düşerler (Austin, 1970: 237). Yani onlar da kendilerince “doğru” veya “yanlış” olurlar. Austin’e göre “Yanlış teriminin yalnızca bildirimler için kullanılması gerekmez” (Austin, 2009: 48). Bu yanlış ve doğru olma biçimi, saptayıcılardan farklı olarak, edimseli sözceleyen ve onu dinleyen kişinin işin içine katıldığı değerlendirme ölçütleri aracılığı ile olur. Yani yanlışlık edimseller için kullanılsa bile bu kullanım onların saptayıcı olduklarını değil kendilerine özgü başka koşullara bağlı olduklarını gösterir. Edimsellerin bağlı oldukları bu koşulları yerindelik koşulları olarak adlandırabiliriz. Şimdi bu koşulları, diğer bir deyişle Austin’in “isabetsizlikler öğretisi” (Austin, 2009: 51) dediği şeyi açıklamaya geçeceğiz.

2.3.3. İsabetsizlikler Öğretisi

“İsabetsizlikler öğretisi” terimini Austin yerinde olmama durumlarını ele alan öğretinin adı olarak kullanır. Bu öğreti sayesinde edimsel sözcelemelerin nasıl kendilerine özgü bir biçimde hataya düştüklerini tespit edebiliriz. Austin isabetsizlikler öğretisi ile ilgili şunları söyler: “*haksız olarak yapılan ve hakkıyla yapılmayan şeylerle ilgili* öğretiyse, *İsabetsizlikler* öğretisi diyoruz.” (Austin, 2009: 51). Bu öğreti bazı koşullara ya da diğer bir deyişle kurallara dayanmaktadır. Yani eğer herhangi bir sözcelemin isabetli olması isteniyorsa Austin’in ortaya koyduğu koşulların yerine getirilmesi gerekir. Austin’in tanımladığı koşullar altı tanedir:

- “A.1. Ortada belirli bir uyuşumsal etkisi olan kabul görmüş uyuşumsal bir işlem olmalı, bu işlem de belirli koşullarda belirli kişiler tarafından belirli sözlerin sözcelenmesini içermelidir ve ayrıca,

A.2. Belirli bir durumda her kişi ve koşul, sözü edilen o belirli işleme başvurmayaya uygun kişiler ve koşullar olmalıdır.

B.1. İşlem, işleme katılan bütün kişilerce hem hatasız

B.2. hem de eksiksiz bir biçimde yürütölmüş olmalıdır.

Γ.1. İşlemin, belirli düşöncelerle duygulara sahip kişilerce kullanılmak üzere ya da işleme katılanlardan herhangi birinin belli bir biçimde davranmasını sağlamak üzere tasarlanmış olduğu bir durum söz konusuysa (ki sık sık olur), işleme katılıp ona başvuran bir kimse gerçekten de o duyguları ya da düşönceleri taşımalıdır; işleme katılanlar söz konusu davranış şeklini sergileme niyetinde olmalıdır ve ayrıca,

Γ. müteakip olarak gerçekten de o davranış şeklini sergilemelidir.” (Austin, 2009: 51-52).

Bu saydığımız altı koşul arasında alt bağlantılar vardır. Austin’e göre A.1 - B.2 arasındaki koşulların yerine getirilmemesi sonucunda edimsel sözcelemler akamete uğrar. Bu akamete uğrayan edimsellere “KARAVANALAR” denir. Son iki koşulun yerine getirilmemesi sonucu oluşan sorunlu duruma ya da uğranılan başarısızlığa da “SUIİSTİMALLER” denir (Austin, 2009: 52).

İlk dört koşuldan herhangi biri yerine getirilmediğinde meram ettiğimiz edimsel sözcelem “gerçekleşmiş olmaz”. Fakat son iki koşul yerine getirilmediğinde edim gerçekleşmiş olsa bile suiistimal edilmiş olur. Diğer bir deyişle eylem içtenliksiz bir şekilde gerçekleşmiştir (Austin, 2009: 52). İçtenliksiz gerçekleşen eylemin meydana gelmiş olduğunun kabul edilmesi edimsel sözcelemlerin yerini bulduğu ve başarılı olduğu anlamına gelmez. Bunlar başarısız, hedefe ulaşamamış eylemlerdir.

Austin ayrıca koşullara isimler vermiştir. A.1. ve Γ.2 koşulu hariç her koşulun bir adı vardır. Sırasıyla: Austin A koşuluna “yanlış-biçimde-kullanıma-sokmalar” adını vermiştir. A.2. koşulunun adı ise “yanlış-biçimde-uygulamaya-koymalardır”. A.2. koşulunun adından da anlaşıldığı üzere mesele, ortada bir işlemin olup olmaması değil işlemin yanlış bir biçimde uygulanmasıdır. B koşullarına Austin “işlemi-yanlış-biçimde-yürötmeler” ismini vermiştir. Yani B koşullarında işlemde sorun yoktur, işlemin uygulanmasında da sorun yoktur fakat işlem eksik veya hatalı bir şekilde yerine getirilir. Yani ortada işlemi yerine getirme ile ilgili beceriksizlik vardır. B.1. koşulu yerine getirilmediğinde ortaya “kusurlar”, B.2. koşulu yerine getirilmediğinde de “aksaklıklar” çıkar. Son iki koşulun birincisine de Austin “içtensizlikler” adını vermiştir (Austin,

2009: 53-54). Buradaki edimlerde edim ilk dört koşulun çiğnendiği durumların aksine “hükümsüz” değildir ama edim yerinde de değildir (Austin, 2009: 72).

Bu koşullarda geçen “işlem” kelimesi uylaşımsal olarak yerine getirilebilen herhangi bir işlem için kullanılmaktadır. Bu kullanıma aşırı genişliğinden ötürü itiraz edilebilir. Fakat Austin’in de dediği gibi işlemlerin uygulanabilirlik sınırlarını belirlemek zordur; ayrıca işlemin “doğası” diyebileceğimiz şey sınırlar konulmasına izin vermemektedir (Austin, 2009: 65). Bu yüzden uylaşım kelimesinin de düşündürdüğü gibi işlemler kesin çizgiler dahilinde tanımlanmış şeyler değildir. Örneğin evlenme işlemi her kültürde farklı bir şekilde, tarihin farklı dönemlerinde farklı şekillerde uygulandığı için onu belirli bir çerçevede sabitlemek olanaksız olabilmektedir. Bu olanaksızlık koşulların yerine getirilmesinde sorunlara neden olabildiği için karavanalar ve suiistimaller adı verilen durumların meydana gelmesinde de rol oynayabilmektedir. İnsanlar arası iletişimin bir parçası olarak meydana gelen bu hatalar sonucunda dilin farklı bir yüzü inceleme konusu haline geldiği için bununla ilgili farklı bir veçhe de gün yüzüne çıkartılabilme imkânına kavuşuyor diyebiliriz.

Yukarıda saydığımız altı koşuldan herhangi birinin yerine getirilmediği edimsel sözcelem örnekleri üzerinden isabetsizlikler öğretisi denilen öğretiyi daha iyi anlayabiliriz. Örneğin gelin, damat ve misafirlerin hazır bulunduğu bir evlenme törenini düşünelim. Nikâh memurunun sorduğu soruya gelin veya damat “Evet” demek yerine “Araba çok rahatmış” cevabını versin. Bu durumda A.1 koşulu çiğnenmiş olur çünkü kabul görmüş bir uylaşımsal işlem olan evlenme töreninde bu işlemi yerine getirecek sözcelem o anda gelin veya damat tarafından sözcelenmemiştir. Diğer yandan nikâh memurunun aslında bu işe yetkisi olan biri değil de bu işi yaparak insanları kandıran biri olduğu durumda da nikâh hükümsüz olur. Evlenme edimi “Evet” cevabının verilmesiyle yerine getirilmemiştir. Nikâh memurunun aslında o işi yapacak yetkiye sahip olmaması A.2 koşulunun çiğnendiğini gösterir. Yani belirli bir uylaşımsal işlemin gerçekleşmesi için belirli sözcelemler sarf edilmiştir fakat nikâh memurunun sahte olması A.2 koşulunda geçen “işleme başvurmaya uygun kişiler” ifadesinin karşılık bulmadığını gösterir. Bu yüzden evlilik yanlış-biçimde-uygulamaya-sokmalar kategorisine girer.

B koşullarının evlenme töreninde ne şekilde çiğnenebileceğine örnek vermek gerekirse: Diyelim ki damat veya gelin imzalar atıldığı sırada kendi imzasını daha önce attığı şekilde atamadı. Bu durumda, ortada yapılan bir hata olduğu için B.1 koşulunun çiğnendiğini görürüz. Hatalı bir eylem işlemin yerine getirilmemesine neden olur ve işlem “kusurlar” kategorisine girer. Diğer yandan şahitlere sorulmadan evlilik töreninin bitirildiğini düşünelim. Bu durumda da ortada olan bir eksiklik vardır. Çünkü evlilik töreninin başarılı bir şekilde yerine getirilmesi için şahitlerin de “Evet” demesi ve imza atmaları gerekmektedir. Bu yüzden bu durum da Austin’in aksaklıklar dediği kategoriye girer. Durumu B.2 koşulunun çiğnendiği bir durum olarak görebiliriz. Buraya kadar olan durumlarda, tekrar edersek, evlenme işlemi meram edilen yani gerçekleştirilmek istenen bir işlem olsa da hükümsüzdür.

Son iki koşulla ilgili olarak da şunları söyleyebiliriz. İşleme katılan taraflardan biri belirli duygu ve düşüncelere sahip olarak işlemin yerine getirilmesini ihlal ettiğinde son iki koşul da ihlal edilmiş olur. Son iki koşulun birincisine, evlenme törenine katılmakla birlikte evlenmek niyetinde olmayan kişilerin durumu örnek verilebilir. Bu durumda ilgili koşulun çiğnenmesi sonucunda yapılan edim “içtenliksizlik” olarak sınıflandırılır. Ayrıca işleme katılan taraflar belirli duygu ve düşüncelere sahip olarak işlemin gerçekleşmesi niyetinde olsalar bile işlem sırasında gereken davranışları sergilemezlerse son iki koşulun ikincisi yine yerine getirilmemiş olur. Fakat son iki koşulun çiğnenmesi nedeniyle edim hükümsüz hale gelmez. Yani işleme katılanlar o işlemi gerçekleştirmeye niyetsiz olsalar da işlemin gerektirdiği davranış şekillerini göstermeseler de her iki durumda da edim “içtenliksiz” olup yine de yerine getirilmiş sayılır.

2.3.4. Edimsel - Saptayıcı Karşıtlığının Çözülmesi

Edimsel-saptayıcı ayrımının göz ardı ettiği soru şuydu: Acaba edimseller saptayıcılardan zannettiğimiz kadar farklı mı? Bu sorunun edimsel-saptayıcı ayrımının yapıldığı yerde sorulmamasının nedeni, Austin’in bizi bu soruyu soracak duruma getirmek istemesidir. Çünkü önce farklılıklardan bahsetmek sonrasında ne gibi benzerlikler olduğu sorusunu akla getirir. Diğer bir deyişle farklılıklardan ve bir ayırmadan bahsedilerek benzerliklerin alanına dolambaçlı da olsa varılması amaçlanabilir. Edimsel-saptayıcı ayrımı ve bu ayrımın çökmesi açısından meseleye

yaklaştığımızda Austin'in böyle bir yol izlediğini söyleyebiliriz. Peki, keskin bir edimsel-saptayıcı karşıtlığından bu ikilinin benzerliğine nasıl geliriz?

İlk olarak şunu söyleyebiliriz: Eğer edimseller saptayıcılardan farklı ise ve doğru veya yanlış olmak yerine başarılı veya başarısız oluyorsa, onların belirli mantıksal ilişkiler açısından saptayıcılar ile benzeşmemesi gerekir. Austin bu mantıksal ilişkilerden üç tanesini mercek altına alır ve inceler. Bunlar sırasıyla sıkı-gerektirme, ima etme ve varsaymadır. Biz de aynı sırayı izleyerek bu üç ilişkinin ne olduğunu açıklayacak ve sonrasında edimsellerin de bu ilişkilere tabi olup olmadıklarından çok başarılı olma veya başarısız olma ile bu ilişkiler arasında bir bağlantı olup olmadığına bakacağız.

Sıkı-gerektirme tümel bir önermenin tikel bir önermeyi kapsamı olarak tanımlanabilir. Örneğin, “Bütün insanlar ölümlüdür” önermesi “Kimi insanlar ölümlüdür” önermesini sıkı gerektirir. Yani tüm insanların ölümlü olması kimi insanların da ölümlü olmasını kapsar. İma etme de bir örnekle açıklanırsa: “Kedi halının üzerindedir” önermesi benim kedinin halının üstünde olduğuna inandığımı ima eder. İma etmede önemli olanın, önermede geçmeyen fakat benim önerme ile ilgili inanç ve düşüncelerimi işin içine katan bir durum olduğunu söyleyebiliriz. Hem kedinin halının üzerinde olduğuna inanıp hem de “Kedi halının üzerinde değildir” önermesini söyleyemem. Varsayma denen mantıksal ilişkiyi ise herhangi bir önermenin gerisinde o önermenin doğru olması için gerekli olan önermeler bütünü ile söz konusu önermenin ilişkisi olarak tanımlayabiliriz. Örnek olarak “Halamın bütün çocukları keldir” önermesini alalım. Bu önerme halamın çocuk sahibi olduğunu ve bu çocukların birden fazla olması gerektiğini varsayar. Eğer varsaydığı bu iki şey doğru değilse o zaman halamın çocuklarının kelliği ile ilgili önerme de yanlış olur.

Söz vermek edimselini örnek olarak alıp sıkı gerektirme açısından baktığımızda şunları söyleyebiliriz: Her ne kadar söz verme eylemini başarılı veya başarısız diye nitelese de söz vermek, sözü verilen şeyi yapmayı gerektirir. Yani söz veriyorum dendiğinde aynı zamanda sözün gerektirdiği şeyleri yapma da kapsanmış olur (Austin, 2009: 82).

Özür dileme edimselini ima etme ilişkisi açısından incelersek, onun da ima etme ile bağlantılı olduğunu görürüz. Hem özür dileyip hem de yaptığımız şeyin doğru olmadığına inanmazlık etmeyiz. Bunu yapsak bile bu bizim içten davranmadığımızın

göstergesidir (Austin, 2009: 81). Yani özür dileme de aynı kedinin halının üzerinde olduğunu söyledikten sonra onun orada olduğuna inanmam gibi yaptığım şeyin hata olduğuna inandığımı ima eder.

Varsayma ilişkisi için de ilan etme edimseline bakabiliriz. Örneğin bir savaş ilan etmek o savaşa hazırlıklı olduğumuzu ve bunun için bir ordumuz olduğunu varsayar. Bazı insanlara savaş ilan ediyorum ama bir hazırlığım yok ve bir orduya veya savaşçılara sahip değilim, dersek bu bir manada yanlış olur. “Halamin çocukları keldir” önermesi nasıl halamin çocukları olduğunu varsayıyorsa “Savaş ilan ediyorum” ifadesi de savaş ilan eden taraf için bir ordunun hazır bulunduğunu varsayar. İki önerme arasındaki varsayma ilişkisi benzerdir ve ilkinin yanlış olma durumu ordusu olmayan birinin savaş ilan edecek sözler sarf ederek başarısız bir edimsel sözcelemede bulunmasına benzer (Austin, 2009: 82).

Bu üç mantıksal ilişki açısından baktığımızda edimsel ve saptayıcı arasındaki ayrım silinmektedir. Çünkü doğruluk ve yanlışlık sadece saptayıcılara uygulanabiliyorsa edimsellerin saptayıcıların tabi olduğu mantıksal ilişki biçimleri ile ilişki içerisinde olmamaları gerekir. Diğer yandan edimsel sözcelemlerin kendi koşulları açısından mantıksal ilişkiler ile paralellik arz ettikleri ve aslında sıkı-gerektirme, ima etme ve varsaymaya paralel belli ilişkilere sahip oldukları söylenebilir. Bu itiraza da şöyle cevap verebiliriz: Burada karşımıza çıkan şey bir paralellikten ziyade hem saptayıcılara hem de edimsellere uygulanabilecek iki türlü ölçütün varlığıdır. Edimseller varsayma, sıkı-gerektirme ve ima etme açısından değerlendirilebildikleri gibi saptayıcılar da başarılı olma ve olmama açısından değerlendirilebilir (Austin, 1971: 20, Austin, 2009: 114-115, Searle, 1968: 406). Bu anlamda mantıksal açıdan ve edimsellerin yerinde olma koşulları açısından edimsel ve saptayıcıları birbirinden ayıran keskin bir karşıtlık yoktur.

İkinci olarak edimsel-saptayıcı karşıtlığını çözülmeye uğratan bir diğer şey bu ikisini birbirinden ayıracak herhangi bir dilbilgisel ölçütün olmamasıdır (Austin, 2009: 87). Cümledeki birinci tekil kişi ile çatının, yani etken çatının mutlak bir ölçüt olamayacağına dair örnekler verilebilir (Austin, 2009: 88). “Bu binaya görevliler dışındakilerin girmesi yasaklanmıştır” gibi bir ifadede kişi birinci tekil kişi, çatı etken çatı olmasa bile uyarı edimi yerine getirilmiş sayılır. Austin’in verdiği “İşbu belge ile ödeme yapma yetkisi almış oldunuz.” (Austin, 2009: 87) örneği de bize kişinin ve

çatının edimsel sözcelemeler için kesin ölçüt olmadığını gösterir. Ayrıca kip de dilbilgisel açıdan ölçüt olamaz. Örneğin emir kipinde olan “Sağa dönmeni emrediyorum!” cümlesi yerine sadece “Sağa dön!” komutuyla da bir kişiye emir verilebilir (Austin, 2009: 88). Peki, fiilin zamanı dilbilgisel bir ölçüt olarak iş görebilir mi? Austin bu soruya da olumsuz yanıt verir ve şunları söyler:

“ ... size ofsayt verirken (ya da ofsayt atışına davet ederken), ‘Ofsayt veriyorum’ [ya da ‘Ofsayt atışına davet ediyorum’] yerine sadece ‘Ofsayttaydın’ diyebilirim; yine benzer bir biçimde ‘Seni suçlu buldum’ yerine ‘Sen yaptın’ deyip bırakabilirim.” (Austin, 2009: 88).

Ne kişi ve çatı ne de fiilin zamanı ve kip edimseli saptayıcıdan ayırmak için bize bir yol sunuyor. Yukarıda yaptığımız edimsel-saptayıcı ayrımının sınırlarının bu örnekler ile en azından dilbilgisi açısından silikleştiği görülmektedir. Bu durumda Austin başka bir yere başvurur. Bu yer söz dağarcığıdır. Eğer dilbilgisi edimseli saptayıcı ile karşılaştırmayacaksa ve onları açık bir şekilde birbirinden ayırmamıza yardımcı olacak ölçütü sağlamayacaksa belki söz dağarcığı bunu başarmamıza yardımcı olabilir. Fakat bu da çıkar yol değildir. Austin’in gösterdiği iki nedenden dolayı söz dağarcığı da edimseli saptayıcıdan ayırmakta bize yardım edemez. Bu nedenleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Fiili nitelikte sözler kullanmadan da edimsel bir sözcelem sözceleyebiliriz. Örneğin “tehlikeli viraj” yerine sadece “viraj” diyebiliriz, ya da “tehlikeli boğa” yerine sadece “boğa” diyerek de edimsel bir sözcelem oluşturmuş oluruz.
2. Kullandığımız sözcelemde herhangi bir edimsel olmadığı halde bu sözcelemde fiili niteliğe sahip bir söze rastlayabiliriz. Mesela “Söz verdin”, “Yetkilendirdin” gibi fiili niteliğe sahip olmayan “sözler edimsel olmayan bir biçimde kullanılmaktadır” (Austin, 2009: 89).

Söz dağarcığının bize herhangi bir ölçüt sunmaması işimizi daha da zorlaştırmaktadır. Çünkü edimseli saptayıcıdan ayırarak kurulan karşıtlık bizim söyleyerek yaptığımız edimleri tespit etmemizi kolaylaştırmakta ve sınırların daha belirgin bir biçimde görülmesine yardımcı olmaktadır. Ama hem dilbilgisinden hem de söz dağarcığından istenilen yardım alınamadığı için işler zorlaşmaktadır. Austin bu durumda yeni bir manevra ile yeni bir ölçüt getirebilecek bir öneride bulunur: Şimdiki zamanda bildirme

kipinde ve etken çatıdaki fiilleri neden ayrıcalıklı saydığımızın yeniden incelenmesini teklif eder. Yani aynı fiilin farklı kişiler ve zamanlarda çekilmesi sonucu birinci tekil kişi ile arasında çıkan asimetrinin tekrar mercek altına alınmasını ister (Austin, 2009: 92). Bu manevra edimsel fiillerin dilden ayıklanmasına yardım edebilecek niteliktedir. Böylece edimsel ve saptayıcı arasındaki ayrım dilbilgisi ve söz dağarcığı ile silikleşmiş olsa da bahsi geçen asimetri sayesinde yeniden belirgin hale gelecektir. Fakat dilbilgisi ve söz dağarcığında olan şey asimetri konusunda da tekrarlanır ve Austin asimetrinin de bir ölçüt olarak şüpheli olduğunu söyler (Austin, 2009: 92). Bunun böyle olmasının da belirli nedenleri vardır.

Bu nedenlerden en önemli beş tanesini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Birinci tekil kişide, şimdiki zamanda, bildirme kipinde ve etken çatıda kullanılan sözcelem edimsel olabileceği gibi “mutat olarak nasıl davrandığım betimlenirken de kullanılabilir” (Austin, 2009: 92). Örneğin “Şu, şu koşullar altında söz veririm” ifadesini bir edimselin sözcelenmesi olarak alabileceğim gibi bahsi geçen koşullar her gerçekleştiğinde verebileceğim sözü anlatmak için de kullanabilirim.
2. Birinci tekil kişide, şimdiki zamanda, bildirme kipinde ve etken çatıda kullanılan sözcelem “‘anlatımsal’ şimdiki zaman kipine benzer bir biçimde kullanılabilir” (Austin, 2009: 92). O an gerçekleştirdiğimiz fiili yazıya geçirirken veya söz ile bunu başkalarına iletirken bu kullanıma rastlayabiliriz. Örneğin “bahse girerim” diye yazarken bahse giriyorum diyebilirim.
3. Birinci tekil kişide, şimdiki zamanda, bildirme kipinde ve etken çatıda kullanılan bazı fiiller hem bir eylem yerine getirilirken hem de bir saptayıcı olarak kullanılabilir. Austin bu duruma örnek olarak “... diye adlandırıyorum” fiilini örnek gösterir (Austin, 2009: 93). Örnek verilen bu fiille hem bir adlandırma eylemi gerçekleştirilmiş hem de adlandırma eylemi betimlenmiş ya da bildirilmiştir.
4. İlk bakışta edimsel olarak almak istemediğimiz birçok söz kalıbı işin içine dahil olabilir. Örneğin “bildiririm ki” gibi bir ifade ilk bakışta edimsel gibi görünmese bile birinci tekil kişi, şimdiki zaman ve etken çatıda kullanıldığında diğer zaman

ve kişilerle arasında oluşacak asimetri fark edilebilir (Austin, 2009: 93). Bu yüzden bu gibi söz kalıplarının işin içine katılmasıyla edimsel-saptayıcı ayrımı bozulabilir.

5. “Eylemi söze uydurduğumuz durumlar olabilir” (Austin, 2009: 93). Bu gibi durumlara verilebilecek örnekler bu satırlarda çokça geçmektedir. Örneğin “şunu söyleyebilirim” ya da “şu şekilde tanımlıyorum” dedikten sonra tanıyı vermek veya söyleyeceğimiz şeyi söylemek eylemin söze uydurulmasıdır. Eylemin söze uydurulması derken kastedilen şey eylemi gerçekleştirmeden önce o eylemin yapılacağını haber vermektir. Bu açıdan, edimsel gibi dursa da, tanıyı vermeden önce “şu şekilde tanımlıyorum” denmesiyle eylem saptayıcılar sınıfına da rahatlıkla sokulabilir.

Bu verdiğimiz beş neden göz önüne alındığında asimetrinin de ölçüt olamayacağı ortadadır. Bundan dolayı edimsel ve saptayıcı arasındaki karşıtlığın çöktüğü görülmektedir. Peki, bu ayrımın çökmesi bizi nereye getiriyor? İlk bakışta, bu soruya cevap olarak söz edimleri kuramının savunulamayacağı çünkü onun edimsel-saptayıcı karşıtlığına dayandığı söylenebilir. Ancak Austin, bizi getirdiği bu noktadan farklı bir yöne sevk etmek istemektedir. O nokta, edimsel-saptayıcı karşıtlığının “tersine çevrildiği” bu sebeple de her saptayıcının, aslında bir şey yapmakta olduğu düşüncesidir; yani “her betimleme cümlesi bir şeyi gerçekleştirme bağlamında edimseldir” (Büyüktuncay, 2014: 100). Bu açıdan meseleye yaklaşıldığında lazım olan şeyin genel bir kuram olduğu söylenebilir. Yani genel bir söz edimleri kuramı (Felman, 2003: 8).

2.3.5. Söz Edimleri Kuramının Temelleri: Düzsöz Edimi, Edimsöz Edimi, Etkisöz Edimi

John Searle’e göre söz edimleri kuramının başlangıç noktası edimsel ile saptayıcı arasındaki karşıtlığın çözülmesi, bu ayrımın reddedilmesidir (Searle, 2001: 119). Bu ayrımın gözden çıkarılması söz edimlerini farklı bir zeminde ele almaya neden olur. Austin, bu nedenle söz ediminin hangi parçalardan oluştuğunu açıklayarak söze başlar. Ona göre bir söz edimi temelde üç edime dayanır. Bunlar düzsöz edimi, edimsöz edimi ve etkisöz edimidir. Yani bu üç edim Austin’in söz edimleri kuramının temelidir

(Carrilho, 2008: 123). Biz de bu altbölümde bu üç edimin ne olduğunu açıklamaya çalışacağız.

2.3.5.1. Düzsöz Edimi

Düzsöz edimi üç alt edimden oluşmaktadır. Diğer bir deyişle bu edim gerçekleştirildiğinde aynı zamanda üç alt edim de gerçekleştirilmiş olur. Bu üç alt edim seslendirme, dillendirme ve anlamlandırmadır. Austin bu üç alt edimi şu şekilde tanımlamaktadır:

“(A. a) her zaman birtakım sesler çıkarma ediminde (bir ‘seslendirme’ ediminde) bulunmak demektir; burada sözcelem bir seslemdir

(A. b) her zaman, birtakım sözler ya da sözcükleri, yani belli bir söz varlığında yer alan belli sesleri o belli söz dağarcığında yer aldığı için, belli bir yapıda, yani belli bir dilbilgisine uygun bir yapıda ve o dilbilgisine uygun olduğu için, belli bir tonlamayla vb. çıkarma ediminde bulunmak demektir. Bu edime, ‘dillendirme’ edimi; ses çıkarma edimiyle ortaya çıkan sözceleme de (...) ‘dillendirim’ diyebiliriz.

(A. c) genellikle söz konusu dillendirimi ya da onu oluşturan bileşenleri az çok kesin bir ‘işlem’ [sense] ve az çok kesin bir ‘gönderme’yle (bunlar birlikte ‘anlam’a denk gelmektedir) kullanma ediminde bulunmak demektir. Bu edime anlamlandırma edimi, ses çıkarma edimiyle ortaya çıkan sözceleme de ‘anlamlandırım’ diyebiliriz.” (Austin, 2009: 116).

Ses çıkarma edimi için en temel edim denemese bile, diğerlerinin gerçekleşmesi için gerekli bir edimdir. Dillendirme edimi ise belirli dilbilgisi kurallarına uygun olarak belirli sözleri o dilin söz dağarcığında bulunduğu için sıralamaktır. Anlamlandırma ise dillendirdiğimiz sözcüklerin belirli bir anlam ve göndermeye sahip olmasıdır. Bu üç alt edime şöyle örnekler verebiliriz:

1. “Şalalalalala şalalalalalala”
2. “Kedi halının üzerinde duruyor” dedi.
3. “Sokrates ölümlüdür.”

Birinci cümlede herhangi bir anlama sahip olmayan ve herhangi bir dilin söz dağarcığında olmayıp o dilin dilbilgisi kurallarına göre sıralanmamış seslendirimler vardır. İkinci cümlede ise belirli bir yapıda ve dil bilgisi kurallarına uygun, dilin söz

varlığında bulunan sözcükler sıralanmıştır. Üçüncü cümle ise bir anlam ve göndermeye sahip bir cümledir ve onun sözcelenmesi ile ortaya çıkan şey de anlamlı bir cümledir.

Dillendirme ediminin ortaya çıkması için seslendirme edimini gerçekleştirmek gerekmektedir. Fakat şunu da eklemeliyiz ki, bunun böyle olması dillendirme edimini seslendirme ediminin bir alt sınıfı yapmaz (Austin, 2009: 118). Diğer yandan şöyle bir soru sorulabilir: Peki seslendirme edimi dillendirme ediminin bir alt sınıfı mıdır? Austin bu soruya olumsuz yanıt verir ve bunu bir örnek ile açıklar: “bir maymun her bakımdan ‘git’e benzeyen bir ses çıkarsa bile, bu yaptığı bir dillendirme edimi değildir.” (Austin, 2009: 118). Dillendirme edimi ve seslendirme edimi arasında bu tarz bir ilişki vardır.

Dillendirme edimi ve anlamlandırma edimi arasındaki ilişkiye dair iki şey daha söylenebilir. Birincisi, anlamlandırma ediminde bulunmak demek o dildeki kelimeleri veya cümle yapılarını belirli bir anlam ile sözcelemeektir. Bu, anlamlandırma ediminin dillendirme ediminden farklı olan yönüdür. Örneğin Almanca bilmeyen biri “Wo bist du?” gibi bir soru cümlesini dillendirse bile ona anlam katamayacaktır (Austin, 2009: 119). Çünkü Almancada bu soru cümlesinin ne anlama geldiğini bilmemektedir. Bu kişinin yaptığı şey sadece Almancanın söz dağarcığında bulunan kelimeleri Almancanın dilbilgisine uygun bir şekilde dillendirmek olacaktır.

İkinci olarak, dillendirme ve anlamlandırma arasındaki fark onların tabiri caizse farklı yerlere ait olmalarıdır. Dillendirme dile ait bir birimken anlamlandırma konuşmaya ait bir birimdir (Austin, 2009: 120). Bir önceki paragrafta Almanca üzerinde verdiğimiz örnek şimdi söylediklerimizle daha açık hale gelmektedir. Anlamlandırma konuşmanın bir birimi olarak bir başkasını da işin içine katar. Fakat dillendirme kişinin tek başına yapabileceği bir şeydir. Yani herhangi bir anlamlandırma ediminde bulunmak için kullanılan dilsel yapıların anlamının bilinmesi ve belirli bir diyalog halinde bulunulması gerekir. Bu duruma kişinin kendi başına belirli bir diyalogu kullandığı kelimelerin anlamını bilerek tekrar etmesi de dahil edilebilir. Aynı diyalogu o diyalogun geçtiği dili bilmeden, iki kişi karşılıklı olarak tekrar ederse, bu kişilerin yaptığı sadece dillendirme faaliyeti olacaktır. Kısacası, anlamlandırma edimi ortaya çıkmak için gündelik hayattaki gibi bir konuşma ortamına gereksinim duyarken, dillendirme ediminin böyle bir şeye ihtiyacı yoktur.

Açıklamaya çalıştığımız üç alt edimin bileşimi olan düzsöz edimi kelimelerin bir anlam ve gönderme ile sözcelenmesi (Searle, 2001: 220) olarak saptayıcıları içine dahil edebileceğimiz bir söz edimi çeşididir. Bu açıdan söz edimleri kuramı, bahsi geçtiği gibi edimsel-saptayıcı karşıtlığının çözülmesi ile birlikte saptayıcı sözcelemleri kendi içinde eritip onlara düzsöz edimi kapsamında yeni bir görünüm kazandırmıştır.

2.3.5.2. Edimsöz edimi

Austin edimsöz edimini şu şekilde tanımlamaktadır: “Bir edimde bulunmayı, bir ‘edimsöz’ edimde bulunmak, yani bir şey söyleme ediminde bulunmanın karşıtı olarak bir şey söylerken bir edimde bulunmak olarak izah ediyorum.” (Austin, 2009: 121). İlk kurulan karşıtlık tanımında da görüldüğü gibi bir şey söylemek ve bir şey söylerken bir şey yapmaktır. Bu karşıtlık üzerinden tanımlanan edimsöz edimleri bizim sözü kullanarak yaptığımız eylemleri karakterize eden bir kategori olarak ele alınabilir. Edimde bulunmanın kendisini bir edimsöz edimde bulunmak olarak almanın tuhaf bir ifade olduğu söylenebilir. Fakat burada kastedilen fiziksel edimler değil dilsel edimlerdir. Yoksa kolumuzu havaya kaldırarak ya da taş atarak bir edimsöz edimde bulunuyor değilizdir. Bu anlamda edimsöz edimi dilin kullanılması sonucu ortaya çıkan edimdir.

Edimsöz edimleri “uylaşımlar gerektirir”, “uylaşımsal gücü olan sözcelemlerdir” (Austin 2009: 127, 138). Edimsöz edimlerinin ortaya çıkabilmesi için gereken en önemli şey uylasımlardır. Herhangi bir uylasımlın olmadığı bir durumda edimsöz edimleri ortaya çıkamaz (Austin, 2009: 137). Bu noktada, “uylaşıml” kelimesine daha yakından bakalım. Burada kastedilen anlamıyla uylasımda ön planda olan şey, her ne kadar insanlar uylasımları kendi iradeleri ile kullansalar da, uylasımlın ortaya çıkmasını sağlayanın insanların iradi kararları olmamasıdır. Örneğin uylasımsal bir şey olarak dil, onu kullanan insanların iradesinden tam olarak bağımsız olmasa da insanların iradelerinin kontrolünde de değildir. Bu açıdan uylasımların insan iradesini aşan bir tarafı vardır. Uylasma ise insan iradesinin bir ürünü olarak uylasımlın karşı kutbunu temsil eder. Yaptığımız bu uylasıml tanımından hareket edersek, edimsöz edimlerinin meydana gelmesi için konuşan kişilerin iradesini aşan ama onlarla bağlantılı bir uylasımlar sistemi gereklidir diyebiliriz. Mesela selam vermek bir uylasıml olarak selam veren insanlar tarafından gerçekleştirilen ama ortaya çıkması ve kendini devam

ettirmesi için onu kullanan insanların iradi kararlarını gerektirmeyen bir şeydir. Sözel olmayan yollarla da gerçekleştirilebilen bir edim olan selam verme edimi uyuşimsal bir karakterde olmasa edimsöz edimi sınıfına dahil edilemeyecektir (Austin, 2009: 137). Yani salt sözel olsun olmasın edimsöz ediminin gerçekleşmesi için uyuşimsallık gereklidir.

Uyuşimsal bir güce sahip olan edimsöz edimleri belli etkilere de yol açar. Bu etkiler gerçekleşmeden edimsöz edimleri “yерinde değildir, başarılı bir biçimde yerine getirilmiş olmaz” (Austin, 2009: 135). Çünkü biri ile konuşurken konuştuğum kişinin beni duymaması veya anlamaması ona verdiğim selamın yerine gelmesine engel olur. Peki, edimsöz edimleri nasıl etki eder? Austin bu soruya şu şekilde cevap verir: “edimsöz ediminin etkisini göstermesi (...) olayların doğal seyrinde değişiklik yaratmak anlamında sonuçlar yaratmaktan farklı bir biçimde olur.” (Austin, 2009: 135) Bu bağlamda edimsöz edimlerinin yarattığı etki normal bir eylemin yarattığı etkiden farklıdır. Normal bir eylemde bulunduğumuzda, örneğin duran bir kalemi ittiğimizde, bu eylemimiz duran kalemin harekete geçmesini sağlar ve yarattığımız değişiklik belirli bir neden-sonuç ikilisine bağlanabilecek şekilde açıklanabilir hale gelir. Ama selam verme ediminde bulunarak yarattığım etkinin herhangi bir nedeni veya sonucu olsa bile bu etkiyi neden-sonuç ikilisine bağlamak, selam verme ediminin ne olduğunu açıklamak için bize yardımcı olmaz. Selam vermenin yarattığı etki uyuşimsal bir etkidir. Bu uyuşimsal etkinin yaratılması sonucu edimsöz ediminin uyuşimsal bir edim olduğunu söyleyebiliriz (Sbisa, 2007: 465).

Bir edimin uyuşimsal bir edim olması için gereken şartların iki tane olduğu söylenebilir. Bunlardan birincisi, o etkinin iptal edilebilir olmasıdır; ikincisi ise, Austin’den yukarıda yaptığımız alıntıda da söylendiği gibi, bu edimin doğal süreçlerde yaratılan etkilerden farklı bir biçimde ve farklı bir yolla etkiler yaratmasıdır (Sbisa, 2007: 466). Etkinin iptal edilebilir olması şu anlama gelir: Yaratılan etki doğal süreçlerdekinden farklı olarak yerine gelmeyebilir, yani başarılı olmayabilir. Örneğin söz verme ediminde bulunduğumda söz verdiğim koşullar ve kişiler uygun değilse ya da söz verme işleminin kendisi içtenliksiz ise, söz vermeden beklenen etki gerçekleşmeyebilir. Bu bir edimsöz edimi olarak söz vermenin, duran kalemi itmekten farklı etkilere yol açabileceğini gösterir. Diğer bir deyişle, duran kalemi itme sonucunda

oluşacak etkiler iptal edilebilir değildir. Bu da bahsedilen etkilerin uyuşimsal olmadığını göstermektedir.

Toparlarsak, edimsöz edimleri hakkında şunları sıralayabiliriz: Edimsöz edimleri bir şey söylerken yapılan edimlerdir. Ayrıca etki gösteren edimler olmakla beraber bu etki uyuşimsal bir etkidir ve neden-sonuç ilişkisi ile açıklanmayacak türdendir.

2.3.5.3. Etkisöz edimi

Etkisöz edimi Austin'in tanımladığı söz edimlerinin üçüncüsüdür. Bu edim ile gerçekleştirilen şey düzsöz edimi ve edimsöz edimi ile gerçekleştirilenden farklıdır. Austin bu edimin tanımını şu şekilde yapmaktadır:

“etkisöz edimlerinde de, yani inandırmak, ikna etmek, vazgeçirmek, hatta, söz gelişi şaşırtmak ya da yanıltmak gibi, bir şey söyleyerek yol açtığımız ya da gerçekleştirdiğimiz edimlerde de bulunabiliriz.” (Austin, 2009: 129).

Bu tanımda dikkat çekici olan şey, “söyleyerek” ifadesidir. Etkisöz edimlerini gerçekleştirmek demek bir şey söyleyerek bir edimde bulunmak demektir. Örnek verilen vazgeçirmek ifadesini göz önüne alırsak, “Söyledikleri ile beni İstanbul’a gitmekten vazgeçirdi” gibi bir cümlede konuşanın dinleyen üzerinde nasıl bir etkide bulunduğunu görebiliriz. Söylenenler aracılığı ile bir kişi bir yere gitme kararını ertelemiştir. Onun kararını değiştirmesini sağlayacak belirli bir konuşma yapılmıştır. Yani diyebiliriz ki etkisöz edimleri aracılığıyla başkalarının yaptığı ya da yapacağı eylemler üzerinde tasarrufta bulunabiliriz.

Bu açıdan bakıldığında yukarıda bahsettiğimiz şekli ile edimsöz ve etkisöz edimlerinin arasındaki farkın silindiği söylenebilir. Çünkü iki edim ile de kişilere belli şekillerde etki edilmektedir. Ortaya konulabilecek bu fikri –ya da itirazı– ne şekilde karşılayabiliriz? Öncelikle etki yaratmak bakımından edimsöz edimlerinin yarattığı etkiler uyuşimsaldır, etkisöz edimlerinin etkileri ise uyuşimsal değildir. Vazgeçirmek örneğine tekrar baktığımızda şunu söyleyebiliriz: Bir insanı herhangi bir şey yapmaktan vazgeçirerek ortaya konulan edim uyuşimsal bir edim olamaz. Daha çok yapılan şey iki kişi veya grup arasındaki belirli bir antlaşmadır ve uyuşimdan çok uzlaşma benzetmektedir. Bu durumun sağlanmasını belki de şöyle bir karşılaştırma üzerinden yapabiliriz: Etkisöz edimleri edimsöz edimlerinin aksine “uyuşimsal *olmazlar*” (Austin,

2009: 138). Bundan dolayı uyuşumsuz etkilere de yol açmazlar. Adını kesin olarak koyamamak bile etkisiz edimlerinin yarattığı etkiler uyuşumsuz olmayan etkilerdir.

Etkisiz edimlerinin karakteristik özelliğini Austin şu şekilde anlatmaktadır:

“Gerçekleştirilen tepkinin ya da bir edimsözün devamında gelen etkisözün ayrıca, ya da tamamen düzsöz dışında başka araçlarla gerçekleştirilebilmesi, etkisiz edimlerinin karakteristik özelliğidir: Nitekim, sopa sallayarak ya da silah doğrultarak gözdağı verilebilir. Hatta inandırmak, ikna etmek, boyun eğdirmek, kandırmak söz konusu olduğunda da tepkiyi sözel olmayan bir yoldan gerçekleştirebiliriz (...)” (Austin, 2009: 136).

Austin etkisiz edimlerine dair bu açıklamasında etkisiz ile diğer iki edim arasındaki sınırı daha belirgin bir hale getirmiştir. Yukarıda gördüğümüz gibi edimsöz edimleri de sözel olmayan yollar ile gerçekleştirilebilir edimlerdir fakat bu onların karakteristik özellikleri değildir. Düzsöz edimini ise sözel olmayan yollar ile gerçekleştirmenin imkânı yoktur. Çünkü düzsöz ediminin temeli olmasa da seslendirme edimi olmadan, gerçekleşmeden düzsöz edimi ortaya konulamaz. Bu açılarından meseleye baktığımızda birini silahla tehdit etmek ya da sopa sallayarak birini yapmak istediği bir şeyden vazgeçirmek etkisiz edimlerini diğer iki edimden ayrı bir yere koymamızı sağlar.

Etkisiz edimlerinin diğer bir özelliğinin de şu olduğunu söyleyebiliriz:

“(...) her, neredeyse her etkisiz ediminin, birtakım özel koşullarda, önceden hesap ederek ya da etmeden, her ne türden olursa olsun herhangi bir sözcelem, özellikle de saptayıcı olduğu açık bir sözcelem (tabii böyle bir şey gerçekten varsa) üretilerek başarılan edimlerden olduğu açık.” (Austin, 2009: 130).

Bizim açımızdan bu alıntıda önemli olan nokta etkisiz edimi aracılığıyla yaratılan etkilerin bir saptayıcı sözcelem sayesinde yaratılabilmesidir. Örneğin “Beni onu yapmamaya ikna etti” gibi bir ifadenin saptayıcı olarak alınabilecek bir ifade olduğunu söyleyebiliriz. Her ne kadar bu ifade aracılığı ile sözcelem saptayıcı olarak kabul edilse bile dinleyen kişi üzerinde bazı etkilerin ortaya çıktığı açıktır. Bu sayededir ki konuşan –bizim örneğimizde ikna eden– kişinin dinleyen üzerinde belirli sözler söyleyerek bir etkide bulunduğunu söyleyebiliyoruz. Sözcelemin saptayıcı olması onun doğruluk değerleri açısından değerlendirilebileceğini ima edebilir. Fakat bizim örneğimizde görüldüğü şekli ile onu doğru veya yanlış olmak açısından değerlendirmek bir

indirgemeye yol açar. Bu indirgeme de sözcelemin etkisöz edimi olduğunu görmemizi engeller. Bundan dolayı etkisöz edimini tespit etmek için saptayıcı olarak görünen ifadelerin karşı tarafta bir etki yaratıp yaratmadığına bakmak gerekebilir. “Beni kandırdı” gibi bir cümle saptayıcı olarak alındığında kanıp kanmadığıma göre doğru veya yanlış addedilebilir fakat bu bakış açısı ile sözcelemin benim üzerimde yaptığı etki görmezden gelinir. Belki de sözcelemin doğru veya yanlış olmasından daha önemli olan şey iletişim kurulduğunda kullanılan sözcelemlerin kişiler üzerinde yaptığı etkidir.

Etkisöz edimlerine genel bir açıdan bakılırsa, onların edimsöz edimleri ile temel farkı uyulaşimsal olmamalarıdır. Ayrıca etkisöz edimleri edimsöz edimleri gibi ihlal edilebilir ve iptal edilebilir değildir (Sbisa, 2007: 469). Örneğin, konuşanın dinleyeni vazgeçirme ediminin ihlal edilmesi gibi bir şey söz konusu değildir. Diğer yandan, vazgeçirmenin iptal edilebilir bir tarafı da yoktur. Dinleyen ya vazgeçirilir ya da vazgeçirilmez. Söz vermede olduğu gibi ihlal edilen belli kurallar ve söz vermenin iptal edilebilmesi vazgeçirmede söz konusu olmaz. Düzsöz edimleri ile etkisöz edimlerinin temel farkına gelirse, bunun etkisöz edimlerinin sözel olmayan yollardan gerçekleştirilebilmeleri olduğunu söyleyebiliriz.

2.3.6. Edimsöz Gücü Sınıfları

Frege’den itibaren dil felsefesinde incelenecek temel dilsel yapının tümcenin kendisi olduğu fikri açıklık kazanmıştır. Bu bakış açısını Russell’ın betimlemeler kuramında, Wittgenstein’in *Tractatus*’unda görebiliriz. Fakat Austin ile beraber incelenmesi gereken şeyde değişiklik olmuştur diyebiliriz. İncelenen olanın tümce değil “belirli bir konuşma ortamında bir sözcelemin üretimi olduğu” kavranmaya başlanmıştır (Austin, 2009: 153). Sözcelemin üretiminde başat rol oynayan şeylere de güç diyoruz. Gücü kabaca şöyle tanımlayabiliriz: “Güç anlamın bir vechesi, yani beyanın [sözcelemin] *tasviri anlamı* (=temsil ettiği eşya hali) karşısında onun *pragmatik anlamıdır*.” (Recanati, 2008: 97). Bu tanımda geçtiği şekli ile pragmatik anlam derken kastedilen şey sözcelemin üretildiği ortamda sahip olduğu güç sayesinde iletişime katılan ve işlem ve göndermeden ayrı olan bir boyuttur. Yani iletişim kurmamızı ve bunun tasviri anlamların iletilmesinden fazla bir şey olmasını sağlayan şeydir. Bu manada edimsöz edimlerinin kendine has güçlere sahip olmaları da şaşırtıcı değildir. Austin bu noktaya vurgu yaparak güç ve anlam arasında bir ayrıma gitmemiz

gerektiğini söyler (Austin, 2009: 122). Yapılabilecek bu ayrım sayesinde ki biz edimsöz güçlerinden bahsedebilir hale gelebiliyoruz. Edimsöz gücü, konuşma ortamında sözcelemin üretimine tabiri caizse damgasını vuran ve değişik çeşitleri olup bu çeşitleri sınıflandırılabilen, kişilerarası iletişimde dilin sunduğu bir olanak olarak tarif edilebilir. Austin edimsöz gücü sınıfları şeklinde bir sınıflandırmaya gitmiş ve bunların beş tane olduğunu söylemiştir. Biz de bunların neler olduğunu açıklamaya çalışacağız.

2.3.6.1. Hüküm-belirticiler (*Verdictives*)

Edimsöz gücü sınıflarının ilk üyesi olan hüküm belirticiler Austin tarafından şu şekilde tanımlanmıştır: “Hüküm belirticiler, birbirlerinden ayrılabilirler kadarıyla değerler ya da olgularla ilgili, kanıtlara ya da gerekçelere dayanarak resmi ya da gayri resmi bir karar vermeyi içerir.” (Austin, 2009:164). Bir hâkimin mahkemede birini suçlu bulması ya da hakemin bir oyuncuyu yaptığı faulden dolayı oyun dışına atması hüküm-belirtici edimlerdendir.

Austin’in verdiği hüküm belirticiler listesinden tahminde bulunmayı kendimize örnek olarak seçelim. Herhangi bir şey hakkında tahminde bulunmak o şeyle ilgili bir karar vermeyi de içerir. Şöyle ki, bugün yağmur yağacağını tahmin etmem ve bunu birine söylemem, hava durumunu göz önüne alarak benim yağmurun yağacağına karar verdiğimi gösterir. Bu nedenle hüküm belirticiler sınıfı Austin’in sözleri ile “en temelde farklı nedenlerle hakkında emin olunması zor bir şeyle –bir olgu ya da bir değerle– ilgili bir karar vermeyi içerir” (Austin, 2009: 163).

Austin “suçlu bulmak” ve “tahminde bulunmak” dışında “aklamak”, “hüküm vermek”, “tespitte bulunmak”, “paha biçmek”, “tanı koymak” gibi edimleri de hüküm belirticiler sınıfına dahil etmiştir (Austin, 2009: 164). Bunlarda ortak olan şey belirli bir karara varmaktır. Örneğin doktorun bir hastaya tanı koyarken ya da bir antikacının eski bir masaya paha biçerken yaptığı şey herhangi bir olgu ya da değerle ilgili bir karara varmaktır. Mahkemede aklanan bir insan hâkim tarafından o suçu işlemediğine karar verildiği için aklanır. Benzer şekilde hâkim birinin suçlu olduğu hükmünü verdiğinde o kişinin suçlu olmasını gerektirecek eylemlerde bulunduğu kararına varmıştır.

2.3.6.2. Erk-belirticiler (*Exercitives*)

Erk-belirticiler “belirli bir eylem biçiminin lehine ya da aleyhine bir karar vermeyi, ya da belirli bir eylem tarzından yana olmayı içerir” (Austin, 2009: 166). Tanımın ilk yarısına baktığımızda erk-belirticilerin hüküm belirticilerden bir farkı olmadığını söyleyebiliriz. Fakat erk-belirticilerde öne çıkan şey lehte ya da aleyhte bir karar vermedir. Yani erk-belirtici edimler sayesinde karar vermekle kalmaz o kararı yürürlüğe sokarız. Bu açıdan bakıldığında birini bir yere atamak klasik bir erk-belirticidir. Çünkü kişinin atanacağı yere uygun olmasına karar vermek ayrı bir şey, onu orada görevlendirmek ayrı bir şeydir. İşte bu ikinci edimin kendisi bir erk-belirticiyi erk-belirtici yapar. Ayrıca belirli bir eylem tarzından yana olmak yani karar verilen atamayı gerçekleştirmek erk-belirtici ile hüküm belirtici arasındaki farkı görmemizi sağlayan bir etmendir. Austin erk-belirticilerle ilgili olarak onların “hüküm vermenin karşıtı olarak mahkûm etmek” (Austin, 2009: 166) gibi olduğunu söyler. Bu da az önce söylediklerimize paralel bir ifadedir.

Austin’in erk-belirticiler listesine dahil ettiğı diğer fiillerden bazılarına bakarsak şunları görebiliriz: “işten çıkarmak”, “emretmek”, “yasalaştırmak”, “tavsiye etmek”, “afroz etmek”. Tüm bu fiiller erk-belirticilerin temelde belirli bir güç sayesinde belirli işleri yerine getirmesi veya engellemesine gönderme yapmaktadır. Örneğın emrederek herhangi bir işın yerine getirilmesi sağlandığı gibi, afroz ederek bir kişi sahip olduğı dini haklarından –kilisede evlenmek, ayine katılmak ya da kilise hukukuna göre mirastan pay almak– men edilir. Austin’in sözleriyle, “erk-belirtici edimlerin insanlara birtakım güçler, haklar, unvanlar vb. bahşettiğı, ya da insanlara bahsedilmiş birtakım güçleri, hakları, unvanları değıştirdiğı ya da ortadan kaldırdığı” görülür (Austin, 2009: 167). Başka bir deyişle, erk-belirticiler söz konusu olduğunda bu edimsöz gücü sınıfının dilsel iletişim sayesinde belirli güçlerin ya da imtiyazların verilip alınmasını sağladığı görülür.

2.3.6.3. Sorumluluk-yükleyiciler (*Commissives*)

Sorumluluk-yükleyiciler sınıfı adından da anlaşıldığı üzere konuşan kişiye bir sorumluluk yükleyen edimsöz gücü sınıfıdır. Austin bu sınıfın amacını şu şekilde tanımlamaktadır: “Bir sorumluluk-yükleyicinin bütün ereğı, konuşan kişiye bir eylem

tarzının sorumluluğunu yüklemektir.” (Austin, 2009: 168). Diğer bir deyişle, eylem tarzının sorumluluğu yüklenerek konuşanın ileride belli şeyler yapmasını sağlamak, bu sınıfın hedeflediği şeydir.

Bu sınıfın en klasik örneği söz vermektir. Bunu Austin’in söz vermeyi sorumluluk-yükleyiciler listesinin en başına yerleştirmesinden de anlayabiliyoruz (Austin, 2009: 168). Konuşan kişi dinleyiciye bir şey yapacağına dair söz vererek ileride yapacağı şeyler hakkında bir sorumluluk üstlenmiş olur. Örneğin “Bir daha geç kalmayacağıma söz veririm” diyen biri ileride bir toplantıya ya da buluşmaya vaktinde gideceğine dair söz vererek kendini bir sorumluluk altına sokar.

Austin’in sorumluluk-yükleyiciler sınıfına kattığı diğer örneklerden bazılarını bakarsak söz verme için geçerli olan sorumluluk altına girmenin onlar için de geçerli olduğunu görürüz. Örneğin “teminat vermek”, “mukavele yapmak”, “bahse girmek”, “tarafını tutmak”, “angaje olmak”. Birisine bir şey yapacağıma dair bir teminat verdiğimde o şeyi yapma sorumluluğunu üstlenmiş olurum. Aynı şekilde herhangi bir harekete ya da fikre angaje olmak, o hareket veya fikrin gereklerini yerine getirmek istediğimin ve bunları yerine getirme sorumluluğunu üstlendiğimin göstergesidir. Bahse girdiğim durumda ise bahis sonucunda kazansam da kaybetsem de bahsin gerektirdiği şeyleri yapmam lazımdır; bu da açıkça bana bir sorumluluk yükler. Kısacası, örneklerde gördüğümüz gibi sorumluluk-yükleyiciler konuşan kişinin bazı şeyleri yerine getirmesini şart koşacak şekilde meydana gelen edimsöz edimleridir.

2.3.6.4. Davranış-belirticiler (*Behabitives*)

Austin davranış-belirticilerin ne tür bir edimsöz gücü sınıfı olduğunu şu şekilde açıklamaktadır:

“Davranış belirticiler, başka birisinin davranışına ya da başına gelenlere reaksiyon gösterme ve başka birinin geçmişteki ya da hemen biraz önceki davranış şekli karşısında tutum takınma ve takınılan tutumları ifade etmeyi içerir.” (Austin, 2009:170).

Bir davranış-belirtici bu tanımdan da anlaşılabilceği gibi iki şeyi içerir. Öncelikle birisinin davranışına ya da başına gelenlere reaksiyon göstermektir. Örneğin yakını kaybetmiş birine başsağlığı dilemek onun yaşadıkları karşısında gösterdiğimiz reaksiyonun ifadesidir. İkinci olarak ise birinin geçmişteki ya da şimdiki davranışı

karşısında bir tutum takınırız. Buna örnek olarak Austin'in verdiği listeden “tasvip etme”yi seçebiliriz (Austin, 2009: 170). Bana karşı yapılan ya da benim şahit olduğum bir davranışı tasvip edip etmemem benim o davranış karşısındaki tutumumu gösterir.

Austin davranış-belirticilere başka bazı örnekler de vermiştir. “Teşekkür etmek”, “kırgın olmak”, “hoş geldin” demek, “birinin şerefine kadeh kaldırmak”, “Hodri meydan!” diyerek meydan okumak bu örneklerden bazılarıdır (Austin, 2009: 170-171). Bu örneklerin de belirli davranış şekillerine reaksiyon göstermeyi veya belirli bir davranış şekli karşısında takınılan tutumu ifade etmeyi içerdiğini söyleyebiliriz. Teşekkür etmek bir davranış şekli karşısında duyduğumuz memnuniyetin ifadesiyken, “Hodri meydan!” diyerek meydan okumak bize karşı takınılan bir tutuma gösterdiğimiz tepkinin ifadesi olarak alınabilir. Kırgın olmak bize karşı gösterilen bir davranışa karşı memnuniyetsiz tutumumuza işaret ederken, hoş geldin demek bulunduğumuz mekâna gelen bir kişiye karşı gösterilen iyi niyet ifadesi olarak alınabilir; yani bunlar karşıdakinin davranışına gösterilen reaksiyon biçiminde okunabilir. Kısacası, davranış-belirticiler bize karşı gösterilen davranışlara verdiğimiz tepki ifadelerini ya da bizim gösterdiğimiz karşı-davranışların ifade biçimlerini kapsayan edimsöz gücü sınıfıdır.

2.3.6.5. Serimleyiciler (*Expositives*)

Serimleyiciler sınıfı bir konuşmada “görüşleri açıklamayı, temellendirmeler yapmayı, kullanışlara ve göndermelere açıklık getirmeyi içeren serimleme edimlerinde kullanılırlar” (Austin, 2009: 171). Başka bir şekilde söylersek serimleyiciler konuşma ile hedeflediğimiz şeyin daha açık hale gelmesini sağlarlar. Austin’e göre bunlar geniş bir sınıfı teşkil ederler (Austin, 2009: 172).

Bu sınıfın önde gelen üyeleri “bildirmek”, “doğrulamak”, “vurgulamak”, “tasvir etmek”tir. Bu örneklerde de görüldüğü gibi konuşmanın açık hale gelmesi amaçlanmaktadır. Mesela tasvir etmeyi ele alalım. “Yukarıda tasvir ettiğimiz gibi” ifadesini kullandığımızda önceden söylenenleri toparlayacağımız ve onları daha anlaşılır hale getirecek bir açıklamaya girişeceğimiz söylenebilir. “Doğrulamak” serimleyicisi daha önce söylediklerimizin nasıl bir değerlendirme boyutu içinde aşikâr hale getirilmek istendiğini gösterir. Konuşmamızda herhangi bir noktayı vurgulayarak onun hangi manada önemli olduğunu göstermek isteriz. Konuşmada herhangi bir şeyi

vurguladığımda görüldüğü gibi, yaptığım şey bir durumun nasıl olduğunun tarifi değil vurgulamanın kendisidir. Bütün bu örneklerde görülen ortak şey, söylediğimiz gibi, görüşlerimizi açık hale getirmek ve onları daha anlaşılır kılmak için belirli edimsöz edimlerinde bulunmaktadır.

Bu bölümde gündelik dil felsefesinin ne olduğu sorusundan başlayarak Austin'in söz edimleri kuramını açıklamaya çalıştık. Onun hangi noktalardan hareket ederek söz edimleri kuramını kurmaya başladığını ve kuramın edimsel-saptayıcı karşıtlığının çözülmesi sonrasında nasıl bir hal aldığını göz önüne sermeye gayret ettik.

BÖLÜM 3: SEARLE AÇISINDAN AUSTIN'İN SÖZ EDİMLERİ KURAMINI DEĞERLENDİRMEK

3.1. John R. Searle

John R. Searle (d. 1932) Austin sonrasında söz edimleri kuramı hakkında en önemli çalışmaları yapmış olan filozoftur. Oxford Üniversitesi'nde Austin'in öğrencisi de olan Searle söz edimleri kuramını çeşitli veçhelerde geliştirmiştir. Austin'in ortaya koyduğu şekli ile söz edimleri kuramına eleştiriler de yönelten Searle bu kuramı kendine ait bir hale getirmiştir denebilir. Başka bir deyişle, söz edimleri kuramı denince akla iki farklı kuram gelmektedir. Austin'in söz edimleri kuramı ve Searle'ün kuramı.

Biz de bu altbölümde Searle'ün ortaya koyduğu söz edimleri kuramından hareketle Austin'in kuramı hakkında değerlendirmelerde bulunmaya çalışacağız. Bunun için öncelikle Searle'ün nasıl bir söz edimleri kuramı ortaya koyduğunu açıklamaya çalışacak, sonrasında ise Austin'in söz edimleri kuramı hakkında Searle'ün yaptığı bazı eleştirileri ele alacağız.

Searle'ün söz edimleri kuramına geçmeden önce onun dilci felsefe hakkındaki tanımına bakalım. Searle dilci felsefeyi şöyle tanımlamaktadır:

“Dilci felsefe, belirli bir dildeki belirli sözcüklerin ya da başka öğelerin gündelik kullarımlarına bakarak felsefe sorunlarını çözme girişimidir.” (Searle, 2000: 70).

Önceki bölümde yapmış olduğumuz gündelik dil felsefesi tanımı ile aynı şey olarak görülebilecek bu tanım Searle'ün hangi noktadan hareket ile dile yaklaştığını göstermektedir. Dilin ortaya çıkardığı felsefi problemler gündelik kullarımlar göz önüne alınarak çözülebilir. Gündelik kullarımların göz ardı edildiği bir dil felsefesi felsefi problemleri çözmekten ister istemez uzaklaşacaktır. Bu tanım ışığında Searle'ün ortaya koyduğu söz edimleri kuramı gündelik kullarımları dikkate alan ve dilin ortaya koyduğu felsefi problemlere bu açıdan yaklaşan bir kuram olarak ortaya çıkmıştır diyebiliriz.

Searle'e göre “bir dili konuşmak demek, kurala dayalı (son derece karmaşık) bir davranış girişiminde bulunmak demektir” (Searle, 2000: 79). Bu açıdan dili konuşmanın ne olduğunu çözme girişiminde bulunmak gündelik dildeki kullarımları sağlayan kuralları ortaya koymak olarak görülebilir. Eğer bu kurallar ortaya konabilirse dilin

işleyişi de daha açık bir şekilde göz önüne serilebilecek, felsefi sorunlar daha kolay bir biçimde tanımlanıp çözülebilecektir. Yukarıda söz ettiğimiz dilci felsefe tanımına dönersek gündelik konuşmanın öğeleri üstündeki dakik ve titiz bir çalışma bize dilin hangi kurallar çerçevesinde kullanıldığını gösterecek yolu açacaktır. Yani aslında yapılmak istenen şey dilsel iletişimin ne olduğuna bakmaktır. Bu yönüyle dilsel iletişimin ne olduğunun ortaya konması, hangi kurallar çerçevesinde konuşma denen şeyin yerine getirildiğini gösterecek bir şey olacaktır. Searle dilsel iletişimin dil edimleri sayesinde yapılabilen bir şey olduğunu söyler ve söz edimleri dilsel iletişimin “temel ya da en küçük birim”leridir (Searle, 2000: 83-84, 1971b: 39) diye ekler. Dilin en küçük birimi olan söz edimlerinden başlayacak bir inceleme dilsel iletişimi sağlayan şey olan dil edimlerinin ne olduğunu anlamamızı sağlayacağı gibi gündelik kullanımların altında yatan kuralları da görmemizi sağlayacaktır.

3.1.1. Searle’ün Söz Edimleri Kuramı

Searle kendi söz edimleri kuramını *Söz Edimleri (Speech Acts)* isimli kitabında açıklar. Bu kitapta söz edimleri kuramı açıklanırken ikili bir amaç güldüğünü söyleyebiliriz. İlk amaç edimsöz edimi oyununun nasıl oynandığını göstermek, ikincisi ise edimsöz ediminin yerine getirilmesinin koşullarını ortaya çıkarmak ve bunlar aracılığı ile edimsöz ediminin hangi kurallara tabi olduğunu ortaya koymaktır (Searle, 2000: 130). Böylece söz edimlerinin dili kullanırken nasıl işlediği gösterilecek ve hangi durumlarda onların başarılı ya da başarısız olduğu ortaya konabilecektir. Ayrıca Searle’ün söz edimleri kuramını daha bütüncül bir şekilde değerlendirmek için, onun edimsöz edimleri sınıflandırmasına da bakmamız gerekmektedir. Bundan dolayı edimsöz edimi oyununun nasıl oynandığına değindikten ve hangi koşul ve kuralların edimsöz edimi oyunu hakkında olduğunu ele aldıktan sonra Searle’ün sınıflandırmasını da açıklamaya çalışacağız.

Searle’ün söz edimleri kuramı söz konusu olduğunda onun bahsettiği dile getirilebilirlik ilkesinden de bahsetmemiz gerekmektedir. Bu ilke anlatılmak istenen her şeyin dile getirilebileceğini savunan bir ilkedir. Anlatılmak istenen şeyin konuşan kişi tarafından dile getirilmesinin imkânsız olduğu durumlarda bile ilke olarak konuşan kişi bunu ifade edebilir hale gelebilir. Dile anlatmak istediğimiz şeyi anlatmamızı sağlayacak eklemeler

yapmak her zaman imkân dahilindedir. Bundan dolayı bir kişinin istemesine rağmen dile getiremeyeceği bir ifade ilkesel olarak mümkün değildir (Searle, 2000: 87).

Bu ilkenin en önemli sonucunu Searle şu şekilde açıklar. Bu ilke sayesinde “söz edimlerini yerine getirmenin kurallarını, belirli dilsel öğeleri sözcelemenin kurallarıyla özdeşleştirme olanağı” (Searle, 2000: 88) ortaya çıkmıştır. Eğer dilsel iletişimin en küçük birimi söz edimi ise ve herhangi bir ifade ne olursa olsun ilkece dile getirilebilir durumdaysa dilsel iletişimin altında yatan kurallar aynı zamanda söz edimlerinin gerçekleştirilmesini sağlayan kurallardır. Dile getirilebilirlik ilkesinin sağladığı bu özdeşlik aracılığıyla dilin inceleme konusu yapılması aslında söz edimlerinin inceleme konusu yapılmasını sağlamıştır. Dilci felsefenin gündelik kullanımları inceleme altına almasını da buraya dahil edersek, sonuç olarak şunu diyebiliriz ki, dilci felsefenin amacı gündelik kullanımlarında söz edimlerini inceleyerek dilin ortaya çıkardığı felsefe problemlerine bir bakış açısı sunmaktır.

3.1.1.1. Edimsöz Edimleri Oyunu Nasıl Oynanır?

Dile getirilebilirlik ilkesinden bahsettikten sonra edimsöz edimleri oyununun nasıl oynandığını görmeye geçebiliriz. Herhangi bir cümle sözcelediğimizde Searle’e göre üç farklı edimde bulunuruz. Bunlar sözceleme edimi, önerme edimi ve edimsöz edimidir (Searle, 2000: 93). Sözceleme edimi bir cümleyi telaffuz etmek olarak anlaşılabilir. Örneğin ben İngilizce bilmediğim halde “I bet you six pence” gibi bir cümle sözcelesem bu cümle aracılığı ile ne bir önerme ediminde bulunmuş ne de edimsöz ediminde bulunmuş olurum. Önerme edimi ise gönderme yapıp, yüklemde bulunmaktır. “Fatih sürekli sigara içer” gibi bir cümle kurduğumda bu cümlede Fatih’e gönderme yapıp ona sigara içme yüklemine yüklemiş olurum. Edimsöz edimine gelince o bildirmek, soru sormak, söz vermek gibi şeyleri kapsamaktadır (Searle, 2000: 93).

Edimsöz ediminde bulunurken aynı zamanda önerme ve sözceleme edimlerinde de bulunuruz (Searle, 2000: 93). Fakat önerme ve sözceleme edimlerinde bulunmak bize her zaman edimsöz ediminde bulunmayı garanti etmez. Çünkü bilmediğim bir dilde öznesi ve yüklemi o dilin gramerine uygun bir cümle kurabilsem bile yani sözcelemenin haricinde gönderme yapıp yüklemde bulunabilsem bile o cümle aracılığı ile ne söz verebilir, ne de emir verebilirim.

Searle'e göre hem edimsöz edimine hem de önerme edimine denk gelen belli başlı dilbilgisel biçimler vardır. Bunların ilki tam cümle, ikincisi ise cümlenin bölümleridir (Searle, 2000: 94). Önerme ediminin parçası olan gönderme yapma da tam cümlenin belirli parçaları aracılığı ile olur. Searle bunlara gönderme anlatımları demektedir. Gönderme anlatımları “dikkatleri belirli nesnelere çeker; ‘Kim’, ‘Ne’, ‘Hangi’ sorularına yanıt verirler” ve “bu anlatımlar işlevleriyle ayırt edilirler” (Searle, 2000: 96). Başka bir deyişle, gönderme anlatımları sayesinde gönderme yapılan kişi, nesne veya olay bizim gözümüzde diğer kişi, nesne veya olaylardan ayrılabilir hale gelir (Searle, 2000: 99). Yukarıda verdiğimiz “Fatih sürekli sigara içer” örneğine geri dönersek diyebiliriz ki bu cümlede gönderme anlatımı olarak nitelenebilecek şey “Fatih”tir. Cümlede yüklemın yüklendiğı kişi olarak cümleın öznesi “Fatih” cümlede bahsedilen eylemi icra eden kişidir ve diğer kişilerden ayrılmıştır.

Herhangi bir cümle sözcelendiğinde önerme edimi de yerine getirildiğı için aynı zamanda bir önerme de ortaya konulmuş olur. Bu durum edimsöz edimleri gerçekleştirildiğinde de söylemiş olduğumuz gibi geçerlidir. Örneğın söz verdiğim bir cümle sözclediğimde aynı zamanda bir önerme dile getirmiş olurum. Searle bu durumu şöyle açıklar: “Önerme, kesinleme ediminde kesinlenen, bildirme ediminde bildirilen şeydir” (Searle, 2000: 99). Söz verdiğimiz durumlarda da önerme söz verilen şeyin kendisidir.

Böylece Searle bize sözcelenen bir tam cümlede iki ögenin bulunduğunu söylemiş olmaktadır. Bu iki öge önerme ediminde bulunduğumuzda ortaya çıkan cümleın parçaları ve cümleın kendisi sözcelendiğinde ortaya çıkan edimsöz edimidir. Searle bu iki ögeyi şu şekilde formüle eder ve bu iki şeyin oluşturduğu bütüne edimsöz ediminin genel biçimi adını verir (Searle, 2000: 100):

G(ö)

G: edimsöz gücü belirtme aracı

ö: önerme

Edimsöz ediminin genel biçimi bir fonksiyon şeklinde biçimselleştirilmiştir. Bu fonksiyonda önermeleri belirli edimsöz edimleri haline getiren şeyler, yani edimsöz

gücü belirtme aracı olarak gösterilen şeyler Searle tarafından noktalama, vurgu, ezgi eğrisi, fiilin kipi ve edimsel denen fiiller olarak sıralanmaktadır (Searle, 2000: 100). Bu edimsöz gücü belirtme araçları arasında en önemlileri fiilin kipi ve edimsel denen fiillerdir diyebiliriz. Genellikle bu ikisi sayesinde ortaya konan edimsöz ediminin ne olduğu dinleyen tarafından daha kolay ve açık bir şekilde anlaşılabilir.

Edimsöz edimleri söz konusu olduğunda diğer önemli şeylerden biri de edimsöz gücü belirticilerdir. Searle edimsöz gücü belirticileri “konuşan kişinin tümceyi sözcelerken yerine getirdiği edimsöz ediminin ne olduğunu” (Searle, 2000: 100) gösteren şeyler olarak tanımlar. Edimsöz gücü belirticilerin bu tanımı aslında onun edimsöz gücü belirtme araçları ile aynı şey olduğunu gösterir gibidir. Edimsöz gücü belirtme araçları, edimsöz belirticilerin örneklendirilmiş halidir diyebiliriz. Örneğin bir edimsöz gücü belirtme aracı olan vurgu sayesinde aynı cümle hem bir rica hem bir emir cümlesi olabilmektedir. Buna ek olarak, edimsel denen fiiller aracılığı ile hangi edimsöz ediminin konuşan kişi tarafından icra edilmekte olduğu daha kolay bir şekilde anlaşılabilir.

Şimdiye kadar edimsöz ediminin nasıl oynandığını göstermek için Searle bize belirli şeyler sundu. Edimsöz ediminin genel yapısı, edimsöz gücü belirticiler ve edimsöz gücü belirtme araçları bize sunulan şeylerden bazılarıydı. Fakat edimsöz edimleri oyununun nasıl oynandığını daha açık bir biçimde anlamamız için ek olarak başka şeylere de gereksinmemiz vardır. Searle herhangi bir dili konuşmanın kurala dayalı bir şey olduğunu söyler. Searle bunu söyleyerek aslında edimsöz ediminin genel biçiminin belirli kurallar sayesinde ortaya konulabildiğini hatırlatmaktadır. Diğer bir deyişle, edimsöz edimleri oyununu oynamak demek, yukarıda bir fonksiyon şeklinde biçimselleştirilmiş olan edimsöz ediminin genel biçimini belirli kuralları gözeterek kullanmak demektir. Dilin temel ögesinin de söz edimleri olduğunu hatırlarsak, söz edimlerinde bulunmanın da belirli kurallar aracılığı ile gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Yani edimsöz edimleri oyunu kurallarla oynanan bir oyundur.

Searle edimsöz edimleri oyununu oynadığımız kuralları açıklamak için iki tür kural arasında bir ayrıma gider. Bu ayrım, düzenleyici kurallar (*regulative rules*) ve oluşturuvcu kurallar (*constitutive rules*) arasında yapılmış ayrımdır. Öncelikle düzenleyici kuralların ne olduğuna bakarsak şunları söyleyebiliriz: Bu kural tipi

“önceden varolan bir etkinliği, varolması mantıksal bakımdan kuralların varolmasına bağlı olmayan bir etkinliği düzenler” (Searle, 2000: 105, 1971b: 41-42). Searle bu kural tipine örnek olarak emir tümcelerini vermektedir. “Pazartesi günleri odanı temizle” gibi bir emir tümcesi daha önceden var olan pazartesi günleri odayı temizleme etkinliğini belirli bir düzene sokar. Bu emir tümcesi öncesinde oda pazartesi günleri temizleniyor olsa bile bu etkinlik bir düzene bağlanmadığı ve bir kural ile sabitlenmediği için bu etkinliğin icra edilmesi bir kural sonucu gerçekleşiyor diyemeyiz. Olan sadece belirli bir temizleme etkinliğinin ifa edilmesidir. Ayrıca “düzenleyici kural, kural olsa da olmasa da, kurala hiçbir açık gönderme yapmadan betimlenebilir” (Searle, 2000: 106-7). Bir arkadaşımıza belirli aralıklarla mesaj attığımızı ve bunu bir kurala bağladığımızı düşünelim. Bu mesaj atma etkinliği herhangi bir kural olmadan da betimlenebilir. İcra edilen etkinliğin ne olduğunu anlatmak için etkinliğin bir kurala bağlanmış olması gerekmez. Kural mesaj atmanın kendisini açıklayan bir şey değil, sadece onu belirli aralıklarla yapmamızı sağlayan bir şeydir. Kural olmadan da mesaj atmanın ne olduğu başka insanlara açıklanabilir.

Oluşturucu kurala gelirsek, bu kural tipinin en önemli özelliği “var olması mantıksal bakımdan kuralların var olmasına bağlı olan etkinliği” oluşturması ve düzenlemesidir (Searle, 2000: 105, 1971b: 41-42). Bu kural tipine verilebilecek örnekler ise satranç ve futbol örneğidir. Hem satranç hem de futbol oynamak için belirli kurallara bağlanmış eylemlerin yerine getirilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda bu iki oyunu başka birine aktarmak için kurallara gönderme yapmak elzemdir (Searle, 2000: 106-107). Kurallar betimlenmeden oyunun anlatılması imkân dahilinde değildir diyebiliriz. Mesela futbolda golü, top ancak kale çizgisini geçerse gol sayılır kuralına başvurmadan anlatamayız.

Şunu söyleyebiliriz ki, düzenleyici kural ve oluşturucu kural arasında Searle’ün yaptığı ayrım bizim dilin hangi kurallar aracılığıyla işlediğini görmemizi sağlamak amacı ile yapılmış bir ayrımdır. Bundan dolayı Searle *Söz Edimleri* kitabının ilerleyen sayfalarında herhangi bir dili konuşmayı “oluşturucu kural dizgelerine göre söz edimlerinde bulunmaktadır” (Searle, 2000: 109) diye tanımlar. Yani dili konuşmak demek, belirli kurallara göre hareket etmek, konuşulan dilin kurallarının betimlenebilmesi

sayesinde yapılan konuşma eylemin anlatılabilmesinin sağlanması ve dilin kuralları aracılığı ile konuşmamızın düzenlenmesi demektir.

Buraya kadarıyla dilin, oluşturucu kuralların yerine getirilmesi sonucunda söz edimlerinin icra edilmesi olduğunu gördük. Peki, herhangi bir edimi, özellikle söz edimini yerine getirmek ne anlama gelmektedir? Searle bu soruya şöyle bir cevap vermektedir:

“Edimin yerine getirilebilmesi için ortada bir uyuşumsal aracın ya da başka bir şeyin olması gerekir. Çünkü edim ancak kurallar içinde yerine getirilebilir ve altta yatan kuralları bir biçimde kullanıma sokmak gerekir.” (Searle, 2000: 112).

Searle’ün bu cevabından hareket ederek söz edimlerini icra etmenin belirli kuralları kullanıma sokmak olduğunu görebiliriz. Söz edimini yerine getirmek, gündelik dili kullanırken pek farkında olmadığımız kuralları kullanarak iletişime geçmektir. Biz bahse girerken, birine emrederken veya rica ederken aslında belirli oluşturucu kuralları takip ederek az önce saydığımız şeyleri yerine getiririz. Ayrıca edimin belirli bir uyuşuma ihtiyaç duymasının nedeni kuralların belirli uyuşumları inşa etmesidir. Mesela futbolda “Gol atmak topu kale çizgisinin öte tarafına geçirmektir” dendiğinde bu ifadenin belirli bir uyuşum haline gelmesi futbolun üzerine inşa edildiği kuralların işlerlik kazanmasına bağlıdır. Farklı bir biçimde söylersek, bizim dilsel uyuşumlar olarak gördüğümüz şeylerin altında yatan oluşturucu kurallar ve bu kuralların iletişime geçenler tarafından kabulü sayesinde dilsel uyuşumlardan bahsedebiliyoruz. Bu uyuşumlar iletişimi mümkün kılmaktadır.

Edimsöz edimleri oyununun nasıl oynandığını açıklamaya çalıştık. Tekrar edersek, edimsöz edimleri oyununu oynamak oluşturucu kural dizgelerini kullanarak söz edimlerini icra etmektir. Bu kurallar ışığında yerine getirilen söz edimleri ancak belirli koşullar altında bir söz edimi olarak icra edilebilirler. Bundan dolayı öncelikle Searle’e göre edimsöz ediminin yerine getirilmesinde hangi koşulların göz önüne alınması gerektiğini anlatacak, sonrasında ise bu koşullardan Searle’ün türettiği kurallara geçeceğiz.

3.1.1.2. Edimsöz Ediminin Yerine Getirilme Koşulları ve Kuralları

Searle herhangi bir edimsöz ediminin hangi koşullar altında gerçekleşeceğini açıklamak için örnek olarak söz verme edimini seçer. Bunun nedeni ise söz vermenin “birçok edimsöz edimine oranla oldukça kurallı” ve “çok da açık” (Searle, 2000: 129) olmasıdır. Böylece bir edimsöz edimini yerine getirmenin koşulları daha açık olarak ortaya konabilecek ve açıkça ortaya konan bu koşullar diğer edimsöz edimleri hakkındaki fikrimizi de berraklaştıracaktır (Searle, 2000: 129). Searle söz verme ediminin hangi koşullar altında gerçekleştirilebildiğini göstermek için dokuz koşul saymaktadır. Biz de bu koşulları tek tek sayacak ve onların ne olduğunu açıklamaya çalışacağız.

Koşulları saymaya geçmeden önce Searle söz vermenin genel bir çerçevesini çizmektedir. Daha doğru bir ifade ile bu çerçeve, koşulların yerine getirilmesi için iki kişinin karşılıklı olarak bir iletişim ortamında bulunması gerektiğini ortaya koymaktadır. İçinde koşulların sıralanacağı bu çerçeve şu şekilde anlatılmaktadır:

“K gibi konuşan birinin, D gibi dinleyen birinin karşısında, T gibi bir tümce sözcelediği, bu T’yi düz anlamıyla sözcelediği kabul edilmek şartıyla, K, ancak ve ancak aşağıdaki şu dokuz koşul geçerliyse, D’ye içten ve kusursuz bir biçimde ö yollu bir söz vermiş olur.” (Searle, 2000: 132)

Birinci koşul “olağan girdi ve çıktı koşullarının” geçerli olması gerektiğini söylemektedir. Bu ifade ile anlatılmak istenen şey, iletişime geçen iki kişiden birinin söylediğini diğerinin anladığı bir durumun varsayıldığıdır (Searle, 2000: 132). Böylece olağan girdi ve çıktı koşulları sağlandığında iki taraf açısından da iletişimsel herhangi bir problem yoktur. Ayrıca Searle’ün “asalak” tabir ettiği şaka yapma ve sahnede oyun oynama, olağan girdi ve çıktı koşullarının geçersiz olduğu durumlardır (Searle, 2000: 132-133). Bunun nedeni, şaka yollu söz verilemeyeceğinin açık olması ve sahnede oynanan bir oyunda verilen sözün gerçek hayatta verilenle bir tutulamayacağı olgusudur.

İkinci koşul ise söz vermek için sözcelenen T gibi bir cümlemin bir önerme dile getirmesini şart koşar (Searle, 2000: 133). Bu koşulun eklenmesi sayesinde ortaya konan söz verme edimi yukarıda gördüğümüz şekli ile formüleştirebilir hale gelir. Başka bir deyişle bu koşul, önerme ve söz edimi arasında bir ayrıma gidilmesini sağlar. Söz ediminin sahip olduğu önerme söz ediminin bir parçası olarak ayırt edilebilir bir hal

alır. Üçüncü koşul, ikinci ile bağlantılıdır. Searle üçüncü koşulu şu şekilde sunar: “K, ö yollu bir önerme dile getirirken, K’ya gelecekte yerine getireceği E gibi bir edim yüklüyorsa” (Searle, 2000: 133). Söz vermeler her halükârda söz veren kişinin gelecekte yapması gereken belirli bir şeyi gerektirdiği için üçüncü koşul bu ihtiyaca binaen Searle tarafından eklenmiştir. Aksi durumda söz veren kişi söz vermesine rağmen gelecekte herhangi bir eylemi yerine getirmekle yükümlü olmaz ki bu da söz vermeye aykırı bir şeydir. Searle ikinci ve üçüncü koşulu “önerme içeriği koşulları” (Searle, 2000: 133) olarak adlandırır. Eğer bir söz vermede önermenin içeriğinin geçerli bir içerik olması isteniyorsa bu iki koşulun geçerli olması gerekmektedir.

Dördüncü koşul, söz veren kişinin verdiği söz sonucu yerine getireceği eylemin karşı taraf açısından istendiğine inanmasını ve söz verilen kişinin de yapılacak eylemi söz verenin gerçekleştirmesini kendi yapmasına tercih etmesini içerir (Searle, 2000: 133). Bu koşul bize şunu göstermektedir ki, söz veren taraf eylemi gerçekleştirme konusunda karşı tarafın bir beklentisi olduğuna kani olmuş, söz verilen kişi de yapılacak eylemin gerçekleştirilmesi için sorumluluğu söz veren kişiye bırakmıştır. Yani eğer söz verilen kişi, sözü veren kişinin yapacağı eylemin gerçekleşmesini istemiyorsa ya da sözü veren yerine getireceği şeyin karşı taraf açısından istenen bir şey olduğuna inanmıyorsa söz verme kusurludur (Searle, 2000: 133-134). Kısacası, bir söz verme ediminde yapılacak eylem hakkında taraflardan birinin eylemin gerçekleştirilmesini istemesi ve yükümlülüğü ona bırakması, diğerinin de bu eylemi gerçekleştiren olarak karşı tarafın isteğine inanması gerekmektedir (Searle, 2000: 135). Beşinci koşul ise söz vermede iki tarafın da yapılacak şey hakkında normal şartlar mevzu bahis olduğunda kafalarının açık olmaması gerektiğini söylemektedir (Searle, 2000: 136). Kafaların açık olmaması ile kastettiğimiz şey iki tarafın da yapılacak eylemi herhangi bir şekilde cepte görmemesidir. Zaten yapılması söz veren açısından bir yükümlülük altına girmeyi gerektirmeyen bir şeyi yapmak için söz vermek abes bir durumdur. Söz verdiğimizde elimizden gelebileceğine inandığımız ama yapamama durumunda da kalabileceğimiz şeyler için söz veririz. Searle dördüncü ve beşinci koşulu “hazırlayıcı koşullar” diye adlandırmaktadır. Bu koşullar söz verme ediminin isabetli bir söz verme olması için “olmazsa olmaz koşullardır” (Searle, 2000: 136).

Altıncı koşula Searle tarafında “içtenlik koşulu” adı verilmiştir. Bunun nedeni bu koşulun söz veren kişinin verdiği söz sonucu altına girdiği sorumluluğu gerçekleştirmeye gereksinme duymasını içerir. Bu manada söz veren kişinin yapılacak eylemi yerine getirme yöneliminde olması gerekir (Searle, 2000: 136). Eğer söz veren kişi yerine getirilecek eylemi gerçekleştirme yöneliminde değilse bu söz verme içtenlik koşulunu çiğnediği için içten olmayan bir söz verme olur. İçten olan söz vermeleri içten olmayanlardan ayıran şey söz veren kişinin yükümlülüğü altına girdiği eylemi yerine getirme yönelimini taşımasıdır.

Yedinci koşul da bir tarafı ile altıncı koşula benzemektedir. Fakat bu iki koşulun birbirlerinden ayrıldığı nokta yedinci koşulda söz veren kişinin sözcelediği cümle ile ilerleyen zamanda gerçekleştirilmesi gereken eylemi yapma yükümlülüğü altına girme yöneliminde olmasıdır (Searle, 2000: 137). Fark söz veren kişinin sözünü tutma yöneliminde olmasına ek olarak bu sözü tutmak için bir cümle sözcelemiş olmasında yatmaktadır. Altıncı koşulda bahsedilen gelecekte bir eylemde bulunma yönelimine ek olarak yedinci koşul buna sözcelenen cümlelerin eylemin kendisini gerçekleştirme yönelimini göstermesi gerektiğini ekler. Yani kişi söylediği bir cümle sonucu söz vererek yapma yükümlülüğü altına girdiği eylemi gerçekleştirme yöneliminde olduğunu belli eder. Searle yedinci koşulu “temel koşul” olarak görmektedir (Searle, 2000: 137). Bunun nedeni ise insanların iletişime geçtiklerinde belirli cümleler sözceleyerek belirli bir eylemi karşı taraf için yapma sorumluluğunu üstlendiklerini ve bu sorumluluğu yerine getirme yöneliminde olduklarını göstermeleridir. Böylece insanlar birbirlerine söz vermiş olurlar.

Sekizinci koşul Searle’e göre “(temel koşuldaki yönelimin) gerçekleşme adımlarını, yani konuşan kişinin görevini tamamlama yolunu betimlemektedir” (Searle, 2000: 138). Bu adımları üçe ayırabiliriz. Öncelikle konuşan kişinin yani söz verecek olan kişinin sözcelediği cümle aracılığı ile dinleyen kişide gelecekte bir eylemde bulunmak için yükümlülük altına girmiş sayıldığı bilgisini yaratma yöneliminde olması gerekir. İkinci olarak, konuşan kişinin karşı tarafta yaratma yöneliminde olduğu bilgiyi, karşı tarafın kavraması sayesinde yaratma yöneliminde olması gerekir. Yani konuşan kişi söz verirken yükümlülük altına gireceği yönelimini sözcelediği cümlelerin kavranması yoluyla karşı tarafa iletmeye yönelmelidir. Üçüncü olarak da, konuşan kişinin söz

verirken sözcelediği cümlelerin anlamına ilişkin karşı tarafın bilgisine dayanarak sözcelediği cümlelerin kavranması yöneliminde olması gerekir (Searle, 2000: 137). Saydığımız bu üç adım tamamlandığında, kişi söz verme edimini gerçekleştirmek için temel koşulu yerine getirmiş sayılır.

Son koşul olan dokuzuncu koşula gelirsek, bu koşulla anlatılmak istenen şey şudur. Konuşan ve dinleyen açısından iki tarafın da kullandıkları dilin ve de lehçenin sahip olduğu anlam kuralları ancak yukarıdaki koşullar geçerli olduğunda, sözcelenen şeyin “doğru ve içten bir biçimde sözcelendiğini” (Searle, 2000: 138) söylüyorsa, sözcelenen şey bir söz verme sayılır. Bu koşulun eklenmesinin nedeni, iki tarafın da kullandığı dil ve lehçe açısından sözcelenen şeyin bir söz vermeye tekabül ettiğini, söz vermek için “kullanılan bir tümce olduğunu” (Searle, 2000: 138) göstermektir.

Bu son koşulla beraber söz verme ediminin hangi koşullar altında gerçekleştirileceği ortaya konmuş olmaktadır. Bundan sonra yapılacak şey, söz verme örneği üzerinden ulaşılan bu koşullardan edimsöz edimi oyununun kurallarını çıkarmaktır. Searle bu yolu izleyerek beş adet kurala ulaşır.

Bu kurallardan birincisini Searle “önerme içeriği kuralı” olarak adlandırır. Bu kural ikinci ve üçüncü koşullardan çıkarılmıştır (Searle, 2000: 140). Kural şunu söylemektedir: “Söz verme, ancak, sözcelenmesi konuşan kişi K’ya gelecek bir E edimini yükleyen bir tümce (ya da daha geniş bir söylem) bağlamında sözcelenir” (Searle, 2000: 140). Bu kural ile hedeflenen şey söz veren kişinin yapacağı eylemi dile dökmesi gerektiğini söylemektir. Söz veren kişi kendine gelecekte yapması gereken bir eylem yüklemeyen bir önerme ortaya atıyorsa bu önerme söz vermenin gereklerini yerine getirmemiş demektir.

İkinci kural şunu vazedir: Söz verme ancak söz verilen kişinin yapılacak eylemi kendisi yerine söz verenin yapmasını istemesi, söz verenin de aynı eylemin yapılmasını karşı tarafın kendisinden beklediğine inanmasını sonucunda gerçekleşir (Searle, 2000: 140). Üçüncü kural ise söz vermenin konuşan ve dinleyen açısından gelecekte yapılacak eylemi konuşanın normal koşullar altında yerine getireceği garanti değilse sözcelenebileceğini söyler (Searle, 2000: 140). Söz verme ancak iki taraf için de gelecekte yapılacak eylem açık bir şekilde kesinliğe sahip değilse dile getirilebilir bir

şeydir. Kişi zaten yapacağı kesin olan bir eylemi yerine getirmek için söz vermiş olmaz. Kısacası, söz vermede iki taraf için de belirsiz bir durum olmalıdır. Searle ikinci ve üçüncü kuralı hazırlayıcı koşullar olan dördüncü ve beşinci koşuldan türettiği için bunlara “hazırlayıcı kurallar” (Searle, 2000: 140) adını vermektedir.

Dördüncü kural altıncı koşuldan türeyen “içtenlik kuralı”dır (Searle, 2000: 140). Bu kurala göre söz verme ancak kişi söz vermesi sonucu yapması gereken eylemi yapma yöneliminde ise söze dökülebilir (Searle, 2000: 140). İçtenlik koşulunda olduğu gibi bu koşuldan türetilen kuralda da söz vermenin ancak sözü verilecek şey hakkında bir yönelime sahip olunması sonucunda gerçekleşebileceğine işaret edilmektedir. Konuşan kişinin vereceği söz sonucu yerine getirmesi gereken eylemi yapmak gibi bir yönelimi yoksa o kişinin sözcelediği şeyi söz verme olarak adlandıramayız. Görünüşte söz verme olarak görülebilecek sözcelem, konuşan kişinin taşıması gereken yönelimden mahrum olduğu için söz verme sayılmaz.

Son kural olan beşinci kural söz verme ediminin gerçekleşmesi için “temel kural”dır (Searle, 2000: 140). Bu kuralın ifade ettiği şey şudur: Söz vermenin dile getirilmesi demek konuşan kişinin gelecekte yapılacak bir eylemi üstlenmiş olması demektir (Searle, 2000: 140). Söz vererek insanlar herhangi bir eylemi yapacaklarını taahhüt etmiş olurlar. Bundan dolayı söz verecek kişi açısından bir şey yapmayı vaat etmeyen bir söz verme edimi düşünülemez.

Searle bu kuralların belirli bir düzen ile işlediğini söylemektedir. Ona göre “2-5 Kuralları ancak 1. Kural yerine getirilirse; 5. Kural ise 1. Kuraldan başka 2. ve 3. Kurallar yerine getirilmişse uygulanır” (Searle, 2000: 140). Bu uygulama şeklinin nedeni söz vermede öncelikli olarak konuşan kişinin yapacağı eylemi yükleneceği bir söz bütünü sarf etmesinin gerekmesidir. Kişi herhangi bir söz söylemeden karşı taraf için bir yükümlülük altına girse bile bu söz verme sayılmaz. İlk kuralın gerçekleşmesinden sonra diğer kurallar sıra ile izlenir. Buna ek olarak, konuşan kişinin söz vererek bir şey yapma yükümlülüğü altına girmiş sayılması için hem sözün dile getirilmesi hem de hazırlayıcı kuralların es geçilmemesi gerekir. Yani, söz vermenin geçerli olması için söz veren kişi belirli bir eylemi yerine getirme konusunda garanti sahibi olmamalı ve söz verilen kişinin de yapılacak eylemi karşı tarafın gerçekleştirmesini istemesi mevzu bahis olmalıdır.

Searle açısından söz verme edimi örneği üzerinden türetilen bu kurallar edimsöz edimi oyununun nasıl oynanması gerektiğini tayin eden kurallardır. Bu kurallar aracılığı ile biz bir söz vermenin başarılı bir şekilde yerine getirilip getirilmediğine karar verebiliriz. Mesela, yarın arkadaşımın evini ziyaret etme yöneliminde olmadığım halde ona geleceğime dair söz vermem içtenlik kuralını çiğnediği için tam bir söz verme sayılmaz. Benzer bir şekilde, söz verip yapmam gereken bir eylemi karşı tarafın yapmasını istiyorsam veya karşı tarafın bu eylemi yerine getirmemi istemediğine inanıyorsam verdiğim söz yine sallantıda olur. Bu tarz durumlarda söz verme başarılı sayılabilse bile kusurlu görülmektedir. Çünkü tam bir söz vermenin taşıdığı nitelikleri taşımamaktadır.

Searle'ün ortaya koyduğu söz edimleri kuramını edimsöz edimi oyununun nasıl oynandığını göstererek, bu oyunun hangi koşullar ve kurallara riayet edilerek oynandığını açıklayarak ele almaya çalıştık. Şimdi ise Searle'ün yaptığı edimsöz edimleri sınıflandırmasına geçebiliriz.

3.1.1.3. Searle'ün Edimsöz Edimleri Sınıflandırması

Searle edimsöz edimlerini birbirlerinden ayırmamızı sağlayacak “(en az) on iki boyut” olduğunu söylemektedir (Searle, 2011: 23). Bu on iki boyuttan Searle için en önemlileri ve sınıflandırmasını “onları merkeze alarak kuracağı” boyutlar ise ilk üç boyuttur (Searle, 2011: 26). Bu üç boyut ise şunlardır: Edimin (edim türünün) ereğindeki (ya da amacındaki) farklılıklar, söz ile dünya arasındaki uydurma doğrultusundaki farklılıklar ve dışı vurulan ruhsal durumdaki farklılıklar². Bu üç boyutun ne olduğunu açıklamaya çalışırsak şunları söyleyebiliriz: Searle “edimsöz türünün ereğine ya da amacına *edimsöz ereği*” (Searle, 2011: 23) demektedir. Bu terim ile edimsöz edimlerinin taşıdığı amaca dikkat çekilmek istenmektedir. Örneğin birisine teşekkür ettiğimizde

² Edimsöz edimlerini birbirinden ayırmamızı sağlayacak diğer boyutlar ise şunlardır: “‘Edimsöz ereğinin sunuluş gücü ya da şiddetindeki farklılıklar’; ‘Konuşan ve dinleyen kişilerin sözcelemin edimsöz gücüyle bağlantılı konumları ya da görevlerindeki farklılıklar’; ‘Sözcelemin konuşan ve dinleyenin yararıyla ilişkisindeki farklılıklar’; ‘Sözcelemin, söylemin geri kalanıyla ilişkisindeki farklılıklar’; ‘Edimsöz gücü belirtme araçlarının önerme içeriğinde yarattıkları farklılıklar’; ‘Her zaman söz edimi olması gereken edimler ile söz edimi olarak yerine getirilebilmekle birlikte öyle getirilmesi zorunlu olmayan edimler arasındaki farklar’; ‘Yerine getirilmesi için birtakım dil-dışı kurumlar gerektiren edimler ile gerektirmeyen edimler arasındaki farklılıklar’; ‘Kendisine karşılık gelen edimsöz fiilinin edimsel kullanımı olduğu edimler ile böyle olmayan edimler arasındaki farklılıklar’; ‘Edimsöz ediminin yerine getirilme üslubundaki farklılıklar’”. Searle yukarıda saydığımız üç boyutu merkeze alarak yaptığı sınıflamada diğer boyutların -“yetki sahibi kişinin rolü, söylem bağıntıları vb.”- “kendi ait oldukları yere yerleşeceklerini” söylemektedir, bkz: Searle, J.R. (2011). *Söylemek ve Anlatmaya Çalışmak*, R. Levent Aysever (Çev.), Bilgesu, Ankara, ss. 28-34.

sözcelediğimiz edimsözün amacı memnuniyetimizi belirtmekken, rica ettiğimizde karşımızdakine bir şey yaptırmayı amaçlarız. Edimsöz edimleri de amaçladıkları şey açısından birbirlerinden farklılaşmaktadırlar. Söz ile dünya arasındaki uydurma doğrultusundaki farklılıklar ile kastedilen şey de edimsöz edimlerinin sözü dünyaya mı yoksa dünyayı söze mi uydurdıklarıdır. Mesela, betimleme yaparken dünyayı söze uydururuz ama bir emir verdiğimizde veya ricada bulunduğumuzda sözü dünyaya uydurmuş oluruz (Searle, 2011: 24-25). Dışa vurulan ruhsal durumlar söz konusu olduğunda da edimsöz edimlerini birbirlerinden ayırmak mümkündür. Farklı edimsöz edimleri farklı ruhsal durumların ifade edilmesini sağlar. Bir konuda kesinlemede bulunmak ile birine söz vermek örneklerine bakarsak bu durum açık bir şekilde görülebilir. Söz vermede dışa vurulan ruhsal durum karşı taraf için bir şey yapma niyetidir; kesinleme yaptığımızda ise belli bir durum hakkındaki inancımızı dışa vurmaktır (Searle, 2011: 25).

Searle’e göre bu üç boyut merkezde olmak üzere edimsöz edimlerine bakıldığında bunların beş gruba ayrıldığını söyleyebiliriz: kesinleyiciler, yönelticiler, sorumluluk-yükleyiciler, dışavurucular ve beyanlar.

Kesinleyiciler söz konusu olduğunda karşımıza çıkan şey edimsöz ereğinin konuşan kişiye “dile getirdiği önermenin doğruluğu konusunda bir sorumluluk” (Searle, 2011: 34) yüklemesidir. Kişi sözcelediği önerme sonucunda bu önermenin doğru olup olmadığını kanıtlamak zorundadır. Kesinleyici dile getirildiğinde kişi herhangi bir konudaki inancını dışa vurmuş olur ve buna ek olarak uydurma doğrultusu dünyadan-söze doğrudur (Searle, 2011: 35). Yani bu üç boyut açısından kesinleyicilere baktığımızda doğru olup olmama açısından değerlendirilebilecek, dünyaya dair bir tespitte bulunulduğunu ve bu tespitin belirli bir inanç durumunu açığa çıkardığını söyleyebiliriz. Kesinleyicilerin nasıl tespit edilebileceğine baktığımızda karşımıza kolay bir yol çıkmaktadır. Bu yol da ele aldığımız şeyin kesinleyici olup olmadığını onun – başka şeylerin de yanı sıra– doğru veya yanlış olarak nitelenebilmesine bakarak anlamaktır (Searle, 2011: 36). Örneğin sonuç çıkarmak, çıkarımda bulunmak kesinleyicilere örnek olarak verilebilir. Bu iki edimsöz ediminin de doğru veya yanlış olarak nitelenebileceği açıktır. Ayrıca belirli bir inancı dışa vurdukları gibi dünyayı söze uydurma doğrultusuna sahiptirler.

İkinci grup olan yönelticilerin edimsöz ereği “konuşan kişinin dinleyen kişiye bir şey yaptırma girişimidir” (Searle, 2011: 36). Başka bir deyişle, konuşan kişi dinleyeni bir şey yapmaya yöneltir. Bu grubun uydurma doğrultusu kesinleyicilerden farklı olarak “sözden-dünyaya doğrudur” (Searle, 2011: 36). Yani bir cümle sözceleyerek yapılmak istenen şeyin yerine getirilmesi, dünyada yaptırılması amaçlanmaktadır. Buradan da anlayabileceğimiz gibi dışa vurulan ruhsal durum istektir (Searle, 2011: 36). Emretmeyi yönelticilere tipik bir örnek olarak verebiliriz. Birine bir şey emrettiğimizde onun gelecekte bir şey yapması isteğiyle, söylediğimiz şeyi dünyaya uydurmasını bekleriz. Buna benzer olarak “*rica etmek, buyurmak, dua etmek, temenni etmek, (yapmaya davet etmek)*” gibi edimler de Searle tarafından yönelticilere örnek verilmiştir (Searle, 2011: 36).

Sorumluluk-yükleyicilerin edimsöz ereği, konuşan kişinin gelecekte yapması gereken bir eylemin sorumluluğunu üstlenmesini sağlamaktır (Searle, 2011: 37). Bu grubun “uydurma doğrultusu sözden-dünyaya doğrudur; ayrıca dışa vurulan ruhsal durum da niyettir (Searle, 2011: 37). Sorumluluk-yükleyiciler söz konusu olduğunda elimizde belirli bir niyetin açığa vurulması ve bu niyetle bağlantılı olarak belirli bir eylemin gerçekleştirilme sorumluluğunun yüklenilmesi vardır. Söz vermeler sorumluluk-yükleyicilere verilebilecek en iyi örneklerden biridir. Söz veren kişi belirli bir niyet sahibi olarak belirli bir eylemde bulunmayı amaçlar. Bu eylem sonucunda da söz dünyaya uydurulur. Yani verilen söz neticesinde kişi dile getirdiği eylemi yapmaya girişir.

Bir diğer grup dışa vuruculardır. Bu grubun edimsöz ereği, “önerme içeriğinde belirtilen durumla ilgili olarak” (Searle, 2011: 37-38) belirli bir ruhsal durumu dışa vurmaktır. Dışa vurucular şimdiye kadar saydığımız gruptan farklı olarak herhangi bir uydurma doğrultusuna sahip değildir. Bunun nedeni dışa vurucular olarak kabul edilen edimlerde söylenilen şeyin doğru varsayılmasıdır (Searle, 2011: 38). Örneğin teşekkür etmek veya tebrik etmeyi ele aldığımızda bu iki edimsöz edimde de emretmek veya söz vermekte olduğu gibi dünyayı söze uydurmak ya da sözü dünyaya uydurmak gibi bir şey yoktur. Teşekkür ettiğimde karşı tarafa bir şey yaptırmaya çalışmam veya bir şey yapma sorumluluğunu üstlenmiş olmam. Sadece durumla ilgili duygularımı ifade etmiş

olurum. Ettiğim teşekkür samimi-yetsiz bile olsa bunlar benim belirli duyguları belirli bir tarzda dışa vurduğum gerçeğini değiştirmez.

Searle'ün edimsöz edimleri sınıflamasının son üyesi beyanlardır. Bu sınıfın “tanımlayıcı özelliği, önerme içeriği ile gerçeklik arasında bir karşılıklılık” (Searle, 2011: 41) yaratmasıdır. Beyanların edimsöz ereği bu tanımlayıcı özellikten yola çıkılarak belirli bir sözcelem aracılığı ile dünyada yeni bir durum oluşturmak olarak ifade edilebilir. Nitekim Searle'ün verdiği başkan atamak, savaş ilan etmek, aday göstermek gibi örneklere baktığımızda durum budur (Searle, 2011: 41). Beyanda bulunmanın sahip olduğu bu özelliğin nedeni, beyanların dil-dışı kurumları gerektirmesi, konuşan ve dinleyen kişilerin de bu kurumlarda bir yere sahip olmasıdır (Searle, 2011: 42-43). Savaş ilan etme örneğine bakarsak, birinin savaş ilan etmesi için buna uygun bir pozisyonda bulunması ve savaş ilan edeceği kişilerin de politik olarak onunla benzer konumlarda bulunması gereklidir. Belirli bir siyasal organizasyonun tarafları olmayan kişiler savaş ilan edemezler. Savaş ilan edilerek dünyada yeni bir durum oluşturulur ve bu oluşturulan yeni durumda, sözün dünyaya uyduğu ayrıca dünyanın da söze uyduğu görölmektedir. Bundan dolayı bu beyanların uydurma doğrultuları çift taraflı çalışır (Searle, 2011: 43). Beyanların dışa vurduğu belirli bir duygu durumu yoktur diyebiliriz (Searle, 2011: 43). Yine savaş ilan etme örneğinden gidersek, bir ülkeye savaş ilan etmekle o ülkenin topraklarını işgal etmek istenebilir ya da savaş ilan etmenin altında o ülkeyi cezalandırmak niyeti yatabilir. Çeşitli duygu durumlarının ve tutumların bir arada dışa vurulması beyanlar açısından dışa vurulan duygu durumunun kesinleyiciler veya yönelticilerde olduğu gibi belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Kısacası, beyanları edimsöz edimlerinin diğer sınıflarından ayıran en önemli şeyin bu gruba dahil edimlerin “dili dünyayla eşleştirme çabası” olduğunu söyleyebiliriz (Searle, 2011: 43).

3.1.2. Searle'ün Austin'in Söz Edimleri Kuramı Hakkındaki Eleştirileri ve Değerlendirme

Searle kendi ortaya koyduğu söz edimleri kuramı ile Austin'in kuramına bir alternatif sunmuştur diyebiliriz. Sunduğu bu alternatifte Austin'in kuramı Searle için bir zemin oluşturduğu kadar yaptığı bazı eleştirilerin de hedefi olmuştur (Altınörs, 2015: 244). Searle'ün yaptığı eleştiriler üç noktada toplanmaktadır. Birinci olarak, Searle Austin'in yaptığı düzsöz edimi-edimsöz edimi ayırımına katılmamaktadır. İkinci olarak, Austin'in

yaptığı edimsöz edimleri sınıflandırmasını belirli noktalarda zayıf bulmaktadır. Son olarak da herhangi bir söz edimi başarılı olsa bile kusurlu olabileceğinden Austin'in yaptığı “yerinde” olan ve olmayan söz edimleri ayrımının tam anlamıyla geçerli olduğunu düşünmemektedir (Altınörs, 2015: 244-245).

Austin'in yaptığı düzsöz edimi-edimsöz edimi ayrımı ikinci bölümde anlatmaya çalıştığımız gibi bütüncül söz ediminden yapılan bir soyutlamaya dayanmaktadır. Düzsöz edimi bu açıdan bütüncül söz ediminden yapılan bir çıkarımdır. Seslendirme edimi, yani bir cümleyi sözcelemek; dillendirme edimi, yani bir cümleyi o cümlemin kurulduğu dilin dilbilgisi kurallarına göre sözcelemek ve anlamlandırma edimi, yani bir cümleyi belirli bir işlem ve gönderge ile sözcelemekten oluşan düzsöz edimi aslında herhangi bir söz ediminde bulunulduğunda yapılan şeylerdir. Bu üç şey de soyutlama olarak görülmektedir. Anlamlandırma edimi ile edimsöz edimi bu kategorizasyona göre karşı karşıya getirilmiştir. Yani anlamlandırma edimi sonucu sözcelenen bir cümlede edimsöz ediminde bulunulmadığı bu şemaya göre söylenmektedir. Edimsöz ediminden farklı olarak anlamlandırma edimi herhangi bir güce sahip değildir. Fakat Searle'e göre herhangi bir cümlemin güçten yoksun (*force-neutral*) olması düşünülemez (Searle, 1968: 412-413). Her cümle belirli bir işlem ve gönderge ile sözcelendiği gibi edimsöz ediminin yerine getirilmesini sağlayan bir güce de sahiptir. Mesela, birine kendi durumumuzu bildirdiğimiz bir cümle sözcelediğimizde bile aslında o cümle ile bir edimsöz edimi yerine getirmiş oluruz. Benim “Bugün kendimi kötü hissediyorum” gibi bir cümle kurduğum düşünüldüğünde, ilk bakışta bu cümlemin benim o günkü durumumu anlatan bir cümle olduğu söylenebilir. Fakat bu cümle aracılığıyla ben aslında içinde bulunduğum durumu bildirmiş olmaktayım. Bildirmek de hem Austin'e hem de Searle'e göre bir edimsöz ediminde bulunmaktır. Bundan dolayı, herhangi bir cümle sözcelediğimde güçten yoksun bir anlamlandırma ediminden ziyade edimsöz ediminde bulunurum. Bulunduğum edimsöz edimi söz verme ya da bahse girme gibi açık bir edimsöz ediminde bulunmak olmasa da güçten yoksun değildir. Searle'ün dediği gibi dili konuşmak oluşturuca kurallara göre edimsöz edimlerinde bulunmaksa az veya çok her cümle o dilin kurallarına göre sözcelendiğinde bir edimsöz ediminde bulunulmuş olur. Searle, Austin'in bütüncül söz ediminden yaptığı soyutlama sonucu çıkardığı üçlü şemaya karşı çıkarak anlamlandırma ediminin bu şemada bir yeri olmadığını söylemektedir (Searle, 1968: 414).

Searle’ün yaptığı ikinci eleştiriye gelirse, ona göre Austin’in edimsöz edimleri sınıflandırması bazı zayıflıklara sahiptir. Bunu en önemli nedeni Austin’in yaptığı sınıflandırmanın “dayandığı açık ya da tutarlı hiçbir ilkenin” (Searle, 2011: 31) olmamasıdır. Searle’ün yaptığı sınıflandırmayı açıklarken onun edimsöz edimlerini üç şeyi, yani edimsöz ereğini, uydurma doğrultusunu ve dışa vurulan ruhsal durumu merkeze alarak sınıflandırdığını söylemiştik. Austin’de buna benzer ilkelerden yola çıkılarak yapılmış bir sınıflandırma bulunmamaktadır. Austin’in yaptığı şey daha çok “birinci tekil kişi şimdiki zaman kipi etken çatı”sını bir “sınama aracı” olarak kullanıp “özgür bir ruhla (...) bir fiil listesi elde etmektir” (Austin, 2009: 162). Fiil listesinden yola çıkılarak yapılan bir sınıflandırma da edimsöz fiilleri ile edimsöz edimlerini birbirine karıştırmaya yol açar. Searle bu tarz bir karışıklığın önüne geçmek için şunları söylemektedir: “Edimsözler tek tek dillerin değil, dilin bir parçasıdır. Edimsöz fiilleri ise bir belirli dilin parçasıdır.” (Searle, 2011: 22).

Bu açıdan bakıldığında, Austin’in yaptığı sınıflandırma sözlükten hareket ederek belirli ilkelere ulaşma çabası olarak görülebilir. Benzetme yapmak gerekirse Austin suçludan delillere ulaşılacak bir yolu tercih etmektedir. Oysa yapılması gereken şey tam tersidir. Delillerden suçluya ulaşarak suçu ortaya çıkarmak daha sağlam bir yoldur. Gündelik dilde kullanılan fiillerden hareket ederek yapılan bir sınıflandırma dili kullanırken nasıl bir yol izlediğimizin de açık hale gelememesine neden olur. Çünkü belirli bir ilkeden veya ilkeler bütününden hareket ederek dilin kendisini nasıl kullandığımızı o ilkelere dayandırarak açıklayabiliriz. Searle ilkelerden hareket ederek yaptığı sınıflandırması sonucunda “dille yaptığımız şeylerin sayısının sınırlı olduğunu” (Searle, 2011: 57) ortaya koyabilmiştir. Searle’ün çalışmasında dil ile ne yapabildiğimize dair çizilen çerçeve daha açık ve seçik bir biçimde kendini gösterebilmektedir.

Austin’in edimsöz edimleri yerine edimsöz fiilleri listesi yapmasının nedeni dili gündelik kullanımlara dikkat kesilerek anlayabileceğimiz görüşüne sahip olmasıdır. Bu görüşten hareket ederek edimsöz edimlerini belirli bir dilin bir parçası saymış ve onları o dilin kendisinden çıkarmaya çalışmıştır. Fakat edimsöz edimleri belirli bir kural dizgesi sonucu yerine getirilen şeylerdir. Kuralları ortaya koymadan edimsöz edimlerinin ne olduğu anlamaya çalışmak futbol kurallarını bilmeden sadece izleyerek futbolu açıklamaya çabalamakla eş değerdir. Burada anlatmaya çalıştığımız şey dilin

altta yatan belirli kural dizgelerinden hareket edilerek anlaşılabilmesi değildir. Ayrıca dilin kullanımının belirli kurallara dayandığını söylemek gündelik dilin aldatıcı olduğunu söylemek ile aynı kapıya çıkmaz. Birincisi ile anlatılmak istenen şey kullanımların belirli kurallar aracılığı ile işlediğini söylemek iken ikincisi tamamıyla gündelik kullanımın bir veri olarak alınamayacağını söylemektir. Yani gündelik dilin bizi dilin kendisinin ne olduğunu anlamaktan uzak tuttuğunu savunuyor değiliz. Gündelik dildeki kullanımlar tabii ki dilin kendisini anlamamız açısından bize yardımcı olabilir. Fakat gündelik dili yegâne rehber olarak almak dilin kendisinin hangi kurallar aracılığı ile işlerlik kazandığını görmezden gelmeye yol açabilir.

Searle’ün eleştirilerinin değindiği üçüncü nokta, bir edimsöz ediminin kusurlu olsa da başarılı sayılabileceğidir. Austin ortaya koyduğu altı şartla bir edimsöz ediminin hangi durumlarda yerinde olan ve olmayan söz edimleri olarak nitelenebileceğini tespit etmiştir. Austin’in açısından yerinde olan bir edimsöz edimi isabetli, olmayan ise isabetsizdir. Başarılı bir edimsöz edimde bulunmak, Austin için, saydığı altı koşulun da yerine gelmesi demektir. İkinci bölümde de anlattığımız gibi ilk dört koşul yerine gelmezse edim “karavana” olarak isimlendirilmekte, son iki koşul yerine gelmezse de “suiistimal” adını almaktadır. Fakat iki durumda da edimin kendisi başarılı sayılmamaktadır. Searle ise kendi ortaya koyduğu kurallara dayanarak bazı edimsöz edimlerinin kusurlu olsa da başarılı sayılabileceğini savunmaktadır. Örneğin, söz vermelerde Austin’e göre kişi içtenliksiz bir biçimde söz verdiğinde son iki koşulu çiğnemiş olur. Bu söz vermenin suiistimal olarak nitelenmesi ve başarısız sayılması için yeterlidir. Fakat Searle açısından kişi içtenliksiz bir biçimde söz verse bile çiğnediği şey sadece içtenlik koşulu ve ondan türeyen içtenlik kuralıdır. Konuşan kişi gelecekte yapma yöneliminde olmadığı bir şey için içtenliksiz bir biçimde söz vermiş olur. Temel kural ve söz verme için olmazsa olmaz sayılan dördüncü ve beşinci koşullardan (Searle, 2000: 136) türeyen hazırlayıcı kurallar çiğnenmediği için söz verme kusurlu olsa da başarılı bir biçimde yerine getirilmiş sayılır.

Kanaatimizce, Searle Austin’e yönelttiği üç eleştiride de haklı görünmektedir. Onun bu eleştirileri yöneltmesini sağlayan temel etken daha önce de değindiğimiz gibi dili konuşmanın oluşturu kurallara göre davranmak olduğunu söylemesidir. Oluşturu kural tanımından yola çıkarak yaptığı değerlendirme Searle açısından daha derli toplu

bir söz edimleri kuramının geliştirilmesine neden olmuştur. Edimsöz edimlerinde bulunmanın belirli kurallara bağlanması, edimsöz edimleri sınıflandırmasının belirli ilkelerden hareket edilerek yapılması Austin'in ortaya koyduğu kuramda gördüğümüz bir şey değildir.

Austin belirli kurallara vurgu yapmaktan ziyade gündelik dildeki kullanımlarımızın nasıl farklı şekillerde olduğundan yola çıkarak genel bir söz edimleri kuramı ortaya koymaya çalışmıştır. Bu açıdan edimsel-saptayıcı ayrımından hareketle başladığı açıklamalarına bu ayrımın ortadan kalktığı genel bir kuram ile son vermiştir. Ortaya koyduğu kuramda Austin saptayıcı olarak görülebilecek ifadelerin de aslında edimsel olduğunu göstermiş, edimsel sözcelemlerin hangi koşullarda başarılı sayılabileceğine dair koşulları ortaya koymuş ve edimsöz edimleri sınıflandırmasına gitmiştir. Fakat yaptığı tüm bu işlerde bir hareket noktasından ilerleme tutumundan ziyade belirli bir bakış açısı hâkimdir. Bu bakış açısına rengini veren, betimleyici yanılı olarak tarif ettiği şeye karşı çıkmak olmuştur.

Betimleyici yanılıya yaptığı vurgu Austin'in kendinden önce yapılan dil felsefesine getirdiği haklı bir eleştiridir. Bütüncül bir şekilde bakıldığında da edimsel sözcelemlerin dildeki önemine dikkat çekmesi dil felsefesine onun kattığı bir yeniliktir. Bu yenilik sayesinde dilsel kullanımlarımızı farklı bir açıdan değerlendirilebilme fırsatı doğmuştur. Fakat dili konuşmanın Searle'de olduğu gibi belirli kurallar çerçevesinde açıklanmaması Austin'in ortaya koyduğu kuramla genel bir değerlendirmeye ulaşamadığını göstermektedir. Çünkü söz edimleri kuramı ile amaçlanan şey dildeki bazı edimsel ifadelerin ne şekillerde kullanıldığını anlamaktan ziyade edimsel-saptayıcı ayrımı çöktükten sonra ulaşılan noktada edimselliğin dil ile nasıl bir ilişkisi olduğunu açıklamaktır.

Austin tam da bu noktada eksik bir resim ortaya koymaktadır. Onun yaptığı belirli şartları haiz edimsel ifadelerin yerinde olup olmadığını belirlemekten ve hangi fillerin hangi edimsöz gücü sınıfına girdiğini göstermekten ibarettir. Dilin edimsellik açısından ne şekilde tanımlanabileceği sorusuna ulaşmak söz edimleri kuramının dili açıklayacak genel bir çerçeve haline geldiğinin göstergesidir. Searle bu noktada Austin'e göre daha tatminkâr bir çerçeve sunmayı başarmıştır diyebiliriz. Onun değerlendirmesi sonucunda

Austin'in kuramındaki belirli zayıflıkların saptanmasına ek olarak söz edimlerinin dil açısından nereye oturduğu daha net anlaşılmaktadır.

Daha açık ve sistematik bir kuram ortaya koyması Searle'ün Austin karşısındaki avantajı olarak görülebilir. Fakat Austin'in en başından itibaren gündelik kullanımların belirli bir çetelesini tutmak istediğini söyleyebiliriz. Bu açıdan Searle'ün eleştirilerini haklı görsek bile bu Austin'in ortaya koyduğu düşüncelerin önemini azaltmaz. İkisi arasındaki farklılık, yani dili konuşmaya dair bir tanımdan hareket ederek ele almak ve kullanımlardan hareket ederek bir açıklamaya varmak, daha çok felsefi problemleri çözerken kullanılan yöntemlerin farklılığıdır. Bu bölümün başında Searle'ün dilci felsefe tanımının gündelik dil felsefesine yakın bir yerde durduğunu söylemiştik. Bu yakınlık sabit olmakla birlikte Searle kendi yaklaşımını edimsöz edimlerini yöneten kuralları ortaya koymaya çalışarak belirginleştirmiştir. Başka bir ifadeyle, Searle dilci felsefe hakkında yaptığı tanımla Austin çizgisini takip ettiğini göstermekle birlikte kurallara yaptığı vurgu sonucunda kendi farkını ortaya koymuştur.

Searle'ün ortaya koyduğu farkı Austin cephesinden değerlendirdiğimizde ise karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır: Gündelik dildeki kullanımları belirli bir kurallar dizgesine dayandırarak açıklamaya çalışmak. Austin'in burada itiraz edebileceği nokta dilsel kullanımlarımızın hangi amaçla bir kurallar dizgesine bağlanabileceğidir. Konuştuğumuz gündelik dil kendine has kuralları olan bir yapıya sahiptir. Biz de bu dili konuşanlar olarak bu kuralları farkında olmasak bile kullanmaktayız. Bu nedenle belirli bir kural dizgesini ortaya çıkarmaya çalışmak fazlalık olarak görülebilir. Bu bakışa göre, kuralları ortaya çıkarıp, bu kurallardan hareketle bir kuram ortaya koymaya çalışmaktansa kurallarını bir şekilde uyguladığımız dilin kullanımlarına daha çok mesai harcamak daha elverişli bir tercihtir. Böylece gündelik dile harcadığımız enerji ve süre artacak, felsefi problemlerin çözümüne ulaşmada daha avantajlı bir duruma gelinebilecektir. Austin'in böcekbilimcilerin yaptığı sınıflandırmanın benzerini dilsel ifadeler için de yapabileceğimizi söylemesi, onun kuralların araştırılmasından çok kullanımlara dikkat kesilmemiz gerektiğine işaret etmek istemesindendir. Çünkü kullanımlara dikkat etmek aynı zamanda kuralları da daha iyi fark etmemizi sağlayacaktır.

Bir önceki paragrafta söylediklerimize bakıldığında Austin ve Searle arasında keskin bir zıtlık varmış gibi görünmektedir. Biri kuralların dili konuşmadaki önemine vurgu yaparken, diğeri bu vurguyu görmezden geliyor gibidir. Fakat amaçladığımız şey iki filozof arasındaki farklılığı göstermektir. Ortada olan şey bir zıtlıktan ziyade meşrep farklılığıdır. Birisi kuralların dili konuşmadaki önemine vurgu yaparak dilsel kullanımlara yaklaşmayı seçerken, diğeri kullanımların bize sunacağı çerçevenin kendi içinde bize kuralları da vereceğini söylemektedir. Ortak nokta olan dilsel kullanımlara dikkat kesilme iki filozofun da temel hareket noktasıdır.

Sonuç olarak, şunu söyleyebiliriz ki Searle'ün eleştirilerini haklı görmekle beraber, Austin'in kuramını modası geçmiş bir kuram olarak görmek hatalı olabilir. Çünkü Searle'ün yaptığı şey, Austin'in açtığı zeminde bir kuram geliştirmektir. Bu ise zeminin değişmediğini, yapılan şeyin sadece mevcut çözümlemelere bir çekidüzen vermek olduğunu bize anlatmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışma boyunca John L. Austin'in söz edimleri kuramını anlamaya ve yorumlamaya çalıştık. Bu minvalde Austin öncesi analitik felsefeden başlayarak, çalışmamızı Searle'ün söz edimleri kuramı ve Austin eleştirisi ile nihayetlendirdik. Analitik felsefenin kurucu figürlerinden başlanmamızın nedeni Austin'in nasıl bir felsefi atmosfer içinde kendi kuramını ortaya çıkardığını göstermeye çalışmaktır. Searle'den bahsetmemizin nedeni ise Austin sonrasında söz edimleri kuramının hangi yönlerde geliştirildiğini konu etmektir.

Birinci bölümün başlığında geçen "betimleyici yanılğı" tabiri, daha önce de değindiğimiz gibi, Austin'in kuramını anlamakta önemli bir yer işgal etmektedir. Bu tabir ile Austin kendinden önceki felsefi geleneğin nerede yanlışla düştüğünü göstermiş ve kendine hareket noktası olarak burayı seçmiştir. Yani söz edimleri kuramı betimleyici yanılğı yüzünden dildeki belirli ifadelerin göz ardı edilmesi durumuna bir itirazı içermektedir. Bundan dolayı bu kuramın analitik felsefe içindeki yeri, çok büyük olmasa da önemlidir.

Hikâyenin en başına, Frege'nin yaptığı anlam ve gönderim arasındaki ayrıma dönersek, bu ayrım dil felsefesi ve bütün bir analitik felsefe geleneği açısından başlama vuruşunun yapıldığı momenttir. Bu ayrımdan hareketle Frege bazı dilsel ifadelerin daha iyi bir şekilde anlaşılmasını sağlamıştır diyebiliriz. Çünkü Frege'den bahsettiğimiz bölümde söylediğimiz gibi, onun getirdiği ayrım, $a=b$ gibi matematiksel bir ifadenin gönderim açısından aynı fakat anlam açısından iki farklı şeye tekabül etmesi olgusunun yanında, dilsel olarak birbirine eşitlediğimiz ifadelerin çözümlemesini de getirmiştir. Frege'nin ünlü örneğinde olduğu gibi Sabah Yıldızı ve Akşam Yıldızı aslında aynı nesneye gönderim yapmakla birlikte farklı anlamlara sahip iki ifadedir. Birbirlerinin yerine geçebilseler bile, bu anlam farkı cümledeki anlamın farklılaşmasına yol açmaktadır.

Geliştirdiği sembolik mantıkla dilsel ifadelerin çözümlemesini de sunan Frege'ye göre düşüncenin ifadesi dil aracılığı ile olur. Düşünce fikirden farklı olarak kimsenin malı değildir. Ortaklaşa sahip olunan bir şey olan düşünce kendini dilde açığa vurduğundan dilin çözümlenmesi düşüncenin de ne olduğunun anlaşılmasına giden yolu açar. Anlam ve gönderim arasında yapılan ayrımın bir diğer sonucu da gündelik dildeki ifadelerin

aldatıcı olduğunun gösterilmesidir. Aynı gönderime fakat farklı anlamlara sahip ifadelerin birbirine karıştırılması bu anlamların ifade ettiği düşüncelerin de karıştırılmasına neden olmaktadır. Böylece Frege'nin yaptığı çözümleme sonuç olarak düşüncenin dikkatli ve titiz bir biçimde dilin çözümlenmesi aracılığı ile elde edilmesine odaklanmıştır denebilir. Buraya kadarında betimleyici yanlışının Frege'nin ortaya koyduğu düşüncelerle bir bağlantısını bulmak zor görünmektedir. Fakat Frege'nin düşüncenin kendisini dilde yargı olarak ortaya koyduğunu söylemesi ve yargının özne ve yüklemden oluşan, bir doymuş bir de doymamış iki ögeden kurulduğunu eklemesi, bağlantı kurmamız için gerekli şeyi bize vermektedir. Düşünce bizim üretimimiz olmadığı, kavranabilir olduğu ve kendini yargı formunda dilde gösterdiği için ancak bir betimleme şeklinde ortaya çıkabilir. Diğer bir deyişle, düşüncenin dilde ifadesi bildirimsel önerme formunda olmaktadır. Bundan dolayı dilde ifade edilen düşünceler doğru-yanlış boyutunda değerlendirilirler. Kendi fikirlerimiz ise bizim malımız olduğu için dilsel olarak ifade edilseler bile az önce söylediğimiz değerlendirme boyutuna dahil değildirler. Buradan çıkacak sonuç, dilsel çözümlemenin konusunu sadece düşüncenin dilsel ifadesi olan bildirimlerin –Austin'in deyimiyle saptayıcıların– oluşturabileceğidir. Edimsel sözcelemeler Frege açısından bakıldığında dilsel çözümlemenin konusu değildir.

Frege'nin anlam ve gönderim arasında yaptığı ayrım da betimleyici yanlışla yol açıyor görünmektedir. Anlam ile düşüncenin, doğruluk değerleri ile gönderimin arasında kurulan yakınlık, anlamlı ifadelerin sadece doğru veya yanlış olabileceklerini işaret etmektedir. Düşüncenin bildirimsel önerme formunda bir anlam taşıyacak olması ve bunun ancak gönderimi üzerinden değerlendirilmesi dilsel ifadelerin betimlemeler olarak alındığını ve doğruluk değerleriyle test edildiğini göstermektedir.

Russell'ın betimlemeler kuramı Frege'nin ortaya koyduğu düşüncelerden kimi noktalarda farklılık arz etmekle beraber onun attığı adımların izlenmesi olarak görülebilir. Russell'ın bilgi edinme yollarına dair yaptığı ayrım onun kuramının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Russell'a göre doğrudan tanışıklık yoluyla ya da betimleme yoluyla bilgi ediniriz. Dış dünyaya dair bilgimizin betimleme yolu ile elde edildiğini söyleyen Russell'a göre bu bilgi betimleme formunda dilde ifade edilir.

Bundan dolayı dış dünyaya hakkındaki bilginin çözümlemesi de betimlemelerin çözümlemesini gerektirmektedir.

Russell ortaya koyduğu betimlemeler kuramı ile belirli ve belirsiz betimlemeler arasında bir ayrım yapar. Belirli betimlemenin formu “şöyle ve şöyle” şeklindedir; belirsiz betimleme ise “bir şöyle ve şöyle” formunda dile getirilir. Bu iki forma sahip betimlemelerin önermeler içinde bulunması ve bunların önermelerin anlamına katkı sağlayan öğeler olması onların çözümlemesi gerekliliğini dayatmaktadır. Bunun için betimlemeler eğer dilsel çözümlemenin konusu yapılmaz ise önermelerin anlaşılmasında eksik bir nokta kalmaktadır.

Russell betimlemeler kuramını ortaya koyarak belli sonuçlara ulaşmıştır. Bu sonuçların en önemlisi gramatikal sentaks ve mantıksal form arasındaki farklılığa işaret etmesidir. Başka bir deyişle, betimlemeler kuramı sayesinde aynı gramatikal sentaksa sahip cümlelerin farklı mantıksal forma sahip olduğu görülebilmektedir. Birinci bölümde verdiğimiz örnekte görüldüğü gibi, birbirinin yerine geçebilecek iki ifade olan “İsmet İnönü” ve “ Türkiye Cumhuriyeti’nin ikinci cumhurbaşkanı” farklı mantıksal formlar üzerinden değerlendirilmesi gereken önermelere neden olmaktadır. Bu sebeple, bu iki ifadeyi barındıran iki ayrı önerme aynı anlama sahipmiş gibi görünse bile değerlendirme boyutunda farklılaşmaktadır.

Russell’ın Frege ile ortak noktası ikisinin de dildeki ifadeler söz konusu olduğunda önermesel formda olanları ele almalarıdır. Benzer bir deyişle, ikisi için de dilsel çözümlemenin konusu olan şeyler bildirimsel önermelerdir. Ayrıca, hem düşüncenin dildeki ifadesi olan yargı, hem betimlemelerin içinde bulunduğu önermeler doğruluk değerleri ile test edilebilir şeylerdir. Bu açıdan bakıldığında Russell’ın da betimleyici yanlış tabiri ile ifade edilen şeyi yapmış olduğu görülmektedir. O da dildeki değerlendirilmeye değer ifadelerin betimlemeleri barındıran önermeler olduğunu düşünmektedir. Betimlemelerin çözümlemeye tabi tutulmasıyla gramatikal sentaksın aldatıcılığının ve gündelik dilin tuzaklarının giderilebileceğine işaret etmektedir. Russell da yaptığı betimleme yoluyla bilgi ve doğrudan tanışıklık yoluyla bilgi ayrımıyla Frege’nin düşünce-fikir ayrımına benzer bir ayrıma gitmektedir. Yaptığı ayrımda betimleme yoluyla elde edilen bilgiyi daha önemli ve dilsel çözümlemeye değer görmesi ile Frege’nin düşünceye verdiği önemi anımsatmaktadır.

Wittgenstein'ın *Tractatus* eserine geldiğimizde karşımıza çıkan tablo bize ana hatlarıyla şunu söylemektedir: Dil ve dünya arasında mantıksal açıdan bir örtüşme vardır. İkisinin sahip olduğu ortak mantıksal yapı sayesinde biz dünyaya dair şeyleri ifade edebiliriz. Eğer bu mantıksal yapı olmasaydı bizim dili kullanmamız söz konusu olmazdı. Dil, dünya ve dili kullanan kişiden oluşan üçlü bir yapının kurulduğunu gördüğümüz *Tractatus*'ta dili kullanan kişinin dünyadaki olguları dil aracılığı ile betimleyebileceği görüşü ortaya konmuştur. Bu betimlemeyi dil ve dünyanın ortak mantıksal yapısı işlevsel hale getirir. Doğrudan bu mantıksal yapıya ulaşamayacağını söyleyen Wittgenstein dildeki temel cümlelere ulaşarak bu cümlelerin nasıl bir şekilde geliştiğinin gözlemlenebileceğini söyler. Adların birbiri ardına sıralanarak oluşturduğu temel tümceler sayesinde dünya betimlenebilir olmaktadır. Buradan bakıldığında, gündelik dilin bize temel cümlelere ulaşmamız yolunda çok yardımcı olmadığı görülmektedir. Çünkü ancak gündelik dilin ilk elde göstermediği temel cümlelere ulaşarak dünyanın betimlenmesi tam bir şekilde sağlanabilmektedir. Bu betimleme de tabii ki doğruluk ve yanlışlık açısından değerlendirilebilir temel cümleler aracılığı ile yapılmaktadır. Yani Wittgenstein *Tractatus*'ta dünyanın betimlenmesi için elimizde doğru, yanlış ve temel cümleler gibi araçların olması gerektiğini söylemektedir. Bu araçlardan yoksun olduğumuzda felsefenin temel görevi olan dil eleştirisi yapılamayacaktır. Bunun nedeni betimlenebilen dünyanın kendini ancak dil aracılığı ile bize vermesi ve dilsel ifadelerin de doğru ve yanlış gibi iki ölçüt sayesinde değerlendirilebilmesidir.

Wittgenstein'ın *Tractatus*'ta izlediği yol diğer analitik felsefe düşünürlerinininki ile benzerlikler göstermektedir. Frege'nin dilsel çözümleme hakkındaki yaklaşımı, Russell'ın gramatikal form ve mantıksal sentaks arasındaki ayrımı *Tractatus*'ta dilsel çözümleme açısından yapılması gereken şeyler olarak onaylanmaktadır. Dil ve dünya arasında ortak bir mantıksal yapı olduğunu savunmak ise gündelik dilin aldattıcılığı fikrinin *Tractatus*'ta da işlendiğini göstermektedir. Temel cümleler üzerinden dünyanın betimlenmesi gündelik dilin karmaşık yapılarının gözden kaçırdığı şeylere tekrar ulaşmayı sağlar. Bu anlamda betimlemeler kuramının betimleyici yanılgı konusunda düştüğü hataya *Tractatus*'ta da düşülmüştür diyebiliriz. Çünkü gündelik dilin altında saklı kalmış mantıksal yapı fikri dilsel çözümleme ve analiz fikrini, bu fikirse her ifadeyi üzerinde mantıksal işlemler gerçekleştirilebilecek ve doğru ya da yanlış olarak

sınıflandırılabilirler şeyler şeklinde görme fikrini getirir. Bu da betimleyici yanlış denilen şeyin ne gibi nedenlere dayalı olarak ortaya çıktığını göstermesi açısından dikkate değerdir.

Ayer ve Viyana Çevresi betimleyici yanlış açısından benzer bir yerde durmaktadırlar. Viyana Çevresi metafiziğin elendiği, dilsel analiz ve mantıksal çözümlemenin merkezini oluşturacağı bir felsefe tasarısına sahiptir. Ayrıca bilimin dilinin sembollerle ifade edilebilecek bir dizgeye oturtulması Çevre'nin hedeflediği şeylerden biridir. Felsefenin bilimsel önermeleri denetleyecek bir yere konumlandırılması da Çevre'nin felsefeye biçtiği rolü anlatan diğer bir veridir. Metafiziğin önermelerini sahte önermeler olarak gören Viyana Çevresi bunların felsefeden temizlenmesi için mantıksal çözümleme ve dilsel analizi devreye sokmayı amaçlamaktadır. Böylece herhangi bir şekilde test edilmesi imkân dışı olan önermeler felsefenin konusu olmaktan çıkacak, felsefe bunun yerine bilimsel önermelerin denetlendiği bir alan olarak inşa edilecektir. Bu inşa sonucunda felsefenin konusunu doğru, yanlış ve anlamsız diye nitelenebilecek önermeler oluşturacaktır. Duyguların ifadesi olan önermeler, etiğin önermeleri kategori dışında kalmaktadır. Çünkü bu tarz önermelere doğruluk ve yanlışlık açısından yaklaşmanın imkânı yoktur.

Ayer de benzer bir tutum takınarak, doğrulanabilirlik ölçütünü ortaya koymuştur. Filozofun görevinin dilsel çözümleme olduğunu söyleyen Ayer'e göre önermelerin sınıflandırılması ve türlerine göre ayrılması gerekmektedir. Bu işlem gerçekleşince herhangi bir dildeki kafa karıştırıcı ifadelerden kurtulmak söz konusu olacaktır. Ayer'in dildeki ifadeleri türlere göre ayırmak derken kastettiği şey kendi ortaya koyduğu doğrulanabilirlik ölçütüne göre doğru, yanlış ve anlamsız değerlerini alan önermeleri sınıflandırmaktır. Böylece gündelik dilin aldatıcılığından, metafizik önermelerin kafa karıştırıcılığından kurtulmak mümkün hale gelecektir. Filozofun nesnelerden bahsetmek yerine onlardan söz ediş biçimlerimize odaklanması gerektiğini söyleyen Ayer, betimlemeler yolu ile nesneler hakkında konuşabildiğimizi de eklemektedir. Bu manada filozof dilsel çözümlemeye tabi tutmaya değer gördüğü bilimsel önermeleri betimleme addedecektir. Ayer'e göre ancak betimlemeler yolu ile nesnelerin ne halde olduklarından söz edebildiğimiz için bilime malzeme sağlayacak dilsel ifadeler de betimlemeler olmaktadır. Bu noktada onun kendi ortaya koyduğu doğrulanabilirlik

ölçütünü Russell'ın bahsettiği manada betimlemeler kuramı ile beraber çalışacak bir araç olarak gördüğünü söyleyebiliriz. Ayer'in betimlemeler kuramına verdiği değer, betimlemeleri felsefenin konusu olması gereken bilimsel önermeler ile eşleştirmesi ve dilsel analizin tabi olacağı değerlendirme ölçütü olarak doğrulanabilirlik ölçütünü görmesi, onu da betimleyici yanılığa düşen filozoflardan biri saymamızı sağlamaktadır.

Bu noktadan bakıldığında Frege'den Ayer'e kadar analitik felsefe içindeki önemli figürler betimleyici yanılının kendi gelenekleri içinde gelişmesini sağlamışlardır. Felsefe yapmanın dilsel analiz ve mantıksal çözümlemeden geçtiğini söylemeleri hem dildeki farklı türden ifadeleri anlamsız kategorisine sokmalarına hem de dilsel analizin sınırını daraltmalarına neden olmuştur. Austin'in söz edimleri kuramı ise dilsel analize karşı getirilen bir itiraz olmaktan ziyade betimleyici yanılının yol açtığı sorunlara yöneltilmiş bir karşı çıkıştır. Bu karşı çıkışın önemli ayaklarından biri de gündelik dil felsefesi anlayışının geliştirilmesi olmuştur.

Austin'in önemli figürlerinden biri olduğu gündelik dil felsefesi akımı gündelik dilin kendine özgü mantığına yaptığı vurgu ile az önce değindiğimiz düşünürlerin görüşlerinden ayrılmaktadır. Gündelik dil felsefesi dilsel analizi felsefe açısından gerekli görmekle beraber bu analizin hangi şekilde yapılacağı konusunda ayrı bir yerde durmaktadır. Dilsel ifadelerin mantıksal kurallar uyarınca ele alınabileceğini, bazı ifadelerin doğru ve yanlış olabileceğini göz ardı etmese de bu akım dilsel analizin abartılı bulduğu yönlerinden kaçınmaktadır. Gündelik dil kendine özgü mantığı ile dilsel ifadelerin belirli bir düzenini oluşturur. Önemli olan mantıksal indirgeme ile dilsel analize girişmek değil gündelik dilin kendine özgülüğünü meydana sermektir.

Austin de kendi araştırmasına başlarken gündelik dil akımının bu gibi saiklerinden hareket eder. Dilci fenomenoloji adını verdiği tekniğini, kelimelere dair farkındalığımızı artırmak, bu yolla da algımızı keskinleştirmek olarak tanımlamaktadır. Böylece gündelik dildeki ifadelerin hangi biçimlerde kullanıldığına dair daha açık bir bilgiye erişilebilecektir. Kelimeler anlam oluşturmak için kullandığımız araçlar olduğundan bu araçların güvenilir bir karakterde olması gerekmektedir. Dilci fenomenoloji de bu güvenilirliği sağlama yönünde kullanılan bir tekniktir. Gündelik dildeki ifadelerin titiz bir analizin yapılması Austin'in tekniğinin en önemli amacıdır. İnce ayrımların ortaya

konulmasını sağlayan bu teknik daha açık bir biçimde dili anlamamızın yolunu açarak, gündelik dilin kendine özgü yapısını ortaya koyabilecektir.

Austin'in tekniğinin üç temel amacı vardır. Bunlar felsefi problemlere yol açan kullanımların aydınlatılmasını sağlamak, dil ile dünya arasındaki ilişkiye dayanarak dünyaya dair bilgimizi arttırmak ve herhangi bir dil hakkında daha etraflı bilgiye sahip olmaktır. Bu amaçlar doğrultusunda Austin'in kullandığı teknik belirli adımları izler. Öncelikle inceleme altına alınacak herhangi bir söylem alanı seçilir ve bu alanla ilgili olabildiğince çok dilsel ifade toplanır. Sonrasında bu ifadelerin belirli bir bağlamda içine dahil olup olmayacağına bakılacak kısa senaryolar oluşturulur. En son adım olarak da çıkan sonuçlara göre bir formülasyon oluşturulur. Bu formülasyona göre ifadelerin neden belirli durumlarda kullanıldığı, belirli durumlarda da kullanılmadığı açıklığa kavuşturulabilir hale gelir. Bu üç adım izlenerek yapılan çalışma sonucunda dilsel ifadelerin kendine özgü karakterleri göz önüne serilmeye çalışılır. Gündelik dil felsefesinin kendine temel amaç olarak seçtiği dilsel ifadelerin kendine özgü yanlarını ortaya koyma işi, Austin rneğinde anlatmaya çalıştığımız prosedür işleme konarak gerçekleştirilir. Bu minvalde dikkate değer olan ise Austin'in tekniğinin indirgemeci bir yapıda olmamasıdır. Dilsel ifadeleri gündelik kullanımların zenginliği içinde anlamaya çalıştığı için Austin'in tekniği gündelik dili belirli bir mantıksal dizgeye indirgeyerek incelemeye çalışmaz.

Austin böyle bir teknik kullanarak dilsel meselelere yaklaştığından onun söz edimleri kuramı ile ortaya koyduğu şey de bu teknikten etkilenecektir. Bundan dolayı söz edimlerinin ne olduğuna bakmak bize tekniğin ne şekilde kullanıldığını gösterecektir. Austin söz edimlerini bir şey söylerken eylemde bulunduğumuz dilsel ifadeler olarak tanımlamaktadır. Bu açıdan söz edimleri herhangi bir dili kullanarak eylemde bulunduğumuz şeylerdir. Söz edimlerinin bu şekilde tanımlanması analitik felsefede daha önce rastlamadığımız bir şeydir. Analitik felsefenin Austin ncesi figürleri dilsel ifadeleri çoğunlukla bildirimler olarak ele alıp, bunun dışında kalanları konu etmemişlerdir. Austin'in analitik felsefeye yaptığı önemli katkılardan biri söz edimlerini felsefi araştırmanın meselesi haline getirmesidir.

Söz edimlerine verilecek en klasik örnekler söz vermek, evlenmek, bahse girmektir. Biz, dili kullananlar olarak ancak bir şey sözcelediğimizde bu saydığımız işleri yapmış

oluruz. Diğer bir deyişle, edimsel sözcelemler olarak da adlandırılabilen olan dilsel ifadeler sayesinde dil aracılığı ile eylemde bulunulmuş olur. Bu tarz bir bakış açısı dili kullananları da işin içine katan bir çerçeve çizmektedir. Dilin sadece belirli durumların tasvirini yapacak bir şey olarak tarif edildiği yaklaşımdan farklı olarak Austin'in yaklaşımında söz edimleri sayesinde eyleme geçen konuşanlar da kuramsal bakışa katılırlar.

Austin *Söylemek ve Yapmak* adlı eserinin başında edimsel ve saptayıcı arasında bir ayrıma gider. Bu ayrım uyarınca edimseller ya da edimsel sözcelemler bizim eyleme geçmemizi sağlayan dilsel ifadeler olarak tanımlanır. Saptayıcılar ise bir şey aktarmaya, betimlemeye yarayan ifadeleri kapsar. Kitabın ilerleyen bölümlerinde Austin bu ayrımdan vazgeçecektir. Böyle bir ayrım ile başlamasının nedeni incelemenin esas konusuna dikkat çekmektir. Yani öncelikle dikkatler edimseller üzerine çekilerek onların ne olduğunun daha açık bir biçimde görülmesi istenmiştir. Edimsel sözcelemlerin dildeki varlığı dilsel analizi sadece doğru ve yanlış kategorilerine endeksleyen bakışın sınırları dışındaki bir alana işaret eder. Bu alanda doğru ve yanlış olarak nitelenemeyecek ve farklı değerlendirme koşulları ile ele alınması gereken ifadeler bulunmaktadır. Bu değerlendirme koşullarını da Austin "isabetsizlikler öğretisi" diye adlandırmıştır.

İsabetsizlikler öğretilisine göre edimsel bir sözcelem, örneğin bahse girmek, doğru veya yanlış olmaktan ziyade yerinde olan ve olmayan diye ayrılır. Diğer bir deyişle, başarılı bir şekilde edimsel sözcelemde bulunabiliriz ya da edimsel sözcelemde bulunma sonucunda başarısız oluruz. Austin herhangi bir edimsel sözcelemin başarılı olması için gereken altı koşul sayar. Bu koşullar kısaca edimsel bir sözcelemin hangi şekillerde yerine getirilmesi gerektiğini bir çerçeve içine almayı amaçlamaktadır. Altı koşulun her birinin ihlaliyle edimsel sözcelem açısından farklı bir durum ortaya çıkar. A1 ve A2 olarak adlandırılan ilk iki koşul yerine getirilmediğinde işlem, mesela söz verme ya da bahse girme, hükümsüz kalır. Diğer iki koşul olan B1 ve B2 koşullarının yerine getirilmesinde herhangi bir güçlük ortaya çıktığında ise edim geçersiz kılınır. İlk dört koşulun yerine getirilmemesine Austin karavanalar demiştir. Son iki koşula baktığımızda, bunların yerine getirilmemesi edimin sahte olmasına yol açar ve bu durumlar Austin tarafından suiistimaller olarak adlandırılır. Bu koşulları göz önüne

olarak edimsel sözcelemleri değerlendirmeye tabi tutmak dilsel iletişimin farklı bir bakış açısı ile ele alındığını gösterir. Konuşanların rolünün göz ardı edilmediği bir şekilde edimsel sözcelem koşullarının tasarlanması dile farklı bir görüş ile yaklaşıldığını bize söylemektedir. Kısacası, isabetsizlikler öğretisi dilsel iletişimin taraflarını da işin içine katan ve onların gerçekleştirdikleri edimsel sözcelemleri değerlendiren bir öğretimdir.

Bu noktaya kadar Austin'in getirdiği yer, edimsel-saptayıcı karşıtlığından hareketle edimsel sözcelemlerin ne olduğunu açıklamak ve edimsel sözcelemlerin hangi koşullarda başarılı sayılabileceğini göstermektir. Austin bundan sonra yukarıda da bahsettiğimiz gibi edimsel-saptayıcı karşıtlığının ne kadar geçerli olduğunu sorgulamaya başlar. Bunun nedeni Austin'in tekniğinden bahsederken değindiğimiz gibi titiz ve dakik bir şekilde dilsel ifadelerin araştırılmasıdır. Önce farklılıklar ortaya konmuş, sonrasında ise varsa benzerliklerin oluşturulmasına geçilmiştir. Böylece dilsel ifadelerin ne türden ilişkiler içinde bulundukları göz önüne serilmeye çalışılmıştır.

Austin belirli açılardan edimsel-saptayıcı karşıtlığını incelemiştir. Bunlardan ilki edimsellerin de saptayıcılar gibi mantıksal ilişkilere tabi olup olmadıklarına bakmaktır. Sıkı-gerektirme, ima etme ve varsayma açısından edimsel sözcelemlere bakıldığında bunların da bu mantıksal ilişkilerden azade olmadığı görülmektedir. Böylece saptayıcılardan ayrı olduklarını farz ettiğimiz edimsellerin de aynı saptayıcılar gibi belirli mantıksal ilişkilere tabi olduğu görülür. Ayrıca saptayıcılar da edimsel sözcelemler gibi başarılı olma ve olmama bakımından değerlendirilebilir. Bu açıdan bakıldığında edimsel ve saptayıcıları birbirlerinde ayıracak kesin bir ölçüt elde edilemez.

Austin dilbilgisel olarak bir ölçüt bulma yolunu deneyerek edimsel ve saptayıcı arasındaki karşıtlığı tahkim etmeye çalışır. Fakat sonuç olarak dilbilgisel bir ölçüt de bulamaz. Ne çatı ve kişi ne de fiilin zamanı ve kip dilbilgisel bir ölçüt olarak bize edimselleri saptayıcılardan ayıracak bir kriter sunmaktadır. Austin son yol olarak söz dağarcığına başvurur. Ama bu arayış da olumsuz bir cevaba ulaşmakla sonuçlanır. Söz dağarcığı da bize bir ölçüt sağlamamaktadır.

Austin'in edimselleri saptayıcılardan ayırmak için saydığımız yollara başvurması hem mantıksal çözümlemeyi hem de gündelik dilin kendine özgü yapısını işin içine

kattığının göstermektedir. Belirli mantıksal ilişkiler incelemeye katılarak dili ele alırken mantıksal çözümlemenin tamamıyla saf dışı bırakılamayacağına işaret edilmiş, dilbilgisel ölçüt ve söz dağarcığı söz konusu edilerek de gündelik dilin kendine özgü mantığının es geçilemeyeceği gösterilmiştir. Aslında edimsel ve saptayıcı arasındaki ayrımın çökmesi, Austin'in kurmaya başladığı kuramın çökmesinden ziyade yeni bir başlangıç noktasından itibaren işe devam edilmek istendiğine delalet eder. Bu nokta, saptayıcıların da edimseller gibi bir şey yapmaya yaradığının gösterildiği bütüncül bir söz edimleri kuramıdır.

Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, söz edimleri kuramının esas hareket noktası edimsel-saptayıcı ayrımından ziyade her sözcelemin bir şekilde edimde bulunmak olduğunun kabul edilmesidir. Austin biraz dolambaçlı da olsa bizi bu noktaya sevk etmiştir. Betimlemek veya bildirmek bir tarafla saptayıcı olarak görülse bile bu minvalde sözcelemlerde bulunmak aslında edimsel bir kullanımın gerçekleştirilmesidir. Bu noktaya ulaştıktan sonra yapılması gereken şey edimsel sözceleimde bulunmanın, diğer bir deyişle söz ediminde bulunmanın neleri içerdiğinin açığa çıkarılmasıdır. Austin de bunun için söz ediminde bulunmanın üç şey yapmak olduğunu bize göstererek bütüncül bir söz edimleri kuramının temellerini atmaktadır.

Austin'e göre bir söz edimi temel üç edime dayanır. Bu üç edim ise düzsöz edimi, edimsöz edimi ve etkisöz edimidir. Düksöz edimi üç alt edimden oluşmaktadır. Bunlar seslendirme, dillendirme ve anlamlandırma edimleridir. Seslendirme, birtakım sesler çıkarma ediminde bulunmak demektir. Dillendirme edimi herhangi bir dilin dilbilgisine uygun olarak o dilin söz dağarcığında bulunan kelimeleri sözcelemdir. Anlamlandırma edimi ise belirli bir işlem ve gönderge ile bir cümle sözcelemdir. Dillendirme edimi dilin bir birimiyken, anlamlandırma edimi konuşmanın birimidir. Bundan dolayı bilmediğimiz bir dili konuşarak anlamlandırma ediminde bulunamayız. Ayrıca anlamlandırma edimi konuşmanın birimi olduğu için bir diyalog ortamını varsayar. Dillendirme ediminde bulunmak için ise bir diyalog ortamına gerek yoktur. Dilbilgisi kurallarına uygun ve dilin söz dağarcığını kullanan bir cümle sözcelemden yeterlidir. Bu üç alt birimden oluşan düzsöz edimi Austin'in kuramı açısından saptayıcıların farklı bir kılık altında kurama dahil edilmesini sağlar. Böylece bir betimleme cümlesi

sözcelediğimizde, bir düzsöz ediminde bulunmuş olup yukarıda saydığımız üç alt edimi yerine getiririz.

Edimsöz edimi Austin'in kuramının en önemli noktasını oluşturmaktadır. Başka bir ifadeyle, edimsel-saptayıcı arasında kurulan karşıtlığın çözülmesiyle ortaya çıkan söz edimleri kuramı edimsöz edimlerinin ne olduğunu daha açık bir biçimde göstermeyi amaçlamaktadır. Edimsöz edimi bir şey söylerken yapılan eyleme verilen addır. Bu noktada edimsöz ve düzsöz arasındaki ayrım ortaya çıkar. Bir şey söyleyerek değil bir şey söylerken bulunan edime edimsöz edimi denilmektedir. Edimsöz edimlerinin önemli bir özelliği belirli uyaşımlara ihtiyaç duyulmasıdır. Herhangi bir uyaşımların söz konusu olmadığı durumlarda edimsöz ediminde bulunmak mümkün değildir. Uyaşımlar insanların kullandığı fakat belirlenmesi insanların iradelerini aşan uygulamalar bütünüdür. Dil uyaşıma verilebilecek en güzel örneklerden biridir. Dilin kendisi onu kullananların kararlarından etkilenebilir. Fakat varlığını devam ettirmeyi dili kullananların iradelerine borçlu değildir. Bu manada uyaşımlar içinde edimsöz edimlerini yerine getirdiğimiz ortamı bize sağlamaktadır. Bundan dolayı Austin isabetsizlikler öğretisini ortaya koyduğunda ilk koşulda uyaşımsal işleme atıf yapmaktadır.

Bir edimin uyaşımsal olması için gereken şartlar iki tanedir. Bunlardan birincisi yarattığı etkinin iptal edilebilir olması, diğeri de doğal süreçlerde görülen etkilerden farklı bir biçimde etkiler yaratmasıdır. Etkinin iptal edilebilir olması demek edimsöz ediminde bulunulduğunda herhangi bir etkinin oluşmamasıdır. Söz verilen bir durumda karşılıklı taraflar söz verme için uygun değilse, söz veren kişi içtenliksiz bir şekilde bu edimde bulunuyorsa ya da söz verilirken yerine getirilen işlem hata ve eksiklik barındırıyorsa istenilen etki gerçekleşmeyebilir. Doğal süreçlerde görülenden farklı şekilde etkiler ortaya çıkarma durumu edimsöz edimlerinin fiziksel olayların bağlandığı gibi bir neden-sonuç ilişkisine bağlanamayacağını anlatmaktadır. Yani fiziksel bir olayı açıklamak için neden-sonuç ilişkisine başvurduğumuzda yaptığımız şeyi edimsöz edimini açıklamak için yapmayız. Selam verme gibi bir edimsöz ediminin ne olduğunu ortaya koymak için neden ve sonuçtan oluşan bir çerçeve çizmek bu edimi açıklamaya yetmez. Bu durum da edimsöz edimlerinin uyaşımsal etkilere yol açtıkları için uyaşımsal olduklarını göstermektedir.

Etkisöz edimine geldiğimizde, ilk olarak onun uylaşımsal olmadığını söyleyebiliriz. Bu özellik edimsöz edimi ile etkisöz edimi arasındaki en önemli farklılıktır. İnandırmak, ikna etmek, vazgeçirmek gibi şeyler olan etkisöz edimleri yerine getirilmek için uylaşımsal yollara ihtiyaç duymazlar. Birini sözel olmayan yollardan da ikna edebilmemiz etkisöz ediminde bulunmanın karakteristik özelliğini göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Austin'e göre sözel olmayan yolları kullanarak etkisöz edimlerinde bulunmak onların düzsöz edimleri ile farkına işaret etmektedir.

Etkisöz edimini saptayıcı sözcelemeler kullanarak icra edebilme şansına sahibizdir. Birini bir şey yapması için ikna ettiğimizde onun bu durumu açıklamak için kuracağı cümle saptayıcı bir cümle olacaktır. Bu duruma işaret edilerek anlatılmak istenen şey, etkisöz edimlerinin doğru veya yanlış olarak nitelendirilebilecek olmalarından ziyade onların edimsöz edimlerinden farklı bir şekilde de sözcenebilir olmalarıdır. Austin'in bu tespiti, saptayıcı sözcelemelerin edimsellerden tamamıyla ayrı bir sınıf olarak değerlendirilemeyeceği şerhini koyarak yaptığını da ekleyelim.

Düzsöz edimi, edimsöz edimi ve etkisöz edimini yukarıda özetlediğimiz şekilde açıkladıktan sonra Austin kuramının son halkası olan edimsöz gücü sınıflarını tarif etmeye geçer. Edimsöz gücü kabaca edimsöz edimlerini yerine getirmemizi sağlayan araçlar olarak tarif edilebilir. Bu araçlar sayesinde bir şey söylerken bir şey yapabilir hale geliriz. Belirli bir durumu tasvir etmenin ötesine geçmemize yol veren edimsöz gücüdür. Dilin pragmatik boyutuna bizi edimsöz gücü geçirmektedir. Yani iletişime geçtiğimizde söz verebilmemize ya da teşekkür edebilmemize imkân veren edimsöz gücüdür. Ayrıca edimsöz gücü dikkatleri dilin temel birimi sayılan cümleden sözcelemin üretildiği konuşma ortamına çekmesinden dolayı söz edimleri kuramı açısından hatırı sayılır bir öneme sahiptir. Bu manada edimsöz gücüne dikkat çekilmesi dilsel ifadelerin sadece anlam ve göndergeden oluşmadıklarını, konuşma ortamında üretilen sözcelemlerin bu iki şey açısından değerlendirilmesinin eksikliğe yol açacağını göstermektedir.

Edimsöz gücü sınıflarının ilk üyesi olan hüküm-belirticiler değerler ya da olgularla ilgili belirli gerekçelere dayanarak kararlar vermeyi içerir. Hâkimin mahkemede verdiği karar, bir hakemin maçtaki kararı bu sınıfa verilebilecek en klasik örneklerdir. İkinci sınıf olan erk-belirticiler bir karara varmayı içermekle beraber o karardan yana olmayı

da söz konusu eder. Yani hüküm-belirticilerden farklı olarak erk-belirticiler bir karara varmaya ve bu kararı yürürlüğe sokmaya işaret eder. Birini bir göreve atamak, emretmek gibi edimsöz edimleri erk-belirticiler sınıfına girmektedir. Bu iki edimsöz ediminde bir şeyin yapılmasına karar vermeye o şeyin uygulanması da eşlik etmektedir. Üçüncü sınıf sorumluluk-yükleyiciler olarak isimlendirilmiştir. Bu sınıfın ayırıcı yönü kişinin bir sözcelemde bulunarak sorumluluk altına girmesidir. Kişi sözcelediği sorumluluk-yükleyici sonucunda gelecekte bir eylemde bulunmak zorunda kalır. Çokça verdiğimiz örnekler olan söz vermek, bahse girmek bu sınıfa dahil olan edimsöz edimleridir. Austin dördüncü edimsöz gücü sınıfı olarak davranış-belirticileri sayar. Davranış-belirticiler karşılaştığımız bir davranışa ya da başımıza gelen bir duruma reaksiyon göstermeyi içerir; daha önce ya da o an muhatap olduğumuz bir davranış şekline karşı takındığımız tutumun ifade edilmesidir. Teşekkür etmek, özür dilemek, baş sağlığı dilemek gibi edimlerde bulunarak davranışlar, durumlar karşısındaki tutumlarımızı ifade eder ve belirli reaksiyonlar gösteririz. Beşinci edimsöz gücü sınıfına geldiğimizde, bunun Austin tarafından serimleyiciler olarak isimlendirildiğini görmekteyiz. Serimleyiciler bir konuşmada ifade edilen şeyleri daha açık hale getirmek için kullanılan edimlerdir. Başka bir ifadeyle, serimleyicileri kullanarak öne sürdüğümüz fikirleri açıklamayı, temellendirmeyi, belirli kullanışların ve göndermelerin daha açık hale gelmesini sağlarız. Fikirlerimizi doğrulamaya çalışarak, onları başkalarına bildirmeye gayret ederek ya da çıkarımlarda bulunarak serimleyici edimlerde bulunuruz.

Searle, Austin'in açtığı yolda ilerleyen diğer bir söz edimleri kuramcısı olarak onun bazı eksikliklerine dikkat çekmiştir. Searle kendi söz edimleri kuramını dili konuşmaya dair yaptığı tanım üzerine inşa etmektedir. Buna ek olarak, dile getirilebilirlik ilkesi olarak tarif ettiği şey de onun kuramı açısından dikkate değerdir. Bu ilke anlatılmak istenen her şeyin dile getirilebilir olduğunu söylemektedir. Dilin en temel biriminin söz edimleri olduğunu söyleyen Searle dile getirilebilirlik ilkesi de göz önüne alındığında, anlatılmak istenen şeyin temelde söz edimleri olduğuna işaret eder.

Söz ediminde bulunmak Searle'e göre üç edimde bulunmak demektir. Bunlar sözceleme, önerme ve edimsöz edimdir. Sözceleme edimi herhangi bir cümlemin telaffuz edilmesini, önerme edimi gönderme yapıp yüklemde bulunmayı kapsarken,

edimsöz edimi söz verme, bahse girme, adlandırma gibi şeyleri kapsamaktadır. Edimsöz ediminde bulunulurken aynı zamanda bir önerme de dile getirilmektedir. Searle dile getirilen önermenin edimsöz edimini oluşturan dilbilgisel form olan tam cümlelerin parçalarını oluşturduğunu söylemektedir. Bundan dolayı Searle edimsöz ediminin genel bir formülasyonunu ortaya koyabilmiştir. Bu formülasyona göre “G(ö)” şeklinde gösterilen edimsöz edimi, önerme ve edimsöz gücü belirtme aracından oluşmaktadır. Edimsöz gücü belirtme araçları, edimsöz gücü belirticilerin örneklendirilmiş halidir diyebiliriz. Edimsöz gücü belirticiler sayesinde ise konuşurken yerine getirilen edimsöz ediminin ne olduğu açık hale gelir.

Dili konuşmak Searle’e göre oluşturucu kurallar dizgesine uygun olarak söz edimlerinde bulunmaktır. Dilin konuşma üzerinden tanımının yapılması Searle açısından da pragmatik boyutun önemli olduğunu göstermektedir. Bu tanımdan hareketle Searle oluşturucu ve düzenleyici kurallar arasında yaptığı ayrımı başvurarak dilin ne şekilde işlediğini göstermeye çalışmıştır. Oluşturucu kural herhangi bir etkinliğin var olmasını olanaklı kılan kural tipidir. Düzenleyici kural ise etkinliğin var olup olmamasına etki etmeyen, sadece etkinliğe belirli bir düzen getiren kuraldır. Oluşturucu kural tipine örnek olarak futbol verilebilir. Futbol, kuralları söz konusu edilmeden oynanamayacak ve başka birisine ne olduğu hakkında bilgi verilemeyecek bir etkinliktir. Edimsöz edimlerinde bulunmak da oluşturucu kurallar ile yerine getirildiği için futbol oyununa benzemektedir. Herhangi bir edimsöz edimini onu yerine getirdiğimiz kuralları anmadan açıklayamayız.

Böylece Searle edimsöz edimleri oyununun ne şekilde oynandığını açıklamış bulunmaktadır. Edimsöz ediminin genel formülasyonuna göre oluşturucu kural dizgesini takip ederek bu oyunu oynarız. Bundan sonra Searle edimsöz edimi oyununun kural ve koşullarını ortaya koymaktadır. Dokuz koşul ve bunlardan türettiği beş kural uyarınca edimsöz edimlerinin hangi şekillerde gerçekleştirildiğini, hangi durumlarda başarılı olacağını ve olmayacağını açıklamaktadır.

Koşul ve kuralların açıklanması Searle’ün söz edimleri kuramının sondan bir önceki durağını temsil etmektedir. Son durak olarak Searle kendi edimsöz edimleri sınıflamasını yapar. Bu sınıflamayı edimsöz edimleri arasındaki farklılığı ortaya koyan on iki boyutun en önemli olan üç tanesini –edimsöz ereği, söz ve dünya arasındaki

uydurma doğrultusu ve dışa vurulan ruhsal durumdaki farklılık– merkeze alarak oluşturur. Searle bu sınıflamaya göre beş edimsöz edimi sınıfından bahseder. Kesinleyiciler bu sınıfın ilk üyesidir. Kesinleyici bir edimsöz edimi yerine getirildiğinde kişi bu edimle ifade edilen önermenin doğru olup olmadığını kanıtlamak zorundadır. İkinci grup olan yönelticiler, konuşan kişinin dinleyene bir şey yaptırtması amacını güderler. Yani dinleyeni bir şey yapmaya yöneltirler. Sorumluluk-yükleyiciler üçüncü grubu oluşturur. Bu sınıfa giren edimsöz edimleri de konuşan kişinin gelecekte bir edimde bulunma sorumluluğu altına girmesine neden olur. Dışa vurucular ifade edilen önermenin içeriğiyle alakalı olan bir ruhsal durumu dışa vurmaya yararlar. Son sınıf olan beyanlar ise edimsel bir sözcelem aracılığı ile dünyada yeni bir durumun oluşmasına ön ayak olurlar. Diğer bir deyişle beyanlar sayesinde dil ve dünya arasında bir karşılıklılık durumu meydana gelir.

Üçüncü bölümde bahsettiğimiz gibi Searle kendi söz edimleri kuramını ortaya koyarken Austin’e bazı eleştiriler de yönelmiştir. Searle’ün yönelttiği üç eleştiri de bize haklı görünmüştür. Searle’ün eleştirilerinin temelini, oluşturucu kurallar vasıtasıyla söz edimlerinde bulduğumuz kabulünü kuramının merkezine yerleştirmesi sağlar. Oluşturucu kurallara uyarak dilin konuşulduğunun söylenmesi bu kurallarla yerine getirilen düzsöz edimlerinin de bir güç taşıdığını gösterir. Ayrıca belirli ilkelerden hareket edilmeyerek yapılan edimsöz edimleri sınıflandırması edimsöz edimleri ile edimsöz fiillerinin birbirine karışmasına yol açmıştır. Son olarak başarılı ama kusurlu söz edimlerinde bulunabilmek Searle’ün ortaya koyduğu kurallar açısından mümkün görünmektedir.

Bu noktaya kadar Austin’in kuramının analitik felsefe geleneği içindeki seyrini özetlemeye çalıştık. Fakat onun ortaya koyduğu kuram analitik felsefenin sınırlarını aşmıştır. Buna örnek olarak Jacques Derrida’nın söz edimleri kuramı hakkındaki yorum ve eleştirileri verilebilir.

Derrida’nın 1971 yılında verdiği ve 1972 yılında *Margins de la Philosophie* içinde yayımlanan “Signature Evenement Context” adlı konferansında gerçekleştirdiği Austin okuması Kıta Avrupası felsefesi geleneğinden gelen bir yorum olarak önem taşımaktadır. Derrida öncelikle Austin’in dili salt bir betimleme ve iletişim aracı değil, etkileyen ve güç aktaran bir yapı olarak görmesini övmektedir. Aynı zamanda Austin’in

bağlamın önemine yaptığı vurgunun, yani konuşma ortamına yapılan vurgunun üzerinde durarak, Austin'in dikkat çekmediği bir noktaya işaret etmektedir. Derrida'ya göre Austin uylaşımsallığı sözcelemlerin bağlamlarının kurucu bir ögesi olarak görse de bizzat söz edimlerinin kurucu bir ögesi olarak görmemektedir. Burada ritüellik sadece bir imkân değil, tekrarlanabilir olmasıyla, her türlü söz ve hareketin yapısal unsurudur (Derrida, 1988: 15). Derrida'nın dikkat çektiği diğer önemli bir nokta da Austin'in isabetsiz söz edimlerini “asalak” olarak adlandırması ve bunları araştırmasının konusu yapmamasıdır. İsabetsiz söz edimlerinin konu dışı kabul edilmesi Austin'in araştırdığı gündelik dilin önemli bir kısmının da dikkate alınmaması demektir ve bu açıdan onun adına büyük bir eksiklik olarak görülebilir (Derrida, 1988: 15).

Austin'in söz edimleri kuramı bu noktaya kadar anlattıklarımız açısından nereye oturmaktadır? Bu soruya cevap verebilmek için öncelikle Austin'in anlam ve güç arasında yaptığı ayrımı başvurmalıyız. Austin'in ortaya koyduğu dilsel incelemenin odak noktasının cümlenin analizinden konuşma ortamında üretilen sözcelemin kendisine kayması, anlam açısından yapılacak analizlerin yeterli olmadıklarını göstermektedir. Çünkü dil bir şey betimleme ve aktarmanın ötesinde konuşan kişilerin belirli duygu, düşünce ve tutumlarını açık etmelerini ve bu sayede belirli etkilerde bulunmalarını sağlamaktadır. Bu açıdan söz edimleri kuramı dil ile yapılan şeyin söz edimlerinde bulunmak olduğunu açıklaması ile dilsel ifadelerin taşıdığı gücü ön plana çıkarmış ve bu gücün hangi sınıflardan müteşekkil olduğunu göstermeye çalışmıştır.

Söz edimleri, gündelik dilin kendine özgü mantığının bir parçası olan edimsöz gücünü kullanma imkânının titiz bir biçimde incelenmesi olarak tanımlanabilir. Bu inceleme dilsel ifadelerin hangi şartlar sonucunda başarılı olup olamayacağını söz konusu etmesi bakımından da önemlidir. Çünkü gücün kullanımı doğruluk ve yanlışlık gibi iki kriterle irdelenmesi söz konusu olmayan, isabetli olacak veya olamayacak bir şeydir. Diğer bir deyişle, edimsöz gücü sayesinde yerine getirebildiğimiz edimsöz edimleri doğru ve yanlış olmaktan çok belirli bir hedefi tutturup tutturamama açısından değerlendirilebilirler. Buradan Austin'in ortaya koyduğu kuram ile anlamı devre dışı bıraktığı izlenimine kapılmamak gerekir. Onun yaptığı daha çok anlamsız ya da saçma bulunularak devre dışı bırakılmış ifadeleri yeniden incelemeye katarak güçten arındırılmış bir anlam kuramının ortaya konamayacağına işaret etmektir. Konuşan

kişilerin belirli bir ortamda üretimde bulunmalarının önemle vurgulanması buradan hareketle yapılmış bir şeydir. Havada kalmış ve hangi koşul ve durumlarda üretildiği belli olmayan sözcelemelerin incelenmesi ifadeleri dilin sağladığı imkânlar sayesinde belirli bir güç ile sarf eden kişilerin de hesaba katılmasına engel olmuştur. Bu anlamda kişisiz ve amorf bir ortamda üretilen cümlelerin analizine odaklanmak dili icra eden ve dilin sağladığı gücü kullanan kişilerin göz ardı edilmesi hatasına düşülmesine neden olmuştur.

Bu noktada Austin'in kuramı ile dilin etkileyen, eylemde bulunmayı sağlayan veçhesine dikkat çekilerek, gündelik dilin üstü kapalı ekonomisini dilin sağladığı güçlerin kurduğu bir şey olarak görmemiz sağlanmıştır denebilir. Derrida'nın da takdir ettiği nokta budur. Güçlerin birbirleri arasındaki ilişki sonucu ortaya çıkan dilsel durumların bunların içinde olanlar açısından etkileyici ve eylemde bulunmayı sağlayıcı yapısı Austin kuramı ile birlikte daha açık hale gelmektedir.

Aynı zamanda uylaşımların edimsöz edimlerinde bulunmadaki rolüne dikkat çekilmesi önemlidir. Uylaşımsallığa yapılan vurgu mantıksal indirgemeye müsaade etmeyen bir şey olarak görülebilir. Bu açıdan Austin kendinden önceki analitik filozofların pek değinmedikleri bir noktaya parmak basmıştır. Searle bu konuda Austin ile hemfikirdir. Derrida ise uylaşımsallığın söz edimleri kuramında daha önemli bir yere oturtulması gerektiğini düşünmektedir. Derrida'nın bu eleştirisi haklı görünmekle beraber söz edimlerinin tamamıyla uylaşımsal yapıda olduğu söylenemez. Kastettiğimiz şey Austin'in düzsöz edimi ve etkisöz edimini anlatırken uylaşımsallığı olmazsa olmaz bir parametre olarak ortaya koymamasıdır. Edimsöz edimleri elbette söz edimleri incelemesinin en önemli parçasıdır fakat söz edimlerini bütünüyle edimsöz edimi ile eşitlemek mümkün görünmemektedir. Biz söz verdiğimiz, adlandırdığımız, bir şey ilan ettiğimiz gibi insanları inandırır, ikna eder ya da onların bir şeyden vazgeçmelerini sağlarız..Edimsöz edimlerinin elbette ki önemli bir rolü vardır ama dilin sadece edimsöz edimlerinden ibaret olduğunu söylemek abartılı bir iddia olacaktır.

Derrida'nın isabetsiz söz edimlerinin asalak olarak değerlendirilmesine dair eleştirisine baktığımızda da onun Austin ile aynı safta bulunmadığını görmekteyiz. Derrida'ya göre asalak diye tabir edilen söz edimleri, gündelik dilin önemli bir kısmını oluşturdukları için, Austin'in devre dışı bırakmaması gereken şeylerdir. Bu eleştiriye katılmamaktayız.

Çünkü Austin'in ortaya koyduğu altı koşul bir söz ediminde bulunmanın hangi şartlarda gerçekleşebileceğini açıklarken, uyuşimsal işlem, sözcelemin eksiksiz ve hatasız yerine getirilmesi ve konuşanın niyeti gibi şeylerin üzerinde durarak sözcelemin üretildiği konuşma ortamının gerektirdiği şeyleri çoğunlukla işin içine katmayı başarmıştır. Bu açıdan herhangi bir söz ediminin isabetsiz olarak tarif edilmesi onu asalak yapar. Ama tersten bakıldığında, asalak söz edimlerinin hangi koşullarda üretildiği de gündelik dilin incelenmesine dahil edilmiş olduğu için bu ifadelerin tamamen devre dışı bırakıldığını söyleyemeyiz.

Sonuç olarak, Austin'in söz edimleri kuramı ile gündelik dilin nasıl imkânlar sağladığını kendinden önceki analitik felsefecilere göre daha geniş bir perspektiften bize sunmuş olduğunu söyleyebiliriz. Bu imkânların en önemlilerinden olan edimsöz gücü ve uyuşimler sayesinde edimsöz edimlerinde bulunabilmekte ve gündelik hayatta söz verme, adlandırma, emretme, rica etme, baş sağlığı dileme gibi edimleri gerçekleştirebilmekteyiz. Edimsel-saptayıcı karşıtlığından başlayıp genel bir söz edimleri değerlendirmesine geçen Austin ortaya koyduğu kuram aracılığı ile gündelik dilin kendine özgü mantığına daha yakından bakabilmeyi başarmıştır. Böylece dil meselelerinin felsefenin merkezine alındığı bir dönemde bu meselelerin çözümü yolunda önemli katkılar sunan bir figür olmuştur.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Altınörs, A. (2003), *Dil Felsefesine Giriş*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Altınörs, A. (2015), *Dil Felsefesi Tartışmaları: Platon'dan Chomsky'ye*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Austin, J.L. (1970). *Philosophical Papers*. London: Oxford University Press.

Austin, J.L. (1971). "Performative-Constative", J. Searle (Edt.). *The Philosophy of Language* içinde, London: Oxford University Press.

Austin, J.L. (2009). *Söylemek ve Yapmak*, R. L. Aysever (çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Ayer, A. J (2010). *Dil, Doğruluk, Mantık*. V. Hacıkadiroğlu (çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Aysever, R. L. (2009). "Sunuş", *Söylemek ve Yapmak* içinde. R. L. Aysever (çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Bor, İ. (2014). *Analitik Dil Felsefesinde Dil, Düşünce ve Anlam*. Ankara: Elips Yayınları.

Bunnin, N. ve J. Yu (2004). *The Blackwell Dictionary of Western Philosophy*. London: Blackwell Publishing.

Carrilho, M. M. (2008). "Pragmatik ya da Dil Yoluyla Fiiliyat: Austin ve Searle", *Analitik Felsefe* içinde. A. Altınörs (drl.). A. Altınörs (çev.). İstanbul: Say Yayınları.

Derrida, J. (1988). *Limited Inc.*, Evanston, IL: Northwestern University Press.

Dummett, M. (1993). *Origins of Analytic Philosophy*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

- Dummett, M. (2001). "Gottlob Frege (1848-1925)", A. P. Martinich ve D. Sosa (Edt.). *A Companion to Analytic Philosophy* içinde. London: Blackwell Publishers.
- Felman, S. (2003). *The Scandal of The Speaking Body: Don Juan with J. L. Austin, or Seduction in Two Languages*, Stanford, California: Stanford University Press.
- Frege, G. (2001a). "On Sense and Reference", A. P. Martinich ve D. Sosa (Edt.). *Analytic Philosophy: An Anthology* içinde. London: Blackwell Publishing.
- Frege, G. (2001b). "On Thought", A. P. Martinich ve D. Sosa (Edt.). *Analytic Philosophy: An Anthology* içinde. London: Blackwell Publishing.
- Hadot, P. (2011). *Wittgenstein ve Dilin Sınırları*, M. Erşen (çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Hampshire, S. (1992). "J. L. Austin", R. Rorty (Edt.). *Linguistic Turn* içinde. Chicago: The University of Chicago Press.
- Hylton, P. (1989). "The Significance of On Denoting", C. Savage, C. Anderson, H. Feigl (Edt.). *Rereading Russell: Essays on Bertrand Russell's Metaphysics and Epistemology* içinde. Minnesota: University of Minnesota Press.
- İnan, İ. (2011). *Dil Felsefesi*. Demet Taşdelen (Edt.). Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- Maxwell, G. ve H. Feigl (1992), "Why Ordinary Language Needs Reforming", R. Rorty (Edt.). *Linguistic Turn* içinde Chicago: The University of Chicago Press.
- Recanati, F. (2008), "Mantıkçı Pozitivizmden Gündelik Dilci Felsefeye: Pragmatikğin Doğuşu", *Analitik Felsefe* içinde, A. Altınörs (drl.). A. Altınörs (çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Rossi, J. G. (2001). *Analitik Felsefe*, A. Altınörs (çev.). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Russell, B. (1920). *Introduction to Mathematical Philosophy*. London: George Allen & Unwin Ltd.
- Russell, B. (1994). *Felsefe Sorunları*. V. Hacıkadiroğlu (çev.). İstanbul: Kabcacı Yayınevi.

- Russell, B. (2001). "On Denoting", A. P. Martinich ve D. Sosa (Edt.). *Analytic Philosophy: An Anthology*, içinde London: Blackwell Publishing.
- Searle, J. R. (1971a), "Introduction", J. Searle (Edt.). *The Philosophy of Language* içinde London: Oxford University Press.
- Searle, J. R. (1971b), "What is Speech Act", J. Searle (Edt.). *The Philosophy of Language* içinde London: Oxford University Press.
- Searle, J. R. (2000), *Söz Edimleri*, R. L. Aysever (çev.). Ankara: Ayraç Yayınları.
- Searle, J. R. (2001). "J. L. Austin (1911-1960)", A. P. Martinich ve D. Sosa (Edt.). *A Companion to Analytic Philosophy* içinde. London: Blackwell Publishers.
- Searle, J. R. (2011). *Söylemek ve Anlatmaya Çalışmak*, R. L. Aysever (çev.). Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Thompson, M. (1992), "When Is Ordinary Language Reformed", R. Rorty (Edt.). *Linguistic Turn*, içinde Chicago: The University of Chicago Press.
- Urmson, J. O. (1992), "J. L. Austin", R. Rorty (Edt.). *Linguistic Turn* içinde Chicago: The University of Chicago Press.
- Wittgenstein, L. (2007). *Felsefi Soruşturmalar*, H. Barışcan (çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Wittgenstein, L. (2013). *Tractatus Logico-Philosophicus*, O. Aruoba (çev.), İstanbul: Metis Yayınları.

Sürekli Yayınlar

- Akşehirli, S. (2011). “Söz Edimleri Kuramı Açısından Kurgusal Anlatı Metinlerinde Söz Aktarımı”, *Turkish Studies*, 6/2, ss. 143-162.
- Büyüktuncay, M. (2014). “Söz Edimleri Kuramı ve Edebiyat: Anlam, Bağlam ve Yinelenebilirlik”, *International Journal of Language Academy*, 2/1, ss. 93-105.
- Çelebi, V. (2014). “Gündelik Dil Felsefesi ve Austin’in Söz Edimleri Kuramı”, *Beytülhikme: An International Journal of Philosophy*, 4/1, ss. 73-89
- Guy, L. (2015). "John Langshaw Austin", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*.
- Oishi, E. (2006). “Austin’s Speech Act Theory and the Speech Situation”, *Esercizi Filozofici* 1, ss. 1-14.
- Sbisa, M. (2007). “How to Read Austin”, *Pragmatics*, 17:3 , ss. 461-473.
- Searle, J.R. (1968). “Austin On Locutionary and Illocutionary Acts”, *The Philosophical Review*, 77/7, ss. 405-424.

ÖZGEÇMİŞ

1987 yılında Sakarya’da doğan Fatih Mehmet Şekerci, ilk ve orta öğrenimini bu şehirde tamamlamıştır. 2005 yılında Sakarya Figen Sakallıoğlu Anadolu Lisesi’nden mezun olmuştur. Aynı yıl Sakarya Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Metalurji ve Malzeme Mühendisliği’nde başladığı öğrenimini 2008 yılında kendi isteğiyle yarıda bırakmıştır. 2008 yılında Boğaziçi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe bölümünde lisans öğrenimine hak kazanmıştır. 2013 yılında bu bölümden mezun olan Şekerci, 2014 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı’nda yüksek lisans öğrenimine başlamıştır. Halen Sakarya Üniversitesi’nde öğrenci olan Şekerci, İngilizce bilmektedir.